

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Simonos Pravilovaitės
V kurso, I grupės studentės

Magistro darbas

**Recidyvas ir recidyvistas baudžiamojoje teisėje
Recidivism and Repeat Offender in Criminal Law**

Vadovas: Prof. dr. Aurelijus Gutauskas

Recenzentas: Lektorius dr. Audrius Juozapavičius

Vilnius
2024

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojamas recidyvo ir recidyvisto institutas, samprata ir reikšmė Lietuvos Respublikos baudžiamosios teisės kontekste. Analizuojamos doktrinoje pateiktos prieštaringos nuomonės dėl recidyvo sampratos ir reikšmės kvalifikuojant nusikalstamą veiką, skiriant bausmę ar atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės. Apžvelgiama recidyvo institutą reglamentuojančių teisės normų raida Lietuvos Respublikoje. Recidyvo institutas ir reglamentavimas lyginamas su Norvegijos Karalystės reglamentavimu ir recidyvo samprata, tokiu būdu siekiant įvertinti nacionalinio reguliavimo kokybę ir atrasti nacionalinio reguliavimo tobulinimo galimybių. Šiame darbe taip pat apžvelgiamos Lietuvos Respublikoje ir Norvegijos Karalystėje taikomos nuteistųjų resocializacijos priemonės, bausmės, bei laisvės atėmimo vietų sąlygos.

Pagrindiniai žodžiai: recidyvo rūšys, recidyvo reikšmė baudžiamojoje teisėje, recidyvo reglamentavimo raida, resocializacijos priemonės.

This work analyses the institute of recidivism and recidivist, its concept and meaning in the context of the criminal law of the Republic of Lithuania. It analyses the contradictory opinions in the doctrine on the concept and significance of recidivism in the qualification of a criminal offence, in the imposition of punishment or in the exemption from criminal liability. The development of the legal norms regulating the institution of recidivism in the Republic of Lithuania is reviewed. The recidivism institute and regulation is compared with the regulation and the concept of recidivism in the Kingdom of Norway in order to assess the quality of the national regulation and to identify opportunities for improvement of the national regulation. This paper also provides an overview of the resocialisation measures, punishments and conditions of detention in the Republic of Lithuania and the Kingdom of Norway.

Keywords: types of recidivism, the meaning of recidivism in criminal law, development of recidivism regulation, resocialization measures.

TURINYS

IŽANGA	2
1. RECIDYVO SAMPRATA, RŪŠYS IR INSTITUTĄ REGLAMENTUOJANČIŲ TEISĖS NORMŲ RAIDA LIETUVOS RESPUBLIKOJE.....	6
1.1. Recidyvo samprata ir turinys	6
1.2. Recidyvo rūšys baudžiamosios teisės doktrinoje ir Baudžiamajame Kodekse	22
1.3. Recidyvo institutą reglamentuojančių teisės normų raida Lietuvos Respublikoje	25
2. RECIDYVO REIKŠMĖ	32
2.1. Reikšmė atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės	32
2.2. Reikšmė paskiriant bausmę kaltininkui	36
2.3. Reikšmė atidedant bausmės vykdymą ir atleidžiant nuo bausmės	41
2.4. Reikšmė teistumo išnykimo terminams	50
3. RECIDYVO PREVENCIJA IR RECIDYVISTO RESOCIALIZACIJOS PRIEMONĖS	54
IŠVADOS	66
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	70
SANTRAUKA	78
SUMMARY	79

IŽANGA

Recidyvinis nusikalstamumas yra vienas reikšmingiausių nacionalinio nusikalstamumo prevencijos sistemos veiksmingumą parodančių rodiklių. Būtent recidyvinis nusikalstamumas aiškiai parodo, kiek nacionalinė nusikalstamumo prevencijos sistema sugeba sulaikyti ir atgrasyti asmenis nuo pakartotinio nusikaltimų darymo. Pakartotinio nusikalstamumo prevencijai yra skiriamos didelės valstybės biudžeto lėšos, todėl tema vis išlieka aktuali, o besitęsiantis ir nesikeičiantis recidyvo egzistavimas gali iškelti daug spėlionių dėl nacionalinio reguliavimo tikslingumo (Justickaja, Gavėnaitė, 2008, p.6).

Įstatymų leidėjas 2015 metais pakeisdamas Lietuvos Respublikos Baudžiamąjį Kodeksą (toliau – BK) ir teisinį recidyvo reglamentavimą tikėjosi, jog nusikaltimų recidyvo prevencijai įgyvendinti yra sudarytos visos reikalingos sąlygos, tačiau atliekant 2015-2023 m. recidyvinio nusikalstamumo skaičių analizę, besitęsiantis ir beveik nesikeičiantis nusikaltimų recidyvas kelią klausimą, ar visos nacionalinės pakartotinio nusikalstamumo prevencijai sudarytos sąlygos yra veiksmingos ir reikšmingos (Informatikos ir ryšių departamentas, 2024).

Tuo tarpu Norvegijai turint vienus mažiausių recidyvizmo rodiklių pasaulyje natūraliai kyla klausimas, kuo jų nacionalinis reglamentavimas skiriasi nuo Lietuvos Respublikoje esančio reglamentavimo ir kaip mūsų nacionalinį reglamentavimą galėtų patobulinti Norvegijos baudžiamosios teisės pavyzdys (Denny, 2016, p.22). Autoriui turint galimybę Norvegijos Karalystės teisės aktus skaityti originalia kalba, susidaro puikios sąlygos palyginti šių dviejų šalių pakartotinio nusikalstamumo institutą reglamentuojančius nacionalinius įstatymus tarpusavyje, taip atrandant esminių skirtumų ar panašumų, kurie galėtų įkvėpti Lietuvos nacionalinio reglamentavimo ar bausmių politikos tobulinimui.

Nors mokslininkams analizuojant asmenų pakartotinio nusikalstamumo priežastis keliami daugybė teorijų ir jas paaiškinančių rizikos veiksnių, viena iš esminių sričių, kuria gali pasirūpinti valstybė siekiant sumažinti recidyvistų skaičių, tai asmens resocializacijos priemonės po pirmosios nusikalstamos veikos padarymo. Nors šiuo metu Lietuvoje yra sudarytos sąlygos asmens reabilitacijai ir sugrįžimui į visuomenę su kitokiu požiūriu į nusikalstamą elgesį, tačiau statistiniai duomenys signalizuoja apie reikalingą ir šios srities tobulinimą. Šiame darbe trumpai apžvelgiamos ir palyginamos Lietuvoje ir Norvegijoje taikomos nuteistųjų resocializacijos priemonės, bausmių ir laisvės atėmimo vietų sąlygos, taip siekiant suteikti atspirties tašką Lietuvos sistemos tobulinimui.

Recidyvinio nusikalstamumo tema – itin plati, apimanti daugybę klausimų, tad šiuo darbu siekiama paliesti tik pačius svarbiausius aspektus ir pateikti išsamią dviejų šalių recidyvo instituto reglamentavimo skirtumų ir panašumų analizę. Kadangi BK nusikaltimų

recidyvas minimas BK 27 straipsnyje kaip nusikalstamos veikos forma, BK 56 ir 60 straipsnyje - kaip turintis įtakos bausmės skyrimui, o 97 straipsnyje - kaip reikšmingas skaičiuojant asmens teistumą, visi šie baudžiamosios teisės kontekste svarbūs aspektai apžvelgiami ir palyginami šiame magistro darbe su Norvegijoje galiojančiu reglamentavimu.

Darbo objektas: Nusikaltimų recidyvo institutas Lietuvos Respublikos ir Norvegijos Karalystės baudžiamojoje teisėje. Recidyvas kaip teisinis reiškinys ir jo teisinė reikšmė atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, paskiriant bausmę kaltininkui, atidedant bausmės vykdymą ir atleidžiant asmenį nuo bausmės, taip pat reikšmė teistumo išnykimo terminams. Lietuvos Respublikoje ir Norvegijos Karalystėje taikomos nuteistųjų resocializacijos priemonės.

Darbo tikslas: Šiuo darbu siekiama atlikti išsamią Lietuvos Respublikos nacionalinėje baudžiamosios teisės sistemoje įtvirtintų teisės normų, turinčių įtaką nusikaltimų recidyvui, analizę, ir palyginti ją su Norvegijos Karalystės galiojančiu instituto teisiniu reglamentavimu. Taip pat siekiama trumpai išanalizuoti ir palyginti Lietuvos Respublikoje ir Norvegijos Karalystėje taikomas nuteistųjų resocializacijos priemones, BK įtvirtintas bausmes už skirtingus nusikaltimus ir laisvės atėmimo vietų sąlygas nuteistiesiems.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti recidyvo sampratą, turinį, taip pat išskiriamas skirtingas jo rūšis baudžiamosios teisės doktrinoje ir BK.
2. Atskleisti recidyvo institutą reglamentuojančių teisės normų raidą Lietuvos Respublikoje.
3. Palyginti Lietuvos Respublikos recidyvo instituto reglamentavimą su Norvegijos Karalystės baudžiamojoje teisėje galiojančiu recidyvo instituto reglamentavimu.
4. Išanalizuoti ir atskleisti recidyvinio nusikalstamumo reikšmę atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, paskiriant bausmę kaltininkui, atidedant bausmės vykdymą ar atleidžiant asmenį nuo bausmės, taip pat ir reikšmę teistumo išnykimo terminams. Palyginti su Norvegijos Karalystėje galiojančio instituto reikšme visais paminėtais atvejais.
5. Atskleisti recidyvo prevencijos ir nuteistųjų resocializacijos priemones taikomas Lietuvos Respublikoje ir palyginti jas su Norvegijos Karalystėje taikomomis priemonėmis. Taip pat trumpai išanalizuoti ir palyginti laisvės atėmimo vietų sąlygų ir BK įtvirtintų bausmių skirtumus.

Darbo metodai: Siekiant visapusiškai išanalizuoti šio darbo objektą ir pasiekti visus šio darbo numatytus tikslus, šiame darbe pasitelkiamas mokslinės literatūros analizės metodas.

Daugiausiai naudojamas ir ryškiausiai šiame darbe matomas lyginamasis metodas. Taip pat naudojami apibendrinimo, istorinio lyginamojo ir sisteminės analizės metodai.

Atkreiptinas dėmesys, jog pirmas šio darbo įdirbis buvo padarytas rašant kursinį darbą šia tematika, todėl šiame magistro darbe yra naudojamos ir išvalgomis, kurios buvo perteiktos kursiniame darbe.

Darbo originalumas: Recidyvo tema yra analizuojama ir aptarinėjama ne vienoje teisės srityje. Kriminologai siekia išsiaiškinti kodėl žmonės pakartotinai nusikalsta, o baudžiamosios teisės atstovams šie duomenys padeda atitinkamai koreguoti reglamentavimą, siekiant sudaryti prevencines tokio pakartotinio nusikalstamumo sąlygas. Nors recidyvizmo tema analizuojama ne viename magistro ar kitokiame darbe, paskutiniųjų penkerių metų laikotarpyje tokių darbų nepavyksta rasti. Turint omenyje vis besikeičiančią šalies ir recidyvo instituto reglamentavimą, svarbu informaciją atnaujinti bei susisteminti. Anksčiau parašyti autorių darbai orientuojasi į trumpą įvairių šalių recidyvo instituto apžvalgą, tuo tarpu nei viename darbe nėra nuosekliai ir išsamiai ištiriamas šio instituto reglamentavimas kitoje šalyje. Nors trumpa šalių apžvalga gali padėti susidaryti preliminarų vaizdą apie šalyse galiojantį reglamentavimą, tačiau siekiant įvertinti Lietuvoje galiojančio reglamentavimo poziciją, verta išanalizuoti kitos šalies reglamentavimą nuosekliai, atrandant visas galimas pozityvias ir negatyvias reglamentavimo puses. Turint omenyje, jog Norvegija turi vienus žemiausių pakartotinio nusikalstamumo rodiklių, o autorei turint galimybę Norvegijos šaltinius skaityti originalia kalba, šis darbas suteikia galimybę iš arčiau pažvelgti į išsamią kitos šalies pakartotinio nusikalstamumo instituto reglamentavimo analizę.

Svarbiausi šaltiniai: Recidyvo ir recidyvisto sampratai bei rūšims atskleisti buvo naudojama baudžiamosios teisės vadovėliai, tokie kaip A. Abramavičiaus ir bendraautorių (2001) baudžiamosios teisės bendrosios dalies vadovėlis, taip pat G. Švedo ir bendraautorių vadovėlis (2020), kurių turinys taip pat atspindi ir galimą recidyvo instituto kaitą, turint omenyje šaltinių išleidimo metus. Šalių skirtumų ir panašumų analizės tikslo buvo siekiama tiriant Lietuvos Respublikos ir Norvegijos BK, bei analizuojant Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso straipsnių komentarus, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, bei kitą Lietuvos bei užsienio autorių teorinę literatūrą. Šių šaltinių turinys esminis, siekiant atskleisti ir palyginti galiojantį šalių instituto reglamentavimą. Istorinių šaltinių analizei reikšmingiausia išskirtina R. Gelumauskienės ir G. Šapokos sudaryta „Lietuvos Teisės istorijos chrestomatija“ knyga, bei M. Maksimaičio ir S. Vansevičiaus 1997 metų vadovėlis. Lyginant šalis, magistro darbe taip pat naudojamos oficialiais šalių statistikos departamentų duomenimis. O atskirai analizuojant Norvegijos sistemą, buvo pasitelkta

Norvegijos pataisos tarnybos oficialiai skelbiamais autorių darbais, bei duomenimis. Trečiajai darbo daliai didelės įtakos turėjo Dr. R. Vaičiūnienės ir Dr. V. Viršilos 2017 metų mokslo studija „Laisvės atėmimo vietose taikomų socialinės rehabilitacijos priemonių sistemos analizė, probleminiai taikymo aspektai“, kurios pagalba buvo gauti duomenys ir paaiškinimai apie Lietuvoje taikomas nuteistųjų resocializacijos priemones. Bausmių už atitinkamas nusikalstamas veikas palyginimui buvo analizuojami Lietuvos ir Norvegijos Baudžiamieji kodeksai. Paskutinėje darbo dalyje taip pat esminės reikšmės turėjo Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, kurios pagalba buvo susidarytas įspūdis apie Lietuvos Respublikoje taikomas laisvės atėmimo vietų sąlygas. Tuo tarpu Norvegijos laisvės atėmimo vietų sąlygoms aptarti, naudoti oficialūs Norvegijos kalėjimų departamento paskelbti duomenys.

Darbo struktūra: Magistro darbą sudaro įžanga, trys dėstymo dalys, išvada, santraukos ir naudotos literatūros sąrašas.

Pirmojoje magistro darbo dalyje aptariama recidyvo sąvoka ir turinys, taip pat išskiriamos skirtingos recidyvo rūšis baudžiamosios teisės doktrinoje ir BK. Pirmoji dalis taip pat skirta apžvelgti recidyvo institutą reglamentuojančių ar į jį panašių institutų teisės normų raidą Lietuvos Respublikoje nuo pat baudžiamosios teisės normų atsiradimo iki pačios recidyvo sąvokos įtvirtinimo naujajame BK. Kiekvienoje pirmosios magistro darbo dalies potėmėje lyginamuoju metodu apžvelgiama ir Norvegijos Karalystėje egzistuojanti recidyvo instituto sistema. Atkreiptinas dėmesys, jog šiame darbe nėra apžvelgiama ar lyginama Norvegijos Karalystės recidyvo institutą reglamentuojančių ar į jį panašių institutų teisės normų raidą.

Antroje darbo dalyje dėmesys skiriamas recidyvo reikšmės analizei taikant BK normas. Analizuojama reikšmė atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, paskiriant bausmę kaltininkui ir atidedant bausmės vykdymą ar atleidžiant asmenį nuo bausmės, taip pat reikšmė teistumo išnykimo terminams. Kiekvienoje minėtoje potėmėje taip pat atliekamas lyginimas su Norvegijos Karalystėje egzistuojančia recidyvo reikšme.

Paskutinėje magistro darbo dalyje trumpai apžvelgiamos Lietuvos Respublikoje taikomos nuteistųjų resocializacijos priemonės, taip pat jas palyginant su Norvegijoje taikomomis priemonėmis. Trečiojoje darbo dalyje taip pat atliekama už tam tikras nusikalstamas veikas skiriamų bausmių skirtumų analizė, bei aptariamos Lietuvoje ir Norvegijoje sudarytos laisvės atėmimo vietų sąlygos nuteistiesiems.

1. RECIDYVO SAMPRATA, RŪŠYS IR INSTITUTĄ REGLAMENTUOJANČIŲ TEISĖS NORMŲ RAIDA LIETUVOS RESPUBLIKOJE

1.1. Recidyvo samprata ir turinys

Recidyvas (lot. *recidivus* - grįžtantis) įprastai suprantamas kaip neapibrėžtas, kokio nors reiškinio pasikartojimas, prieš tai manant, jog jis jau buvo išnykęs. Tradiciškai recidyvas buvo laikomas viena iš nusikalstamų veikų daugeto formų. Sąvoka „recidyvas“ ir „recidyvistas“ baudžiamojoje teisėje įprastai naudojama apibūdinti asmenį padariusį dvi ar daugiau nusikalstamų veikų, kai tas pats asmuo jau yra baustas už vieną jų. Analizuotuose moksliniuose šaltiniuose nesutarimų ar skirtingų nuomonių dėl recidyvo sampratos nekyla ir jis autorių ir mokslininkų suprantamas vienodai. Tuo tarpu BK pateikia išsamią nusikaltimų recidyvo sąvokos sampratą kuri išsklaido visus galimus recidyvo sampratos interpretavimus: „recidyvas yra tada, kai asmuo, jau teistas už tyčinį nusikaltimą, kurį padarė būdamas pilnametis, ir jeigu teistumas už jį neišnykęs ar nepanaikintas įstatymų nustatyta tvarka, vėl padaro vieną ar daugiau tyčinių nusikaltimų“. (Baudžiamasis kodeksas, 2000, 27 straipsnis). Įstatymų leidėjas įtvirtinęs šią sąvoką apibrėžė ir pagrindinius recidyvo požymius kurių nustatymas yra reikalingas recidyvui atsirasti ir konstatuoti: 1) asmens padaromas nusikaltimas turi būti tyčinis; 2) už anksčiau asmens įvykdytą nusikaltimą nėra išnykęs arba panaikintas teistumas; 3) asmuo padaro du ar daugiau nusikaltimų; 4) du ar daugiau nusikaltimų padaro tas pats asmuo; (Pravilovaitė, 2022, p.6).

Svarbu atkreipti dėmesį, jog naujuoju BK įstatymų leidėjas į nusikaltimų recidyvo sudėtį įtraukė tik tyčinius nusikaltimus, taip aiškiai atribodamas baudžiamuosius nusižengimus ir neatsargius nusikaltimus nuo recidyvo sąvokos. Į tai atkreiptinas dėmesys ir naujojo BK komentare, komentuojant 27 straipsnio 1 dalį (Abramavičius, et al., 2004).

Įstatymų leidėjas BK įtvirtino aiškų atribojimą tarp baudžiamųjų nusižengimų ir nusikaltimų – tai padarytų veikų pavojingumas, tačiau tiek nusikaltimai tiek ir baudžiamieji nusižengimai remiantis BK įtvirtintomis jų apibrėžtimis, yra pavojingos ir BK uždraustos veikos (veikimas arba neveikimas). Pavojingumo kriterijus savaime įtvirtintas BK nėra, tačiau jį galime savaime išvesti iš BK už atitinkamus nusikaltimus ar baudžiamuosius nusižengimus nurodytų bausmių. Remiantis BK 12 straipsnyje įtvirtintu baudžiamojo nusižengimo apibrėžimu, už baudžiamojo nusižengimo padarymą asmeniui negali būti paskirta laisvės atėmimo bausmė, išskyrus areštą. Tai savaime suponuoja mažesnę veikos pavojingumą ir atitinkamai mažiau asmenį varžančią bausmę.

Įstatymų leidėjas įtraukdamas į recidyvo sudėtį visus tyčinius nusikaltimus praplėtė nusikaltimų už kuriuos asmuo gali būti pripažintas recidyvistu, ratą. Anksčiau galiojusiame

baudžiamajame įstatyme buvo nurodytos aiškios nusikalstamos veikos už kurių pakartotinį padarymą asmuo gali būti laikomas recidyvistu, tačiau šiandien galiojantis nusikaltimų recidyvo reglamentavimas įtvirtina, jog tik tyčios forma padaryti nusikaltimai gali sudaryti nusikaltimų recidyvą (Pravilovaitė, 2022, p.6).

Reikėtų atkreipti dėmesį ir į jau prieš tai paminėtą nusikalstamų veikų daugetą, t.y. nors tradiciškai recidyvas buvo išskiriamas kaip vienas iš nusikalstamų veikų daugeto formų, ši forma taip pat glaudžiai susijusi su kita tradiciškai išskiriama nusikalstamų veikų daugeto forma – nusikalstamų veikų pakartotinumu. Šis, remiantis baudžiamosios teisės teorija, skirstomas į grynąjį ir recidyvinį pakartotinumą. Todėl, siekiant giliau išanalizuoti daugeto instituto raidą ir išsiaiškinti recidyvinio pakartotinumą ir recidyvo kaip atskiros daugeto formos santykį. Pasak Dr. A. Neveros, nusikalstamų veikų recidyvas kaip atskira nusikalstamų veikų daugeto forma ir recidyvinis pakartotinumą turi identiškus požymius, todėl jų atskirti nėra įmanoma ir, autorius buvo išreiškęs nuomonę, jog reikėtų panaikinti recidyvą, kaip atskirą daugeto formą kartu ir panaikinant recidyvą kaip baudžiamąją teisinę kategoriją, taip supaprastinant mokslinį modeliavimą. Autorius išreiškė pasiūlymą, jog nusikaltimų recidyvas turėtų būti tik kaip kaltininko asmenybę apibūdinantis veiksnys padedantis individualizuoti bausmę (Nevera, 2003, p. 41-43). Tokią pat nuomonę dar 1995 m. išreiškė ir prof. V. Piesliakas, siūlydamas nusikalstamų veikų daugetą sieti su situacijomis, kuriose asmuo yra padaręs kelis nusikaltimus, kuriuos reikia teisiškai įvertinti. (Piesliakas, 1996, p.133-134). Nagrinėjant Lietuvos baudžiamąją teisę šiai dienai, turime tik vieną nusikalstamų veikų daugeto formą – sutaptį, nors dar netolimoje praeityje aiškiai išskyrėme ir jau paminėtas papildomas daugeto formas. Analizuojant šių dienų reglamentavimą, reikėtų atkreipti dėmesį, jog jau nuo 2000 m. mūsų BK panaikintas recidyvas ir pakartotinumą kaip nusikalstamą veiką kvalifikuojantys požymiai ir recidyvas jau nebėra laikomas nusikalstamų veikų daugeto forma. Dabar recidyvas jau yra laikomas atskiru baudžiamosios teisės institutu.

Nusikalstamų veikų daugeto apibrėžtos sąvokos nėra, ir atsakomybė suformuluoti sampratą yra paliekama baudžiamosios teisės doktrinai ir teismų praktikai, kuri nusikalstamų veikų daugetu pripažįsta situacijas, kai asmuo padaro kelias pavojingas veikas, kurios turi ne mažiau kaip dviejų baudžiamajame įstatyme numatytų nusikalstamų veikų požymius, kai asmuo dar nėra ir nebuvo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn už šias veikas ir vertinamajai dienai nėra jokių teisinių kliūčių baudžiamajam persekiojimui pradėti (Švedas et al., 2019, p. 387). Šiandien remiantis mūsų BK įtvirtinta recidyvo samprata, recidyvu gali būti pripažįstamos tik situacijos, kai asmuo jau yra teistas ir nėra išnykęs teistumas, o tuo tarpu nusikalstamų veikų daugetui pripažinti už vertinamas

nusikalstamas veikas asmuo dar neturi būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn. Tačiau reikėtų atkreipti ir į reikšmingą Dr. T. Girdenio nuomone, kuris priešingai nei dauguma autorių, viename iš savo darbų, nagrinėdamas nusikalstamų veikų daugeto sampratos teorines ir praktines problemas, išreiškė savo nuomonę, jog nusikalstamų veikų daugeto sampratą reikėtų sieti su teisinio sprendimo priėmimu dėl kelių nusikalstamų veikų vertinimo, o ne su kelių nusikalstamų veikų padarymo faktu. Pasirinkus autoriaus pateiktą vertinimą, nekyla klausimų ir dėl recidyvo vietos baudžiamosios teisės sistemoje – t.y. jis priskiriamas kaip kaltininko asmenybę apibrėžiantis faktorius, nes vertinama jau anksčiau padaryta nusikalstama veika ir ją padariusio asmens asmenybė (Girdenis, 2009, 146-147 p.).

Šiai dienai, nusikaltimų recidyvas yra vertinamas kaip savarankiškas baudžiamosios teisės institutas, o ne kaip nusikalstamų veikų daugeto forma. Remiantis BK redakcija, kuri galiojo iki 2015 m., nusikaltimų recidyvas buvo laikomas didesnio pavojingumo nusikalstamos veikos padarymo forma, kuris automatiškai suponodavo teismo pareigą taikyti BK nuostatas susijusias su atsakomybės individualizavimu kaltininkui. 2015 m. pasikeitus nusikaltimų recidyvo reglamentavimui, pasikeitė ir BK norma, kuri buvo skirta bausmės individualizavimui, pripažinus asmenį recidyvistu – kodekse šios normos neliko. Taip pat, kai įstatymų leidėjas įtvirtino recidyvą kaip atsakomybę sunkinančia aplinkybę, atitinkamai įstatymų leidėjas pakeitė ir bausmės skyrimo taisykles, teismui asmenį pripažinus recidyvistu. Tačiau šių nuostatų kaita reiškia tik tai, jog pakito pasekmės parenkant bausmės rūšį, o recidyvisto bausmės individualizavimas liko toks pat aktualus. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. sausio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-15-489).

Aptariant antrąjį įstatymų leidėjo įtvirtintą nusikaltimų recidyvo požymį, svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog asmens padarytas naujas nusikaltimas yra padaromas esant neišnykusiam ar įstatymų nustatyta tvarka nepanaikintam teistumui už anksčiau įvykdytą nusikaltimą (Piesliakas, 2008, p. 263). Pačio teistumo apibrėžimo mūsų BK nepateikia. Tačiau teistumas yra teisinė asmens padėties ypatybė, kuri galioja tam tikrą BK nustatytą laiką tarpą asmeniui, kuris nuteistas už nusikaltimo padarymą ir dėl šio nusikaltimo padarymo įsiteisėjo teismo priimtas apkaltinamasis nuosprendis. Trumpai tariant, teistumas yra padarinys to, jog asmuo buvo nuteistas už nusikaltimą teismo apkaltinamuoju nuosprendžiu ir atliko jam paskirtą bausmę. Tai tam tikras „pratęsimas“ baudžiamosios teisinės atsakomybės (Švedas et al., 2020, p.287). Jog lengviau suprastume teistumo veikimo principą, reikėtų paminėti ir administracinėje teisėje taikomą panašų institutą, kuomet asmuo gali būti pripažintas padaręs administracinį nusižengimą pakartotinai, jei tai

padaro per Administracinių nusikaltimų kodekse (toliau – ANK) nurodytą terminą. ANK 40 straipsnis įtvirtina nuostatą, jog asmeniui, kuris jau yra padaręs administracinį nusižengimą, per metus nuo administracinio nurodymo įvykdymo dienos arba nuo nutarimo administracinio nusižengimo byloje įsiteisėjimo dienos, padarius tame pačiame ANK straipsnyje numatytą nusižengimą, bus laikoma, jog nusižengimas padarytas pakartotinai (Administracinių nusižengimų kodeksas, 2015, 40 straipsnis).

Reikėtų atkreipti dėmesį, jog dėl teistumo vertinimo doktrinoje egzistuoja dvejopos nuomonės. Visu pirma, jog teistumas yra baudžiamųjų teisinių santykiu dalis, todėl ir teistumo panaikinimas įstatymų nustatyta tvarka arba praėjus terminui siejamas su baudžiamųjų teisinių santykių pabaiga. Antra nuomonė, jog baudžiamieji teisiniai santykiai pasibaigia iš kart asmeniui atlikus bausmę ir nėra siejami su teistumu, nes pats savaimė teistumas nesukelia papildomų baudžiamųjų teisinių ribojimų (Švedas et al., 2020, p.287).

Tik asmenys, kurie nuteisti už neatsargaus nusikaltimo padarymą ar bet kokio sunkumo tyčinio nusikaltimo padarymą laikomi turinčiais teistumą. Tuo tarpu asmenys padarę baudžiamąjį nusižengimą nelaikomi turinčiais teistumą. Taip pat svarbu pažymėti, jog asmuo nebus laikomas teistu, jeigu jis buvo patraukti baudžiamojon atsakomybėn, bet jį atleido nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės atlikimo, taip pat jeigu asmeniui buvo paskirta baudžiamąjo ar auklėjamojo poveikio priemonė ar priverčiamosios medicinos priemonės (Švedas et al., 2020, p.287).

Teistumas sukelia aiškių specialiųjų ir bendrųjų teisinių padarinių, tačiau specialieji padariniai matomi tik asmeniui turinčiam teistumą, padarius naują nusikalstamą veiką. BK šiai dienai aiškiai apibrėžia su teistumu susijusias sąlygas, bei paties teistumo instituto paskirtį - teismas atsižvelgdamas į kaltininko teistumą skiria bausmę už naujos nusikalstamos veikos padarymą, sprendžia apie kaltininko atleidimą nuo bausmės ar baudžiamosios atsakomybės, taip pat atsižvelgiant į teistumą asmenys yra pripažįstami pavojingais recidyvistais (Baudžiamasis kodeksas, 2000, 97 straipsnis). Pirmojoje straipsnio dalyje aiškiai matomi specialieji teisiniai padariniai, tai yra asmeniui padarius naują nusikalstamą veiką, teismas atsižvelgia į teistumą jau išvardintais momentais – skiriant bausmę, sprendžiant dėl kaltininko atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ir pripažįstant asmenį pavojingu recidyvistu (Švedas et al., 2020, p.287). Straipsnio 2 dalyje įstatymų leidėjas įtvirtino galimybę varžyti piliečių teises ir laisves, tačiau tik tas, kurių apribojimą numato Lietuvos Respublikos įstatymai. Todėl bendraisiais teisiniais teistumo padariniais laikytini žmogaus teisių ir jo laisvių suvaržymai, kurie yra apriboti Lietuvos Respublikos įstatymais (Drakšas, 2008, p. 41). Remiantis šiuo metu galiojančiais Lietuvos

Respublikos įstatymais, teistumu gali būti varžoma tik asmens teisė į tam tikrą darbą ar teisė eiti tam tikras pareigas.

Remiantis humanizmo principu: jau kartą nusikaltusio ir atlikusio bausmę asmens padėtis neturėtų būti blogesnė visą likusį gyvenimą (Justickaja, Gavėnaitė, 2008, p. 8). Todėl asmuo, tapti recidyvistu po pirmo tyčinio nusikaltimo padarymo gali tik kol neišnykta teistumas už pirmą tyčinį nusikaltimą, t.y. ribotą laiką. Teistumas apibrėžia juridinį faktą, t.y. asmens nuteisimą už nusikalstamą veiką teismo apkaltinamuoju nuosprendžiu (Piesliakas, 2008, p. 433). Teistumas ir jo trukmė priklauso nuo asmens padaryto nusikaltimo pavojingumo, kaltės formos ir bausmės vykdymo atidėjimo taikymo (Abramavičius, et al., 2004, p. 505). Tačiau svarbu paminėti ir tam tikrus išliekančius bendrojo pobūdžio suvaržymus, kurie nepriklauso nuo teistumo pasibaigimo – tai yra tam tikrose teisinių santykių srityse, kuomet yra vertinama buvusio teisto asmens reputacija, gali būti atsižvelgiama į tai, jog praecityje asmuo jau buvo teistas, nors teistumas jau yra išnykęs. Dėl tokių situacijų savo nuomonę yra išreiškęs ir Lietuvos Aukščiausiasis teismas, kuomet savo jurisprudencijoje pabrėžė, jog apibrėžiant žmogaus poziciją, sąvoka „teistas“ ir „turintis teistumą“ turi skirtingą reikšmę. Tai reiškia, jog nors ir teistumas pats savaime gali pasibaigti ar būti tam tikra tvarka panaikintas, tai pats asmens nuteisimo faktas lieka galioti ir visada liks asmens gyvenimo ir biografijos dalimi (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-560/2014).

Įstatymų leidėjas teistumo terminus ir asmens turinčio teistumą sampratą įtvirtino BK 97 straipsnyje, kurio pirmoji dalis sako, jog turinčiais teistumą laikomi asmenys, kurie už nusikaltimo padarymą buvo nuteisti ir įsiteisėjo Lietuvos Respublikos ar kitos Europos Sąjungos valstybės narės teismo priimtas apkaltinamasis nuosprendis. Minėto straipsnio pirma dalis taip pat nurodo, kad teistumą turinčiais taip pat laikomi asmenys, kurie buvo nuteisti už nusikaltimo padarymą ne Europos Sąjungos valstybėje narėje, tačiau tik tokiu atveju, jeigu Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių pagrindu yra gauta informacija, jog jiems įsiteisėjo tos valstybės teismo priimtas apkaltinamasis nuosprendis. Šioje vietoje iš karto svarbu paminėti, jog tam tikrais išimtiniais atvejais teismas neatsižvelgia į įsiteisėjusį kitos valstybės teismo priimtą apkaltinamąjį nuosprendį. Visus šiuos išimtinus atvejus galime rasti devintoje šio minėto straipsnio dalyje. Toje pačioje antroje 97 straipsnio dalyje randame ir teistumo paskirties apibrėžimą, kuris formuluojamas kaip reikšmingas teismui skiriant bausmę už naujos veikos padarymą, sprendžiant dėl kaltininko atleidimo nuo bausmės ar baudžiamosios atsakomybės, taip pat dėl asmens pripažinimo pavojingu recidyvistu. Antroji minėto straipsnio dalis pabrėžia jau minėtą nuostatą dėl piliečių teisių ir laisvių varžymo, kurie galimi tik Lietuvos Respublikos įstatymuose įvardintose ribose.

Tuo tarpu likusiose BK 97 dalyje įstatymų leidėjas įtvirtino aiškius teistumo galiojimo terminus ir jo pasibaigimo pagrindus, taip pat išimtis ar galimus teistumo termino sutrumpinimo pagrindus. Daugiau apie teistumą ir jo reikšmę recidyvui bus aptarta vėlesnioje darbo dalyje.

Nustatant, jog asmuo yra recidyvistas ir konstatuojant egzistuojantį recidyvo faktą svarbu, kad asmeniui nustatytas teistumas būtų galiojantis, nebūtų išnykęs ar panaikintas nacionalinių įstatymų nustatyta tvarka. Teistumas įgyjamas teismui, kaip teisingumo vykdytojui Lietuvos Respublikoje, pripažinus asmenį kaltu padarius nusikalstamą veiką ir paskyrus jam bausmę, o teismo apkaltinamasis nuosprendis turi būti įsiteisėjęs. Analizuojant teistumo turinį, svarbu dar kartą atkreipti dėmesį į tai, jog už padarytus baudžiamuosius nusižengimus asmuo nėra nuteisiamas ir teistumas už tai neatsiranda.

Asmuo recidyvistu pripažįstamas automatiškai, kai yra priimamas teismo apkaltinamasis nuosprendis už asmens įvykdytą tyčinį nusikaltimą, kuris buvo asmens įvykdytas neišnykus teistumui už jau anksčiau padarytą nusikaltimą. Tokiais atvejais užtenka, jog nuosprendis būtų įsigaliojęs, o šią aplinkybę patvirtina ir teismų praktika. 2004 m. birželio 29 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas konstatavo, jog kaip nustatyta BK 27 straipsnio 1 dalyje, asmuo, jau teistas už tyčinio nusikaltimo padarymą, jeigu teistumas už jį neišnykęs ar nepanaikintas įstatymų nustatyta tvarka, vėl padaro vieną ar daugiau tyčinių nusikaltimų, jis yra laikomas recidyvistu. Šios aplinkybės konstatavimui nebūtinai teismo sprendimas dėl konkretaus teisiamojo, nes visi nuteistieji, kurie pakartotinai padaro tyčinį nusikaltimą, neišnykus ankstesniam teistumui už tyčinę nusikalstamą veiką, yra laikomi recidyvistais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-322).

Analizuojant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką šiuo klausimu pastebima, jog ne viena byla pasiekė kasacinę teismų instanciją dėl būtent asmens pripažinimo recidyvistu neaiškumo, t.y. tiek prokurorai, tiek ir nuteistieji asmenys, manydami, jog teismas privalo konstatuoti nusikaltimų recidyvą ir tai įtraukti į savo nuosprendį, kreipdavosi į apeliacinę ir kasacinę instanciją, siekiant pakoreguoti žemesnių teismų nuosprendžius dėl bausmės skyrimo, ir kaltininkų teisių pažeidimo. Nepaisant aukščiau minėto Aukščiausiojo Teismo senato nutarimo, tokių bylų kiekis po BK pakeitimo 2015 metais susijusios su recidyvu, dar negalimas prilyginti nuliui. Dar 2012 metais išplėstinė septynių teisėjų kolegija kasacinėje nutartyje pažymėjo, jog nusikaltimų recidyvo atveju asmuo laikomas recidyvistu savaime nuo to momento, kai jis turėdamas neišnykusį ar nepanaikintą teistumą, yra pripažįstamas padaręs tyčinį nusikaltimą. Tai reiškia, jog teismas atskiro sprendimo dėl asmens pripažinimo recidyvistu nepriima, tačiau nuosprendyje gali

konstatuoti nusikaltimų recidyvą ir nusikaltimą padariusį asmenį pripažinti recidyvistu, siekiant individualizuoti jam bausmę. Priešingai yra dėl asmens pripažinimo pavojingu recidyvistu, kuomet teismas gali pripažinti asmenį pavojingu recidyvistu, tačiau neprivalo. Tokiam sprendimui reikalingas teismo atskiras sprendimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. Spalio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-459). Toks pat recidyvisto konstatavimo paaiškinimas randamas ir BK komentare, kuris buvo išleistas dar 2004 metais ir jame pabrėžta, jog asmuo recidyvistu laikomas nuo to momento, kai jį teismas pripažįsta kaltu padarius paskutinįjį nusikaltimą (Abramavičius, 2004, p. 176). Atsižvelgiant į tai, jog po BK ir 27 straipsnio pakeitimo 2015 m. ši vieta niekuo nepasikeitė ir iki šių dienų kasacinis teismas vis dar sulaukia kasacinių skundų būtent šiuo klausimu, pvz. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2K-231-495/2019, 2K-7-85-303/2017 ir 2K-316-1073/2018 nutartys baudžiamosiose bylose, galėtų būti tobulintina BK įtvirtinta recidyvo sąvokos formuluotė, kurioje patikslintina vieta, jog recidyvistu straipsnyje nurodytais atvejais asmuo tampa savaime ir atskiras teismo sprendimas tam nėra priimamas.

Toliau aptariant dar vieną įstatymo leidėjo įtvirtinta nusikaltimų recidyvo požymį, svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog dviejų ar daugiau nusikaltimų padarymas turi būti atliktas to paties asmens. Pabrėžtina, jog tik tas pats asmuo, kuriam jau yra priimtas apkaltinamasis nuosprendis už anksčiau įvykdyti tyčinio nusikaltimo padarymą, bus laikomas recidyvistu. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog asmuo, padaręs nusikaltimą ir už jį atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK įtvirtintas nuostatas, padarydamas naują tyčinį nusikaltimą, nebus pripažįstamas recidyvistu.

BK įtvirtina visą eilę atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindų. Šie pagrindai įtvirtinti BK VI skyriuje ir išskiriami tokie kaip: 1) atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai asmuo ar veika prarado pavojingumą (BK 36 straipsnis); 2) dėl nusikaltimo mažareikšmiškumo (BK 37 straipsnis); 3) atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko (BK 38 straipsnis); 4) kai yra lengvinančių aplinkybių (BK 39 straipsnis); 5) kai asmuo aktyviai padėjo atskleisti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas (BK 39⁽¹⁾ straipsnis); 6) pranešėjo atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės (BK 39 (2) straipsnis); 7) atleidimas pagal laidavimą (BK 40 straipsnis); 8) atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės asmens, kuris dalyvavo BK 114 straipsnis 1 ir 2 dalyse numatytuose sąmoksloose, tačiau savo noru valstybės institucijai suteikė svarbios informacijos apie rengiamą valstybės perversmą (BK 114 straipsnis 3 dalis); 9) atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės už papirkimą, jeigu yra visos BK 227 straipsnis 6 dalyje išvardintos sąlygos; 10) atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės už vartotų ar atiduotų

narkotinių ar psichotropinių medžiagų gaminimą, įgijimą ir laikymą, jeigu yra visos 259 straipsnis 3 dalyje numatytos sąlygos; 11) užsieniečio atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės už neteisėtą valstybės sienos perėjimą, jeigu yra visos BK 291 straipsnis 3 dalyje numatytos sąlygos.

Siekiant labiau atskleisti nusikaltimų recidyvo požymių turinį, reikėtų išsiaiškinti ir dviejų nusikalstamų veikų esmę, todėl dėmesys šiuos atveju kreiptinas į nusikaltimų sutaptį. Įstatymų leidėjas nepateikia nusikaltimų sutapties ir atskirų jos rūšių sąvokos apibrėžties, nors nusikalstamų veikų sutaptis turi didelę reikšmę nusikalstamų veikų kvalifikavimui, bei baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimui. Teisinėje literatūroje nusikaltimų sutaptis yra skirstoma į dvi - idealiąją ir realiąją sutaptis. Yra manoma, jog idealioji sutaptis laikoma tada, kai asmuo viena veika padaro daugiau negu vieną nusikalstamą veiką, kuri numatyta skirtinguose BK straipsniuose. Tuo tarpu realioji sutartis yra tada, kai skirtingomis veikomis yra padaromos dvi, ar kelios nusikalstamos veikos, kurios numatytos skirtinguose BK straipsniuose (Nevera, 2006, p. 26). Panašiai realiąją ir idealiąją sutaptis apibrėžia ir G. Švedas, kuris idealiąją sutaptį apibrėžia kaip „situacija, kai tas pats asmuo viena veika (veikimu ar neveikimu) ir tuo pačiu metu padaro du ar daugiau nusikaltimų ar baudžiamųjų nusižengimų, numatytų skirtinguose BK straipsniuose, tuo tarpu realiąją sutaptį įvardina kaip „situacija, kai tas pats asmuo savarankiškais veikomis, paprastai esant tarp jų laiko tarpui, įgyvendina dviejų ar daugiau nusikalstamų veikų sudėčių požymius, numatytus skirtinguose ar tuose pačiuose BK straipsniuose ar jų dalyse“ (Švedas, 2019, p. 397-398). Lyginant šių dviejų autorių sąvokų apibrėžimus matomas aiškesnis prof. Habil. Dr. G. Švedo apibrėžimas, kuris suteikia išsamesnį supratimą apie idealiosios ir realiosios sutapties skirtumus, tačiau nereikėtų pamiršti ir laiko tarpo praėjusio tarp šių dviejų apibrėžimų nustatymo. Trylikos metų tarpas tarp šių dviejų apibrėžimų parodo ir tikėtiną patobulėjusį supratimą ir vertinimą.

Lyginant recidyvą su idealiąja ir realiąją sutaptimis, matome, jog jis artimesnis realiajai sutapčiai. Tai aiškiai pastebima ir nagrinėjant laiko tarpą tarp padarytų paskutinių dviejų nusikalstamų veikų. Esant idealiajai nusikaltimų sutapčiai, nusikaltimai padaromi vienu metu, kai tuo tarpu realiosios nusikaltimų sutapties atveju, nusikaltimai, kaip ir nusikaltimų recidyvo, padaromi skirtingu laiku. Nors ir galėtume rasti bendrų bruožų tarp recidyvo ir realiosios sutapties, deja, jų sutapatinti negalėtume, nes galima išskirti svarbių esminių skirtumų. Išskiriant pagrindinius skirtumus atkreiptinas dėmesys, jog recidyvo atveju reikalingas kaltininko teistumas, tačiau tokio reikalavimo neturime realiosios sutapties atveju. Antra, nusikaltimų sutaptis būtų laikoma tuomet, jeigu asmuo padarytų du ar daugiau nusikaltimų, kvalifikuojamų atskirai, ir nė už vieną iš jų nebūtų anksčiau

patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, tuo tarpu recidyvu pripažįstama būtų, jei dėl asmens anksčiau padaryto nusikaltimo jau būtų įsigaliojęs apkaltinamasis nuosprendis ir atsiradęs teistumas (Pravilovaitė, 2022, p. 8).

Taip pat svarbus skirtumas lyginant nusikaltimų sutapti su nusikaltimų recidyvu yra nusikalstamą veiką padariusio asmens amžius. Konstatuojant nusikaltimų recidyvą nėra atsižvelgiama į nusikaltimus kurie buvo padaryti iki asmeniui sukankant aštuoniolika metų, tuo tarpu tiek idealiosios, tiek ir realiosios sutapties atveju, į asmens amžių nėra atsižvelgiama, o nusikaltimų sutaptis konstatuojama ir pilnametystės nesulaukusiam asmeniui. Aiškiai įtvirtintas ir įstatymų leidėjo įtvirtintas ribojimas - BK įtvirtina draudimą pripažinti asmenį pavojingu recidyvistu, jeigu teistumą asmuo įgavo už nusikaltimus, kuriuos jis padarė dar nesulaukęs aštuoniolikos metų (Baudžiamasis kodeksas, 2000, 27 straipsnis 4 dalis). Tačiau šio straipsnio 1 ir 2 dalyse, kuriose yra apibūdinamas asmuo recidyvistas, galime išžvelgti įstatymų leidėjo paliktą įstatymo spragą, nes būtent išimtis dėl vertinamo nusikaltimo padarymo asmeniui nesulaukus aštuoniolikos metų minėtose straipsnio dalyse nėra įtvirtinta. Tai reiškia, jog teoriškai yra įmanoma, jog nepilnametis asmuo būtų pripažįstamas recidyvistu, nes tokiam pripažinimui nėra reikalingas atskiras teismo sprendimas. Tai prieštarautų įstatymų leidėjo BK įtvirtinam atsakomybės švelninimui nepilnamečiams (Abramavičius, 2004, p.177-178). Teoriškai situacija labai įmanoma, jog asmuo būtų laikomas recidyvistu, tačiau dabartinis mūsų reguliavimas teisme oficialiai asmens esant tokiai situacijai, recidyvistu pripažinti mums neleistu. Bet kokiu atveju, būtent dėl įstatymų leidėjo įtvirtinto atsakomybės švelninimo nepilnamečiams, 1 ir 2 minėto straipsnio dalyse turėtų būti tobulintinos formuluotes dėl asmens pripažinimo recidyvistu ir pavojingu recidyvistu.

Aptariant nepilnamečius, pravartu trumpai paanalizuoti ir juridinio asmens atsakomybę pakartotinio nusikaltimo atveju. Šiuo metu Lietuvos BK neturi įtvirtintų bausmės skyrimo taisyklių juridiniam asmeniui, kokias įstatymų leidėjas turi įtvirtinęs BK 55, skirtas fiziniam asmeniui. BK nenurodo, kaip turi pasielgti teismas, kai juridinis asmuo pakartotinai padaro nusikalstamą veiką ir kokią bausmę pirmiausia reikėtų taikyti (Soloveičikas, 2006, p. 207-209). Čia taip pat turime įstatymo spragą, kurią galima būtų išspręsti pasiremiant bausmės skyrimo taisyklėmis egzistuojančiomis užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose ir jas pritaikant nacionaliniam reglamentavimui papildyti Lietuvos BK.

Kaip ir nepilnamečio asmens atžvilgiu, taip ir juridinio asmens atžvilgiu, įmanomos situacijos, kai juridinis asmuo teoriškai būtų pripažįstamas recidyvistu, tačiau tai įtakos bausmės skyrimui ar atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindams, ar kitoms

situacijoms pagal mūsų šiai dienai galiojantį reglamentavimą neturėtų. Šią temą ir daugiau išsamiai išanalizavo D. Soloveičikas savo 2006 m. monografijoje apie juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę.

Analizuojant baudžiamosios teisės nusikaltimų recidyvo sampratą ir turinį taip pat svarbu atkreipti dėmesį į esamus skirtumus su kriminologijoje įtvirtinta nusikaltimų recidyvo samprata. Esminis skirtumas – kriminologijoje nusikaltimų recidyvas suprantamas kaip pakartotinis nusikaltimų padarymas, tai yra neatsižvelgiant į tai, ar asmuo už ankstesnį nusikaltimą buvo nuteistas, ar jam paskirta bausmė ir neatsižvelgiant į laiko tarpą tarp kelių nusikaltimų ar kitas aplinkybes. Kriminologijoje nusikaltimų recidyvo samprata platesnė ir apima visas pakartotines nusikalstamas veikas, nepaisant asmens teistumo buvimo ar nebuvimo (Jurgelaitienė, 2002, p.54). Labai svarbu į tai atkreipti dėmesį analizuojant duomenis apie nusikaltimų recidyvą, jog duomenys nebūtų klaidingi ar iškreipti juos vertinant.

Siekiant palyginti nacionalinį recidyvą ir jo rodiklius su kitomis šalimis kyla akivaizdžių problemų – recidyvas apibrėžiamas ir matuojamas skirtingose šalyse skirtingai (SCCJR, 2012, p.13). Šiaurės šalys, tarp jų ir Norvegija, yra susitarusios recidyvą apibrėžti vienodai - kaip naują apkaltinamąjį nuosprendį, už kurį skiriama laisvės atėmimo bausmė arba viešieji darbai. Bendras šalių recidyvo supratimas ir vertinimas tikėtina sukurtas lyginamosios analizės ir politikos formavimo tikslais, tačiau tarp šalių vis tiek išlieka ir tam tikrų skirtumų.

Siekiant atrasti naudingų idėjų ar pasiūlymų Lietuvos reguliavimui, būtų išmintinga joje egzistuojančią sistemą lyginti su šalimi, kurioje įkalinimo lygis, remiantis nusikalstamumo ir teisingumo politikos tyrimų instituto duomenimis yra vienas mažiausių tarp Europos šalių – Norvegijos Karalystė (World Prison Brief, Institute for Crime & Justice Policy Research, 2021). Norvegijoje taip pat skiriamos sąlyginiai labai trumpos laisvės atėmimo bausmės – vidutinė laisvės atėmimo bausmė trunka apie tris mėnesius, ir tuo tarpu tik apie 5% kalinių gali daugiau nei vienerius metus. Tai rodo ir padarytų nusikaltimų sunkumą – daugelis jų nėra sunkūs, todėl ir laisvės atėmimo bausmės nėra ilgos (Skardhamar ir Telle, 2012, p.640).

Tam tikros šalys sudarinėjant statistikos duomenis nacionalinį recidyvinį nusikalstamumą matuoja skirtingais laikotarpiais, todėl tai gali paveikti gaunamus rezultatus. Tai gali sukelti sunkumu siekiant palyginti skirtingų šalių duomenis ir priėti reikalingų išvadų. Papildomų sunkumų vertinimui gali sukelti ir įtraukiamų ar neįtraukiamų nusikaltimų pasirinkimų skirtumai tarp šalių. Atitinkamai nuo pasirinktų dėmenų, gaunami skirtingi duomenys ir skaičiai. Norvegijos Karalystėje pagrindiniai statistikos duomenys,

remiantis Norvegijos statistikos departamento (norv. Statistisk sentralbyrå) duomenimis sudaromi matuojant pakartotinį nusikalstamumą per 5 metus po įsiteisėjusio sprendimo už pirmąjį nusikaltimo padarymą. Tačiau statistikos duomenys pateikiami ir vienerių, dviejų ar trijų metų laikotarpio. Nors statistiniai duomenys nėra baudžiamosios teisės dalykas, tačiau iš jų gauti duomenys gali turėti didelės įtakos reglamentavimo tobulinimui ar reikiamai analizei.

Kaip ir minėta, recidyvas matuojamas skirtingais būdais ir dėl šios priežasties gaunami labai skirtingi rezultatai. Tyrimo duomenys gali stipriai svyruoti priklausomai nuo to, kaip sugrupuojami ir analizuojami recidyvistai. Remiantis dviejų mokslininkų atlikta sisteminė nusikaltimų recidyvo rodiklių apžvalga, kuri apėmė 20 šalių iš viso pasaulio, galime teigti, jog yra didelis skirtumas, kaip skirtingose šalyse apibrėžiamas recidyvas ir koks laikotarpis imamas jo vertinimui. Kaip pavyzdį autoriai pateikė ir Norvegiją, kurioje dvejų metų recidyvizmo rodikliai svyravo nuo 14% iki 42%, priklausomai nuo to, ar į statistiką buvo įtraukti suimti, nuteisti ar įkaltinti armenys ir/ar rezultatas buvo tik suėmimas, nuteisimas ar įkalinimas. Autoriai atlikę tyrimą priėjo išvadą, jog recidyvo duomenys negali būti naudojami tarptautiniams palyginimams ir pateikė gaires, kaip visos šalys galėtų parengti savo ataskaitas, tokiai lyginimo galimybei sudaryti (Fazel, 2015, p.1-6).

Siekiant susidaryti bendrą įspūdį apie šiai dienai Norvegijoje esančią recidyvinio nusikalstamumo padėtį, galime pasitelkti naujais Norvegijos mokslininko Ragnar Kristoffersen surinktais duomenis, kuriuose pateikiama 2018-2022 m. įkalinimo įstaigų statistika. Šių metų sausio mėnesio išleistoje apžvalgoje, mokslininkas pateikė Danijos, Suomijos, Islandijos, Norvegijos ir Švedijos įkalinimo įstaigų duomenis (Kristoffersen, 2024, p. 60). Tarp šių duomenų galime rasti ir mums aktualią recidyvinio nusikalstamumo statistiką:

1 lentelė. **Paleistų nuteistųjų pakartotinis nuteisimas per dvejus metus**

Norvegija	2016	2017	2018	2019	2020
Iš kalėjimo paleistų asmenų skaičius	5548	4836	4286	3863	3177
Pakartotinių apkaltinamųjų nuosprendžių skaičius per dviejų metų laikotarpį	1241	905	818	689	516
Pakartotinio nuteisimo lygis, procentais	22	19	19	18	16

Šaltinis: Sudaryta autoriaus, remiantis: Šiaurės šalių bausmių vykdymo tarnybų statistikos specialistais.

Remiantis 1 lentelėje pateiktais duomenimis, Norvegijoje 2020 m. nusikaltimų recidyvas dviejų metų laikotarpiu siekė vos 16 %, tuo tarpu 2018 m. siekė tik 19 %, o 2016 m. nusikaltimų recidyvą sudarė 22 %. Autorius kitame savo darbe taip pat aptaria ir pamini galimas priežastis, kodėl nuo 2017 m. skaičiai ryškiai sumažėjo. Ši sumažėjimą mokslininkas sieja su 2017 m. Norvegijoje įvykdyta visapusiška policijos reforma ir policijos darbo tvarkos bei prioritetų pokyčiais.

Įdomu, jog dar gana visai neseniai, dešimtajame dešimtmetyje, Norvegijos nusikaltimų recidyvo skaičiai siekė net 70%, todėl vertinant šių dienų skaičius, galime daryti išvadą, jog tai privertė visiškai pakeisti nacionalinį Norvegijos reglamentavimą. Šiuo metu galime teigti, jog to buvo sėkmingai pasiekta, nes aukščiau paminėtais statistikos duomenimis, recidyvinio nusikalstamumo skaičiai nukrito tik iki 16-22 %, o tai galime vertinti kaip labai drastišką ir reikšmingą pokytį.

Didžiojoje norvegų enciklopedijoje, kuri viešai prieinama internetiniame puslapyje ir priklauso visiems Norvegijos universitetams, bei kelioms kitoms ne pelno siekiančioms organizacijoms, recidyvas apibūdinamas kaip nuteisto asmens pakartotinis naujo (panašaus) nusikaltimo padarymas. Prie recidyvo sąvokos paaiškinimo randamas komentaras ir nuoroda į kitą reikšmingą šiame kontekste sąvoką – pasikartojantis (norv. *gjenganger*). Komentare minima, jog baudžiamosios teisės kontekste recidyvistas kasdienėje kalboje vadinamas būtent nurodytu „*gjenganger*“ pavadinimu ir šiuo žodžiu apibūdinama žmogaus asmenybė, o ne pakartotinis veiksmas. Tai reiškia, jog naudojantis internete pateikiamomis vertimo programomis, žodis išverčiamas kaip veiksmas, tuo tarpu verčiant pažodžiui, ir remiantis autorės kalbos žiniomis, šiuo žodžiu vadinamas asmuo, kaip „pakartotojas“. Siekiant išsiaiškinti tikslią naudojamą sąvoką ir analizuojant internetinėje didžiojoje Norvegų enciklopedijoje pateiktas sąvokas, pagal žodį „*gjenganger*“ informacijos susijusios su recidyvizmu nepavyko rasti. Tačiau analizuojant Norvegijos baudžiamąjį kodeksą, recidyvo kontekste pastebimas naudojamas žodis „*tilbakefall*“, kuris norvegų kalboje skaitosi kaip sudurtinis žodis ir verčiant jį pažodžiui, turėtų reikšmė kaip „atkrytis“. Minėtoje enciklopedijoje ieškant šio žodžio reikšmės randamas toks apibrėžimas: atkrytis, suprantamas, kaip baudžiamojame teisėje pakartotinis naujo nusikaltimo padarymas po to, kai asmuo buvo nubaustas už tą patį nusikaltimą ir paprastai tai lemia griežtesnę bausmę ar bausmės padvigubėjimą (Store norske leksikon, 2022). Prie šio žodžio, kaip aktualūs ar tapatūs pateikiami tokie žodžiai kaip: recidyvizmas (apie kurį jau kalbėjome aukščiau) ir pakartotinė bausmė. Oficialios recidyvo ar atkryčio sąvokos baudžiamajame Norvegijos

įstatyme įtvirtinta nėra, nors minėtoje enciklopedijoje ir yra referuojama į baudžiamąjį kodeksą. Recidyvo, ar kitaip „atkryčio“ reikšmė matoma tik keliuose baudžiamojo Norvegijos įstatymo straipsniuose, kuriuose kalbama apie bausmės prailginimą, padvigubinimą ir apie kardomųjų priemonių skyrimą. Apie recidyvizmą užsimenama ir straipsnyje dėl priverstinio perkėlimo į psichikos sveikatos priežiūros įstaigą (Straffeloven, 2015, 40, 62, 79 straipsnis). Reikėtų atkreipti dėmesį, jog minėtuose straipsniuose vartojama ne tik atkryčio sąvoka, tačiau ir „pakartotinum“ (norv. gjentakelse) ar „pakartotinės bausmės“ (norv. gjentakelsesstraff) sąvoka.

Analizuojant įvairią norvegišką literatūrą, recidyvo sąvoka pastebima gana dažnai, tačiau ji šiuo atveju reikšmingesnė kriminologiniame kontekste, siekiant įvertinti, kodėl asmenys ir vėl prasikalsta ar sudarant tam tikras statistikas, siekiant atspindėti šalyje susidariusią ar esamą padėtį, tobulinant baudžiamosios teisės įtvirtintas nuostatas ir t.t.

Analizuojant Norvegijos baudžiamąjį kodeksą ir vartojamus jame žodžius susijusius su recidyvu ir lyginant juos su mūsų įprastai naudojama recidyvo sąvoka, galime daryti išvadą, jog Norvegijoje recidyvas vertinamas šiek tiek kitaip nei Lietuvoje. Mūsų vartojama recidyvo sąvoka natūraliai ir savaime skamba griežčiau ir atgrasiau, negu tokie žodžiai kaip atkrytis ar pakartotinum. Vartojamas žodis „atkrytis“, savaime suponuoja panašią reikšmę, kaip ir aptarėme recidyvo sąvoką darbo pradžioje, jog kažkoks veiksmas jau atrodė išnykęs, tačiau vėl pasikartojė, nors to jau nebuvo tikėtasi. Šis žodis savaime skamba šiek tiek švelniau ir galėtų pakeisti mūsų nacionalinėje sistemoje įtvirtintą recidyvo sąvoką ir taip pakeisti visuomenėje stipriai smerkiamą požiūrį į asmenis – recidyvistus, tai taip pat įtakotų ir palengvintų tokių asmenų resocializacijos procesą.

Vertinant Norvegijos baudžiamojo kodekso nuostatas, aiškiai matoma pasikartojanti „pakartotinum“ sąvoka. Todėl būtų galima daryti išvadą, jog Norvegijos Karalystėje, recidyviniai nusikaltimai suprantami kaip nusikalstamos veikos pasikartojimas. Tačiau analizuojant kodeksą galima rasti tam tikrus straipsnius, kur veikos pakartotinum yra kvalifikuojantis nusikaltimo požymis. Šiuose straipsniuose pakartotinum įtvirtinamas taip, jog jeigu asmuo jau yra anksčiau baustas už nusikaltimus nurodytus tam tikruose kodekso straipsniuose, tai asmuo laikomas padaręs labai sunkų nusikaltimą. Tokius straipsnius kodekse galima rasti tik tris: 293, 301 ir 303 straipsniai. Visi šie trys straipsniai yra susiję su seksualiniais nusikaltimais. Tačiau lyginant su mūsų baudžiamuoju kodeksu, labai įdomiai straipsniuose formuojama nusikaltimo požymių seka ir už nusikaltimą skiriama bausmė: pats straipsnis pirmiausia numato didžiausią galimą bausmę už tokius nusikaltimus, ir juose papildomai numatoma, jog tas pats taikoma, jeigu kaltininkas anksčiau jau buvo baustas už lengvesnius kituose kodekso straipsniuose nurodytus tokio

pat seksualinio pobūdžio nusikaltimus. Pavyzdžiui: 301 Norvegijos baudžiamojo kodekso straipsnis vadinasi „sunkus išžaginimas vaiko jaunesnio nei 14 metų“ (norv. grov voldekt av barn under 14 år) ir šio straipsnio pirmoje dalyje iš karto numatoma bausmė, kuri formuluojama kaip: „sunkus išžaginimas vaiko jaunesnio nei 14 metų, baudžiamas laisvės atėmimu iki 21 metų. Tas pats taikoma, jei kaltininkas anksčiau buvo baustas už nusikaltimus, nurodytus 291, 294 arba 299 straipsniuose.“ (norv. Grov voldtekt av barn under 14 år straffes med fengsel inntil 21 år. Det samme gjelder dersom den skyldige tidligere er straffet for handlinger som nevnt i §§ 291, 294 eller 299.). Antroje straipsnio dalyje seka įtvirtinti nusikaltimo požymiai, kaip nustatyti, ar išžaginimas buvo sunkus ir atitinka būtent šio straipsnio požymius. Straipsnio pirmoje dalyje nurodyti 291, 294 ir 299 straipsniai nukreipia mus į tokius nusikaltimus kaip išžaginimas, išžaginimas dėl didelio neatsargumo ir išžaginimas vaiko, jaunesnio nei 14 metų. Tai reiškia, jog jeigu asmuo jau buvo baustas už tokio nusikaltimo padarymą ir pakartotinai atlieką vieną iš čia paminėtų nusikaltimų, automatiškai antrojo nusikaltimo padarymas bus laikomas sunkesniu ir baudžiamas tokia pat didele bausme, kaip už sunkų išžaginimą vaiko, jaunesnio nei 14 metų.

Analizuojant kaip Norvegijoje suprantamos mūsų žinomos nusikaltimų sutapties situacijos randame lygiai tokią pat reikšmę turinčias sąvokas, kaip turime ir mūsų nacionalinėje teisėje, nors pačios sąvokos skamba šiek tiek kitaip: „reali ir ideali konkurencija“ (norv. real- og idealkonkurrens).

Realioji konkurencija ir ideali konkurencija reiškia dvi skirtingas situacijas, kai už dvi ar daugiau nusikalstamų veikų vienu metu gali būti skiriama viena bendra bausmė. Realioji konkurencija yra tada, kai kelios nusikalstamos veikos padaromos viena po kitos (keliomis veikomis) ir už jas skiriama bendra bausmė. Tuo tarpu idealioji konkurencija bus tada, kai kaltininkas viena veika padarys kelias nusikalstamas veikas ir už jas bus skiriama bendra bausmė (Andenaes et al., 2004, p. 365-371).

Apibendrinant Norvegijoje esantį sutapties instituto supratimą, galime drąsiai teigti, jog mūsų nacionalinėje teisės sistemoje suprantama realioji ir idealioji nusikaltimų sutaptis idealiai atitinka Norvegijos nusikaltimų sutapties sampratą.

Norvegijos baudžiamasis kodeksas, kitaip nei mūsų nacionalinis kodeksas, neturi sąvokos teistumas ar nustatytų terminų, kiek teistumas tęsiasi ar kada jis išnyksta. Tiek norvegiškoje tiek ir angliškoje Norvegijos kodekso versijoje niekur nėra kalbama apie teistumo institutą. Artimiausią ką baudžiamajame Norvegijos kodekse galime rasti susijusio su teistumo institutu yra sąvokos „ankstesnis apkaltinamasis nuosprendis“ (norv. tidligere dom) ir „anksčiau nuteistas“ (norv. tidligere domfelt). Tuo tarpu jau minėtame

Norvegijos didžiojoje enciklopedijoje artimiausios sąvokos ką galima rasti teistumo institutui yra „bausmių registras“ (norv. strafferegister) ir apkaltinamasis nuosprendis (norv. domfellelse).

Sąvokos „ankstesnis apkaltinamasis nuosprendis“ ir „anksčiau nuteistas“ randamos Norvegijos baudžiamojo kodekso 82 straipsnyje, kurio pavadinimas „įsiteisėjęs nuosprendis“ (norv. etterskuddsdom) ir jame kalbama apie taisykles, kurios taikomos kai asmuo nuteisiamas už nusikalstamas veikas, padarytas prieš nuosprendį kitoje byloje, taip pat apie taisykles taikomas nuteisiant asmenį už nusikalstamas veikas, kurios padarytos iš dalies prieš priimant nuosprendį kitoje byloje ir iš dalies po jo. Teistumo instituto atžvilgiu šis Norvegijos baudžiamojo kodekso straipsnis ir jame naudojamos sąvokos mums nėra aktualios. Šio straipsnio nuostatos tik parodo taisykles, kaip turi būti išsprendžiamos aukščiau minėtos susidariusios situacijos ir kiek teismo nuosprendžių šiuo atveju turi būti priimama (Straffeloven, 2015, 82 straipsnis).

Jau minėtą sąvoką „anksčiau teistas“ (norv. tidligere domfelt) randame ir Norvegijos baudžiamojo kodekso 79 straipsnio b dalyje, kurioje kalbama apie bausmės skyrimą papildomai prie maksimaliosios bausmės. Straipsnio pavadinime minima, jog šis straipsnis taikomas daugybinių nusikaltimų, pakartotinių nusikaltimų ir organizuoto nusikalstamumo atvejais. Teistumo aspektu mums tai daug reikšmingesnis straipsnis nei anksčiau minėtas, tačiau jame daugiau kalbama apie bausmės skyrimą ir jos padidinimą jau anksčiau teistam asmeniui.

Analizuojant Norvegijos baudžiamojo kodekso 79 straipsnio b dalies nuostatas, matomos mūsų nacionalinėje teisėje suprantamo teistumo instituto užuomazgos, tačiau atskirai toks institutas Norvegijos baudžiamajame kodekse nėra įtvirtintas. Užuomazgos matomos minėto straipsnio b dalyje, kurioje įtvirtinta, jog „jeigu už naują nusikalstamą veiką numatyta ilgesnė negu vienerių metų laisvės atėmimo bausmė, pirmoji straipsnio pastraipa netaikoma, jeigu nauja nusikalstama veika padaryta praėjus daugiau nei šešeriams metams nuo ankstesnės bausmės atlikimo“. Tai reiškia ši nuostata įtvirtina tam tikrus laiko ribojimus, kuomet maksimalios bausmės padidinimas ar padvigubinimas asmeniui nebegali būti taikomas. Tai reiškia, jeigu už naujai padarytą nusikalstamą veiką asmeniui numatyta ilgesnė nei vienerių metų laisvės atėmimo bausmė, kas savaime suponuoja pavojingesnę nusikalstamą veiką, turint omenyje laisvės atėmimo terminą, asmeniui gali būti paskirta didesnė ar net dviguba bausmė, jeigu veika padaryta nepraėjus šešeriams metams nuo ankstesnės bausmės atlikimo. Tam tikras terminas, kuomet galioja mūsų suprantamas „teistumas“ ir asmens teisinė padėtis gali būti apsunkinta įvykdžius dar vieną nusikaltimą per šiame Norvegijos baudžiamojo kodekso straipsnyje numatytą terminą.

Kadangi Norvegijos baudžiamasis kodeksas neturi įtvirtinto tokio pat kaip mūsų nacionalinėje teisėje suprantamo teistumo instituto, tačiau turi įtvirtintas griežtesnes sankcijas asmenims kartojančioms nusikaltimus, aktualu išsiaiškinti pagal ką Norvegijos teismai vertina ankstesnę asmens nuteisimą. Analizuojant ar Norvegijoje egzistuoja teistumo institutas ir siekiant išsiaiškinti kuo panašesnę Norvegijoje naudojamą teistumo sąvoką, jau anksčiau minėta Norvegijos didžioji enciklopedija ir internetiniai žodynai mus nuveda į vadinamą „teistumo registrą“ (norv. strafferegister), kuris verčiant tiesiogiai yra sudurtinis žodis ir reiškia „bausmių registras“. Ieškant daugiau informacijos apie šį „bausmių registrą“ pavyksta rasti informacijos apie atskirą tam paskirtą nacionalinį Norvegijos įstatymą pavadinimu „įstatymas dėl bausmių registravimo“ (norv. lov om strafferegistrering) kuris deja nustojo galioti dar 2013 metais ir reglamentavimas buvo perkeltas į „Policijos ir baudžiamojo persekiojimo institucijos informacijos tvarkymo nuostatus (Policijos registro nuostatus)“ (norv. Forskrift om behandling av opplysninger i politiet og påtalemyndigheten (politiregisterloven), tačiau čia randame visai kitokį reglamentavimą – šiuose nuostatuose kalbama apie „elgesio kontrolę“ (norv. vandelskontroll), kurią atlikus, gali būti išduodama ir pateikiama „policijos pažyma“ (norv. politiattest), „charakterio įvertinimas“ (norv. vandelsvurdering“), arba „bausmių pažyma“ (norv. straffattest). Paskutinioji minėta pažyma - tai dokumentas, kuris išduodamas baudžiamajame procese naudoti, ir jame įtvirtinama informacija apie fiziniam ar juridiniam asmeniui paskirtas bausmes ar kitas baudžiamojo poveikio priemones ar sankcijas. Panašią informaciją įtvirtina ir jau paminėta policijos pažyma, kurioje gali būti informacija apie fiziniam ar juridiniam asmeniui dėl nusikalstamos veikos paskirtą baudą ar kitas baudžiamojo poveikio priemones, taip pat informacija apie tai, ar asmuo yra patrauktas baudžiamajon atsakomybėn. Vienintelis šių dviejų pažymų skirtumas – „policijos pažyma“ išduodama naudoti pažymos gavėjo interesais (Politiregisterloven, 2010, 36 straipsnis).

Minėtuose nuostatuose galima rasti ir tiksliai apibrėžtą „policijos pažymos“ paskirtį, taip pat įtvirtintas ir privalomas pažymos turinys ir pan. Pavyzdžiui, nuostatų 37 straipsnio 6 punkte taip pat randame įtvirtinta, jog „policijos pažyma“ gali būti naudojama fiziniam ar juridiniam asmeniui nušalinti nuo pareigų, verslo, veiklos ar kitų funkcijų tik tuo atveju, jeigu yra rizika, kad asmuo padarys naują nusikaltimą. Tuo tarpu nuostatų 40 straipsnio 7 punkto a dalyje randame nuostatą, jog įprastoje „policijos pažymoje“ turi būti nurodyta, kad asmuo nuteistas laisvės atėmimo bausme, kuri yra ilgesnė nei 6 mėnesiai, jeigu nuteistasis buvo paleistas iš laisvės atėmimo vietos mažiau nei prieš 10 metų iki šio policijos pažymėjimo išdavimo. Daugiau šio instituto neanalizuosime, nes tam reikėtų viso atskiro magistro darbo, tačiau matome, jog Norvegija turi šiek tiek kitokį, tačiau funkciškai

panašų į mūsų nacionalinį teistumo institutą, kuriame nurodomi ir terminai, kaip ilgai paskirtos bausmės yra matomos išduodamose pažymose, taip pat ir šių pažymų paskirtis labai panaši – į jas atsižvelgiama teismui priimant naujus sprendimus, taip pat šias pažymas vertina ir tam tikrose darbovietėse. Norvegijos imigracijos departamento duomenimis, Norvegijoje matomas dar vienas tokios pažymos aktualumas – leidimo gyventi šalyje išdavimas. Atitinkamai nuo tokios pažymos turinio, anksčiau nuteisti asmenys, ar asmenys gavę finansines baudas, turi laukti ilgesnius terminus, jog gautų nuolatinį leidimą gyventi Norvegijoje.

Įvertinus visus aukščiau išdėstytus Norvegijos baudžiamojame sistemoje egzistuojančius institutus, galima teigti, jog Norvegija baudžiamajame įstatyme įtvirtinto recidyvo instituto neturi, matomos tik jo užuomazgos iš tokios naudojamos sąvokos kaip „atkrytis“, nes ji tiksliai atitiktų mūsų recidyvinių nusikalstamumo sąvokos supratimą. Taip pat vertinant specialiąją Norvegijos baudžiamąjį kodeksą, randami tik keli straipsniai, kuriuose „recidyvas“ laikomas kvalifikuojančiu požymiu ir turi įtakos bausmės skyrimo procese. Tuo tarpu nusikaltimų sutapties institutas Norvegijos baudžiamojame teisėje tiksliai atitinka mūsų nacionalinėje sistemoje suprantamą nusikaltimų sutapties institutą. Todėl iš padarytos analizės ir vertinimo, galima teigti, jog recidyvinis nusikalstamumas Norvegijos baudžiamojame teisėje pasireiškia tik asmeniui skiriant bausmę ar kitas baudžiamąjį poveikio priemones.

1.2. Recidyvo rūšys baudžiamosios teisės doktrinoje ir Baudžiamajame Kodekse
Baudžiamasis teisės doktrinoje galime rasti išskiriamas net keturias recidyvo rūšis: 1) Legalusis recidyvas – ankstesnis asmens nuteisimas daro tiesioginę teisinę įtaką vėlesniam nuteisimui; 2) Faktinis recidyvas – asmuo nuteisiamas pakartotinai, nors jo teistumas už anksčiau įvykdytus nusikaltimus yra išnykęs; 3) Specialusis recidyvas – asmuo nuteisiamas pakartotinai už tokį pat arba vienarūšį nusikaltimą, o teistumas už anksčiau įvykdytą nusikaltimą neišnykęs; 4) Penitencinis recidyvas – asmuo jau buvo anksčiau teistas laisvės atėmimu, yra nuteisiamas dar kartą, tačiau teistumas už ankstesnes veikas nėra išnykęs (Abramavičius, et.al, 2001, p. 330-331). Legalusis recidyvas tiksliai atitinka BK 27 straipsnyje apibrėžtą pačią recidyvo sąvoką (Pravilovaitė, 2022, p.8).

Legaliuju recidyvų laikomos situacijos, kai asmuo jau anksčiau buvęs teistas už tyčinį nusikaltimą ir turint neišnykusį ar įstatymų nustatyta tvarka nepanaikintą teistumą nuteisiamas už pakartotinai padarytą tyčinį nusikalstamą veiką (Abramavičius, et.al, 2001, p. 330-331).

Faktiniu recidyvu vadinama visuma to paties asmens padarytų nusikaltimų, kai asmeniui jau buvo taikyta bausmė ar pritaikyta administracinio ar visuomeninio poveikio

priemonė. Ši recidyvo rūšis inspiruoja analizuoti aplinkybės, dėl kurių nebuvo efektyvi anksčiau paskirta bausmė. Faktinio recidyvo reikšmė aiškiai matoma kriminologijoje, nes pagrindinis šio mokslo tikslas yra nusikaltimų priežastys, padariniai ir prevencija, tuo tarpu baudžiamajoje teisėje didesnis dėmesys skiriamas bausmės skyrimui (Bluvšteinas, 1994, p. 221).

Siekiant palyginti faktinį ir legalųjį recidyvą, matomas pačio recidyvo atsiradimo momento skirtumas. Faktinio recidyvo atveju, išlikęs teistumas įtakos neturi ir jis atsiranda iš karto po to kai įsigalioja apkaltinamasis nuosprendis už antrąjį nusikaltimą. Tuo tarpu legaliojo recidyvo atveju viena iš esminių atsiradimo sąlygų yra būtent teistumas. Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, jog legaliajam recidyvui išnykti vienintelė sąlyga ir yra paties teistumo išnykimas. Iš to darytina išvada, jog faktinio recidyvo išnykimui neegzistuoja joks pagrindas, todėl būtų galime teigti, jog faktinis recidyvas laikytinas amžinu. Dėl šios priežasties faktinio recidyvo aktualumas didesnis kriminologijos mokslui, o ne baudžiamajai teisei.

Kita baudžiamosios teisės doktrinoje išskiriama recidyvo rūšis – penitencinis recidyvas ir jis turėtų būti suprantamas kaip asmens naujo nusikaltimo padarymas po laisvės atėmimo bausmės arba laisvės atėmimo bausmės metu. Penitenciniam recidyvui nėra privalomas galiojantis teistumas, nors ir jis kartu su legaliuoju recidyvu atsiranda tuo pat metu, kai padaromas antrasis nusikaltimas. Taip pat kaip ir faktinio recidyvo atveju, penitenciniam recidyvui išnykti nėra jokių pagrindų, todėl jis taip pat labiau aktualus kriminologijoje ir nesukelia jokių teisinių pasekmių (Pravilovaitė, 2022, p.9).

Paskutinė baudžiamosios teisės doktrinoje išskiriama recidyvo rūšis – specialusis recidyvas. Specialusis recidyvas baudžiamosios teisės kontekste suprantamas kaip asmens pakartotinis tapatus arba vienaarūšis nusikaltimas, neišnykus teistumui už anksčiau įvykdytą tapačią ar vienaarūšę nusikalstamą veiką. Specialusis recidyvas išsiskiria tuo, jog jis turi įtakos vėlesnio padaryto nusikaltimo kvalifikavimui ir paskiriamai bausmei ar jos sugriežtinimui.

Visų keturių doktrinoje išskirtų recidyvo rūšių atveju konstatuojamas nusikaltimų pakartotinumas, todėl būtinas to paties asmens ne mažiau kaip dviejų nusikaltimų padarymas. Atkreiptinas dėmesys, jog šiuos nusikaltimus turi įvykdyti tas pats asmuo.

Nors baudžiamosios teisės doktrinoje išskiriamos keturios nusikaltimų recidyvo rūšys, mūsų BK įtvirtina tik dvi ir jų pavadinimai nesutampa su aukščiau minėtomis. Naujasis BK įtvirtina tokias recidyvo rūšis kaip paprastasis nusikaltimų recidyvas ir pavojingas nusikaltimų recidyvas. Paprastąjį nusikaltimų recidyvą ir patį recidyvistą aiškiai apibūdina pati BK 27 straipsnio 1 dalyje suformuluota recidyvo sąvoka: „už tyčinį

nusikaltimą, kurį padarė būdamas pilnametis, ir jeigu teistumas už jį neišnykęs ar nepanaikintas įstatymų nustatyta tvarka, vėl padaro vieną ar daugiau tyčinių nusikaltimų.“. Tuo tarpu pavojingo nusikaltimų recidyvo sąvoka ir sąlygos kuomet asmuo gali būti tokiu pripažintas įtvirtintos 27 straipsnio 2 dalyje: „nusikaltimų recidyvas yra pavojingas, o nusikaltimus padaręs asmuo teismo gali būti pripažintas pavojingu recidyvistu, jeigu šis asmuo: 1) turėdamas neišnykusį teistumą už labai sunkų nusikaltimą, padaro naują labai sunkų nusikaltimą; 2) būdamas recidyvistas, padaro naują labai sunkų nusikaltimą; 3) būdamas recidyvistas, jeigu bent vienas iš sudarančių recidyvą nusikaltimų yra labai sunkus, padaro naują sunkų nusikaltimą; 4) turėdamas tris teistumus už sunkius nusikaltimus, padaro naują sunkų nusikaltimą“.

Vertinant įstatymų leidėjo BK pateiktas pavojingo ir paprasto recidyvisto sąvokas matomi ir pagrindiniai skirtumai: įvykdytų nusikaltimų pavojingumas ir pačio recidyvo atsiradimo momentas. Paprasto recidyvo atveju įtvirtinti tik tyčiniai nusikaltimai, neatsižvelgiant į paties nusikaltimo sunkumą ar pavojingumą visuomenei, tuo tarpu vertinant pavojingą recidyvą stipriai vertinami jau paminėti aspektai. Darytina išvada, jog įstatymų leidėjas BK įtvirtindamas nuostatas dėl pavojingo recidyvisto, įpareigojo teismus atsižvelgti ir įvertinti padarytų nusikaltimų sunkumą prieš pripažįstant asmenį pavojingu recidyvistu.

Pripažįstant paprastąjį nusikaltimų recidyvą, paskutinysis asmens padarytas nusikaltimas, po kurio jis buvo pripažintas recidyvistu, gali būti tiek nesunkus tyčinis, tiek ir labai sunkus tyčinis nusikaltimas. Tuo tarpu pavojingo recidyvisto atveju kalbama tik apie sunkius ir labai sunkius nusikaltimus. BK 11 straipsnio 5 ir 6 dalis apibrėžia, kas yra sunkūs ir labai sunkūs nusikaltimai. Remiantis BK 11 straipsnio 5 dalimi, sunkus nusikaltimas yra toks, už kurį baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė viršija šešerius metus laisvės atėmimo, bet neviršija dešimties metų laisvės atėmimo. Tuo tarpu labai sunkiu nusikaltimu, pagal BK 11 straipsnio 6 dalį, yra laikomas nusikaltimas už kurį baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė viršija dešimt metų laisvės atėmimo.

Pavojingo recidyvisto padėtis BK atžvilgiu yra labiau apsunkinta, todėl asmenį pripažinti pavojingu recidyvistu gali tik teismas priimdamas sprendimą. Kitaip nei paprastojo recidyvo atveju, kai asmuo juo tampa automatiškai padaręs tam tikrą kiekį tyčinių nusikaltimų, asmenį pripažinti pavojingu recidyvistu palikta teismo diskrecijai, kuris tokį savo sprendimą privalo motyvuoti. Savo sprendime teismas privalo atsižvelgti į visus aktualiausius aspektus, tokius kaip nusikaltimo sunkumas, kaltininko asmenybė, nusikaltėlio ketinimai ir į kitas galimai reikšmingas bylai aplinkybes. Vertindamas aplinkybes, teismas turi motyvuotai pagrįsti, jog nusikaltimus padaręs asmuo akivaizdžiai

nepadarę išvadų po anksčiau prieš jį priimtų apkaltinamųjų nuosprendžių. Atkreiptinas dėmesys, jog BK yra įtvirtinęs ribojimą, jog teismas pripažindamas asmenį pavojingu recidyvistu, negali vertinti teistumo už nusikaltimus, kurie buvo įvykdyti asmeniui dar nesulaukus aštuoniolikos metų, taip pat teismas neatsižvelgs į nusikaltimus ar neatsargius nusikaltimus už kuriuos teistumas jau yra išnykęs ar panaikintas, taip pat ir į užsienyje padarytus nusikaltimus BK 97 straipsnio 9 dalyje numatytais atvejais (Baudžiamasis kodeksas, 2000, 27 straipsnis 4 dalis).

Analizuojant BK įtvirtintas dvi recidyvo rūšis, tarp jų matoma ir panašumų – tiek paprastasis tiek ir pavojingas nusikaltimų recidyvas pasibaigia išnykus teistumui už bent vieną nusikaltimą, kuris sudarė patį nusikaltimų recidyvą. Darytina išvada, jog paprastojo ir pavojingo nusikaltimų recidyvo pabaigai ar panaikinimui nėra reikalingas atskiras teismo sprendimas. Abiem atvejais recidyvas pasibaigia savaime suėjus BK 97 straipsnio teistumo terminams už bent vieną recidyvo sudėti sudarantį nusikaltimą.

Kaip jau aptarta aukščiau, Norvegijos Baudžiamasis kodeksas ir doktrina nėra įtvirtinę recidyvo instituto, todėl ir atskirų recidyvinio nusikaltimo rūšių taip pat Norvegijos baudžiamojoje teisėje nėra išskiriama. Recidyvizmas Norvegijoje plačiau aptariamas tik kriminologijos moksle, o tai nuklysta nuo šio darbo tikslo ir esmės, todėl šių aspektų čia neanalizuosime.

1.3. Recidyvo institutą reglamentuojančių teisės normų raida Lietuvos Respublikoje Norint geriau suprasti, kodėl šiandien Lietuvos Respublikoje turime būtent tokį recidyvo instituto reglamentavimą ir kodėl jis ganėtinai skiriasi nuo tarptautinės ir Europos Sąjungoje egzistuojančio reglamentavimo, svarbu trumpai aptarti ir paties recidyvo instituto reglamentuojančių teisės normų raidą Lietuvos Respublikoje.

Analizuojant Lietuvos Respublikos istoriją, rašytinių baudžiamosios atsakomybės įstatymų raida Lietuvoje buvo sunki. Turint omenyje Lietuvos valstybės žlugimą, pakartotinę aneksiją ir okupaciją, Lietuvos baudžiamosios teisės normos ne kartą keitėsi. Paprastai Lietuvai tekdavo perimti aneksavusios valstybės baudžiamuosius įstatymus. Atsižvelgiant į kelių baudžiamosios teisės mokslininkų dar 2003 m. pateiktą siūlymą, Lietuvos baudžiamosios teisės raidą būtų galima suskirstyti į tokius etapus:

- 1) Ikistatutinė baudžiamoji teisė;
- 2) Baudžiamoji teisė, kurios normos numatytos Lietuvos Statutuose (1529-1840 m.);
- 3) Carinės Rusijos baudžiamųjų statutų galiojimas Lietuvoje (1840-1917 m.);
- 4) Baudžiamieji įstatymai, galioję Nepriklausomos Lietuvos valstybėje (1918-1940 m.)
- 5) Sovietinės okupacijos metu galiojusieji baudžiamieji įstatymai (1940-1990 m.)
- 6) Baudžiamųjų įstatymų reforma Nepriklausomoje Lietuvoje (nuo 1990 m.)

7) Naujo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimas (2000 m. rugsėjo 29 d.) (Abramavičius, et al. 2001, p. 70).

Iš analizuotų ir išlikusių ikistatutinės baudžiamosios teisės rašytinių dokumentų galime paminėti Pamedės teisyną ir Kazimiero teisyną. 1340 m. Pamedės teisynas buvo svarbus dokumentas, kuriame buvo sureguliuoti socialiniai ir ekonominiai laisvųjų prūsų santykiai remiantis to meto papročiais. Pamedės teisyne nebuvo išskirtos baudžiamosios teisės normos iš kitų civilinių ar šeimos teisių normų. Tačiau tarp paskutinėje teisyne redakcijoje išlikusių 129 straipsnių galime rasti ir recidyvo instituto užuomazgų. 67 teisyne straipsnyje randame nuostatas apie pakvietimą į teismą ir nuobaudas už neatvykimą. Straipsnyje numatyta, jog žmogui pakviestam teisman nepasirodžius pirmąjį kartą numatoma pusės markės bauda, antrąjį ir trečiąjį kartą lygiai tiek pat. Tačiau jau po keturių kartų asmeniui nestojant prieš teismą, numatyta išpirkti savo kaklą. Pagal teisyne įtvirtintas nuostatas, tai reiškę, jog asmuo turi susimokėti tokio dydžio baudą, kiek jis mano, jog pats yra vertas. Nors Pamedės teisyne galime rasti tik vieną nuostatą, kurioje aiškiai apsunkinama pakartotinį nusikaltimą padariusio asmens padėtis ir paskiriama sunkesnė bausmė, tačiau galime teigti, jog tai aiški recidyvo instituto kūrimuisi reikšminga instituto užuomazga (Pakarklis, 1948, p. 243-250).

Kitas ikistatutinės baudžiamosios teisės plačiai išanalizuotas šaltinis – Kazimiero Teisynas. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje galiojęs 1468 m. Kazimiero teisynas buvo skirtas nuosavybės apsaugai ir numatė baudžiamąsias, civilines ir administracines teisės normas (Abramavičius, et al. 2001, p. 73). Nedidelėje teisyne apimtyje galime rasti šiek tiek didesnę pakartotinio nusikaltimo reikšmę. Iš 25 Kazimiero teisyne įtvirtintų straipsnių net 3 straipsniuose minima apie pakartotinės vagystės reikšmę skiriant bausmę, tuo tarpu dar dviejuose straipsniuose minima apie tai, jog taikoma lengvesnė atsakomybė, jeigu nusikaltimas padarytas tik pirmąjį kartą.

Žvelgiant iš arčiau, Kazimiero teisyne 16 straipsnis numato, jog asmeniui esant susektam ir kankinamam prisipažinus pavogus turtą, jeigu jis prieš tai bus „voginėjęs“ ir prieš tai baudas mokėjęs, ir apylinkė apie tai bus žinojusi, tai tokį asmenį ir be „voginio“ pakarti. Tuo tarpu 18 teisyne straipsnis numato, jog jeigu vagis sutiks kankinamas, o žinos žoles, bet bus geri liudininkai prieš jį, vagį suseks seklys, ir bus pirmiau „voginėjęs“ ir buvęs kankinamas, tai tokį asmenį, nors ir neprisipažinusį, pakarti. Nors iš nuostatos sunku suprasti kontekstą, tačiau šiame straipsnyje kalbama apie vagį žolininką ir jo atsakomybę, jeigu jis bus jau anksčiau atlikęs vagystę ir bus susektas. Net ir neprisipažinusiam asmeniui, turint „gerus liudininkus“ buvo galima nuteisti mirties bausmei dėl pakartotinio nusikaltimo padarymo. Panašų kontekstą turi ir 19 Kazimiero teisyne nuostata, kurioje

numatyta, jog „ir jeigu po to dar vogis, ir daugiau kaip puskapį, tada parobką pakarti“. Šioje nuostatoje taip pat matomas aiški pakartotinumų reikšmė bausmės skyrimui. 14 ir 17 teisyne straipsniuose minima, jog pirmą kartą apsvogus, esant tam tikroms kitoms aplinkybėms numatytoms straipsniuose, gali būti skiriama bauda, arba nesant liudininkams bausmės iš vis pavyktų išvengti (Jurginis, 1967, p.18).

Lyginant Pamedės ir Kazimiero teisyne matoma, jog Kazimiero teisyne plačiau įtvirtinta pakartotinumų reikšmė bausmės skyrimo procese. Taip pat matoma ir nemažai papildomų straipsniuose numatytų asmens padėčių galinčių pasunkinti aplinkybių.

Lietuvos Statutais aiškiai buvo uždėtas brūkšnyis ir pradėtas naujas raidos etapas. Statutuose jau buvo galima aiškiai pamatyti valstybės požiūrį į nusikaltimų ir bausmės institutus viešosios teisės požiūriu (Abramavičius, et al. 2001, p. 75). Šiame raidos etape matoma atsirandanti papildoma pakartotinio nusikaltimo reikšmės aspektą – nusikaltimų pakartotinumai čia jau įtvirtinami kaip sunkinanti aplinkybė.

Pirmojo Lietuvos Statuto tryliktasis skyrius skirtas vagystėms ir jas reguliuojančioms normoms. 7, 8 ir 9 šio skyriaus straipsniai numato bajoro atsakomybę esant apkaltintam vagyste be įkalčio. 7 straipsnis numato, jog pirmą kartą apkaltintam be įkalčio bajorui, savo kaltę išsipirkti reikėdavo asmenine priesaika, tuo tarpu remiantis 8 šio skyriaus straipsniu, jau antrą kartą apkaltintam vagyste bajorui, neturint įkalčių, reikėdavo save išsiteisinti priesaika turint du sau lygius gero vardo bajorus. Atitinkamai pagal 9 straipsnį, trečią kartą apkaltintam vagyste be įkalčio, bajoras turėdavo išsiteisinti jau su šešiais sau lygiais ir gero vardo bajorais. Tame pačiame straipsnyje numatyta ir kvalifikuota atsakomybė – jau ketvirtą kartą apkaltintas dėl vagystės, bajoras turi būti pakartas, lygiai taip pat kaip kariami vagys.

Trečiajame Lietuvos Statute dar labiau praplėsta pakartotinumų reikšmė. Ketvirtajame skyriuje minima apie sunkesnę šmeižiko atsakomybę. 105 šio skyriaus straipsnis numato sunkesnę atsakomybę ketvirtą kartą apšmeižus tą patį asmenį. Keturiolikto skyriaus 18 straipsnis numato, jog galima kankinti vagį 3 kartus per dieną, tik tuo atveju, jeigu jis anksčiau buvo kaltintas vagyste. O to paties skyriaus 31 straipsnis skirtas bausmėms sąvadautojams numatyti. Čia minima, jog „jei ir po tokios bausmės verstūsi sąvadavimu, tada teismas tokius turi bausti mirtimi“. Matoma vis didėjanti pakartotinio nusikalstamumo reikšmė.

Panaikinus trečiojo Lietuvos Statuto galiojimą, buvo įvesti Rusijos imperijos įstatymai. Reikšmingiausių to meto Rusijos imperijos baudžiamųjų įstatymų recidyvo institutui paminėtinas Rusijos baudžiamasis statutai, kuris buvo patvirtintas ir įteisintas Valstybės Tarybos Prezidiumo nutarimu 1903 m. . Iki tol Rusijoje parengtas ir Valstybės

Tarybos priimtas 1846 m. Rusijos imperijos baudžiamasis kodeksas susilaukė daug kritikos ir nebuvo gerai vertinami carinės Rusijos profesorių. Minėtasis 1903 m. Rusijos baudžiamasis statutas gali būti pripažintas vienas pažangiausių ir vienu pagrindiniu to meto Lietuvos baudžiamosios teisės šaltiniu, nes jame atsispindėjo ir Vakarų Europos valstybių baudžiamieji įstatymai. Statutas taip pat pasižymėjo racionali sistema, tikslia terminija, aiškia kalba ir pan. (Maksimaitis, 2001, p.55).

Rusijos baudžiamajame statute atsakomybės didinimui buvo skirtas visas pirmojo skyriaus septintasis skirtis. Čia buvo įtvirtinti net 8 statuto straipsniai, kuriuose nustatytos aplinkybės, kuomet asmens atsakomybė galėjo būti didinama ir visos bausmės skyrimo, didinimo, sujungimo ir panašios taisyklės. 67 šio statuto straipsnis įtvirtino atsakomybę už recidyvą ir numatė mūsų dabar suprantamą teistumo institutą, su įtvirtintais terminais priklausančiais nuo pakartotinai padaryto nusikaltimo sunkumo. Reikėtų atkreipti dėmesį, jog čia recidyvas suprantamas kaip tolygaus arba vienodo nusikaltimo pakartotinis padarymas, ar tos pačios rūšies nusikaltimo padarymas, kai tuo tarpu šiuolaikinis mūsų reglamentavimas praplečia recidyvo sąvoką. Minėtasis straipsnis taip pat įtvirtino, jog „padaręs nusikalstamąjį darbą po to, kaip atliko bausmę, yra baudžiamas kaip paprastai“, tačiau jeigu asmuo padarė tolygų, arba tos pačios rūšies nusikaltimą, tai bausmė didinama atsižvelgiant į 64 statuto straipsnio įtvirtintas nuostatas.

Analizuojant kitą aukščiau išskirtą laikotarpį – baudžiamuosius įstatymus nepriklausomoje Lietuvoje (1918-1940 m.), reikėtų atkreipti dėmesį, jog joks naujas Baudžiamasis kodeksas tam nebuvo parengtas. Vokiečių kariuomenei okupavus Lietuvą per pirmąjį pasaulinį karą, buvo nurodyta, jog Rusijos įstatymai galioję baudžiamosios teisės srityje pakeičiami 1903 m. Baudžiamaisiais nuostatais, o paskelbus Lietuvos nepriklausomybę, Lietuvos valstybės Tarybos Prezidiumas nusprendė naudoti tą patį įstatymą, tačiau jį pritaikant Lietuvai. Iš Kodekso buvo išimtos tam tikros nuostatos ir numatyta kitokia bausmių sistema. Apibendrinant, galima teigti, jog Rusijos 1903 m. Baudžiamasis statutas buvo pagrindinis baudžiamosios teisės šaltinis per visą Nepriklausomos Lietuvos gyvavimo laikotarpį (Abramavičius et. al., 2003, p. 78).

Kartu su baudžiamuoju statutu galiojo ir kiti baudžiamieji įstatymai. Recidyvo institutui reikšmės turėjo dar du to meto įstatymai: Lygtinio nuteisimo įstatymas (1928) ir įstatymas apie palengvinimus kaliniams (1919). Lygtinio nuteisimo įstatyme įtvirtintais pagrindais, lygtinis atleidimas nebuvo galimas taikyti, jeigu asmuo buvo anksčiau baustas. Tuo tarpu įstatyme apie palengvinimus kaliniams buvo galima rasti draudimą taikyti palengvinimus asmenims, kurie buvo bausti už vagystę bent du kartus.

Apžvelgiant Sovietinės okupacijos metu galiojusius baudžiamuosius įstatymus, matome, jog Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą buvo pakeisti reikiami 1903 m. Baudžiamojo statuto straipsniai, o 1940 m. lapkričio 6 d. Lietuvos teritorijoje įsigaliojo RTFSR (Rusijos Tarybų Federacinės Socialistinės Respublikos) baudžiamasis kodeksas, kuris Rusijoje buvo priimtas dar 1926 m. Recidyvo institutui reikšmingų pokyčių iki 1961 m. negalime išskirti, nepaisant ganėtinai dažnos istorinės baudžiamųjų įstatymų Lietuvos Respublikos teritorijoje kaitos.

1961 m. įsigaliojo to meto vietinės valdžios parengtas Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas. Recidyvo instituto požiūriu, šiame kodekse galima aptikti papildomų, šių dienų recidyvinio nusikalstamumo reguliavimo pėdsakų. Trečiajame kodekso skyriuje, pavadinimu „Bausmė“ recidyvisto sąvoka naudojama net 9 kartus. 26 šio kodekso straipsnis įtvirtino galimybę teismui pripažinti asmenį pavojingu recidyvistu esant tame pačiame straipsnyje numatytų aplinkybių visumai. Pirmojoje straipsnio dalyje buvo numatyta, jog itin pavojingu recidyvistu gali būti teismo nuosprendžiu pripažįstamas žmogus, kuris turi teistumą už pirmiau padarytą nusikaltimą, ir vėl padaro kurį nors iš išvardytųjų nusikaltimų, nepriklausomai nuo to, už kurį iš jų šis asmuo buvo nuteistas pirmąjį kartą. Aiškumo dėlei, straipsnis numato ir visus nusikaltimus dėl kurių asmuo gali būti teismo pripažintas itin pavojingu recidyvistu. To paties straipsnio penktoje dalyje matome ir dabar tebegaliojantį draudimą pripažinti asmenį pavojingu recidyvistu už nusikaltimą, kurį asmuo padarė būdamas jaunesnis nei aštuoniolika metų, arba esant išnykusiam ar įstatymų nustatyta tvarka panaikintam teistumui.

Asmeniui teismo pripažintam itin pavojingu recidyvistu kodekse buvo numatyta nemažai suvaržymų. Itin pavojingiems recidyvistams nebuvo galima taikyti lygtinio atleidimo nuo bausmės prieš terminą ir neatliktos bausmės dalies pakeitimo švelnesne (54 straipsnio 3 dalies 1 punktas), taip pat tokio statuso suteikimas asmeniui turėjo įtakos bausmės skyrimui (kodeksas numatė ne vieną straipsnį, kuriame itin pavojingas recidyvistas buvo kvalifikuojantis nusikaltimą požymis) ir teistumo išnykimo terminams. Atkreiptinas dėmesys, jog iki pat 1969 m., kuomet buvo papildytas kodekso 26 straipsnis, kodeksas nenumatė itin pavojingo recidyvisto naikinamojo termino. Tai reikšdavo, jog asmenį pripažinus itin pavojingu recidyvistu, jis toks likdavo visam laikui. Taip pat svarbu paminėti, jog 26 šio kodekso straipsnis buvo pakeistas daugiau nei dvidešimt kartų.

Šiame kodekse galime pastebėti ir egzistavusį paprastąjį recidyvą ir jo reikšmę. Pavyzdžiui, 41 kodekso straipsnis numatė, jog skiriant bausmę, sunkinančia aplinkybe laikoma, jog asmuo pirmiau buvo padaręs kokį nors nusikaltimą. 124 straipsnis, 146 straipsnis, 147 straipsnis, 151 straipsnis, 162 straipsnis, 165 straipsnis, 174 straipsnis, 195

straipsnis, 240 straipsnis ir 259 kodekso straipsnis numatė veikos pakartotinumą, kaip kvalifikuojantį požymį. Iš to galime spręsti, jog nors paprasto recidyvo sąvoka kodekse nebuvo įtvirtinta, tačiau pakartotinis to nusikaltimo padarymas buvo laikomas sunkinančia atsakomybę aplinkybe arba kvalifikuojančiu nusikaltimą požymiu.

Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, įvyko ir esminiai ekonominiai bei politiniai pokyčiai, todėl atitinkamai kilo poreikis ir teisės reformai. Buvo pildomas ir keičiamas sovietiniais laikais priimtas kodeksas, tuo pat metu rengiamas naujasis Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso projektas. Atkūrus nepriklausomybę iki pat 1994 m. baudžiamasis kodeksas buvo keistas net 90 kartų, tačiau esminiai ryškiausi kodekso pakeitimai buvo padaryti 1994 m. liepos 19 d. įstatymu. Šiuo pakeitimu bendroji baudžiamojo kodekso dalis pasikeitė trimis ketvirtadaliais, tuo tarpu specialiosios dalies pasikeitimus sudarė net 90%. Net ir po tokio kiekio pakeitimų, kodeksas vis tiek savo išdėstymu ir nusikalstamų veikų apibūdinimu priminė sovietinių laikų įstatymus, dėl šios priežasties buvo rengiamas visiškai naujas ir modernus baudžiamasis kodeksas (Abramavičius et. al., 2003, p. 85). Recidyvo institutui ryškių pasikeitimų nuo 1961 m. Baudžiamojo kodekso nuostatų iki pat naujojo baudžiamojo kodekso priėmimo nepastebima. Kodeksas buvo papildytas tik naujomis nusikaltimų sudėtimis, kurių kvalifikuojantis požymis buvo veikos padarymas itin pavojingo recidyvisto.

Po naujojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, kuris buvo patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. ir įsigaliojo tik 2003 m. gegužės 1 d., recidyvo institutui įstatymų leidėjas įnešė taip ilgai laukto ir reikšmingo aiškumo. Naujasis BK įtvirtino nusikaltimų recidyvo ir pavojingo nusikaltimų recidyvo sąvokas, o tai turėjo įtakos ne tik instituto taikymui, tačiau ir kitokiam recidyvisto visuomenės vertinimui. Kodeksas aiškiai įtvirtino „paprastojo“ recidyvo institutą ir „itin pavojingas recidyvistas“ buvo pervadintas tiesiog pavojingu recidyvistu, kas savaime sudaro didelę reikšmę kaltinamajam asmeniui ir žmonių požiūriui į jį visuomenėje. Pavojingo recidyvisto nustatymui, kodeksas kaip ir aukščiau paminėtuose kodeksuose, numatė teismo diskreciją įvertinti ir pripažinti asmenį pavojingu recidyvistu, tačiau „paprastojo“ recidyvo nustatymui kodeksas jokių taisyklių neįvardijo. Įstatymų leidėjas naujajame BK taip pat atskirai įtvirtino ir paskyrė visą straipsnį teistumo institutui reguliuoti, kuris itin reikšmingas mūsų nagrinėjamam ir įstatymų leidėjo įtvirtintam nusikaltimų recidyvo institutui.

Analizuojant visą aukščiau išvardintą recidyvo institutą reglamentuojančių teisės normų raidą Lietuvos Respublikoje, vienareikšmiškai matome itin didelę Rusijos ir Sovietų Sąjungos įtaką mūsų dabartiniam nacionalinėje teisėje reglamentuojamam nusikaltimų recidyvo institutui. Dėl šios priežasties, darytina išvada, jog mūsų šiai dienai turimas

instituto reguliavimas galėtų atrodyti visiškai kitaip, ar tokio instituto net nebūtų įtvirtinta BK, jeigu Lietuvos Respublikos istorijoje būtų susiklostęs kitoks scenarijus.

2. RECIDYVO REIKŠMĖ

2.1. Reikšmė atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės

Šiandien, vienas iš pagrindinių baudžiamosios teisės tikslų yra suderinti visas baudžiamojoje teisėje įprastai taikomas prievartos poveikio priemonės su labiau žmogišku ir labiau ekonomišku poveikiu asmeniui. Asmens atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės yra vienas iš tokių baudžiamojoje teisėje taikomų pavyzdžių, kuomet valstybė atsisako nuteisti asmenį ar paskirti jam bausmę. Tačiau atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės asmens padaryta nusikalstama veika nėra dekriminalizuojama. Siekiant sudaryti palankesnes sąlygas asmeniui pasikeisti, jam galima visiškai neskirti bausmės. Asmeniui taip pat yra galimybė būti atleistam nuo dalies paskirtos bausmės atlikimo. Gali pasitaikyti ir tokių situacijų, kuomet asmeniui taikyti baudžiamąją atsakomybę nebūtų visiškai tikslinga. Visais šiais atvejais turime atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutą, kuris suteikia diskrecinę teisę teismui, kaip valstybės valios vykdytojui, nuspręsti atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės ir netaikyti jam bausmės.

BK sukurta ir įtvirtinta teisinė situacija, kai tam tikros padarytos nusikalstamos veikos išlieka kriminalizuotos, veikas padarę asmenys yra pripažįstami nusikaltėliais, bet BK sudaro galimybę asmenims išvengti griežčiausios baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo formos - bausmės paskyrimo. Baudžiamosios teisės doktrinoje tai įvardinama kaip depenalizacija ir laikoma kaip alternatyvia bausmei valstybės reakcija į padarytą nusikalstamą veiką. Pasak J. Prapiesčio ir bendraautorių, pastaraisiais metais Lietuvos baudžiamojoje teisėkūroje ir teismų praktikoje vis labiau ryškėja depenalizacijos tendencija, o tai sudaro įspūdį, jog valstybės baudžiamojoje politikoje išvirtinta supratimas, jog griežta ir represinė baudžiamoji justicija nėra laikytina veiksminga baudžiamojo įstatymo pažeidimų prevencijos ir kontrolės priemonė (Švedas, et. al., 2020, p. 17-18).

Reikėtų turėti omenyje, jog šiuo metu mūsų BK įstatyme numatytas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės nereiškia asmens išteisinimo, reabilitacijos, turėto gero vardo arba autoriteto atkūrimo. Tačiau tokio nusikalstamą veiką padariusio asmens yra pagailima, elgiamasi humaniškiau, tik dėl tos priežasties, jog byloje yra duomenų, kad baudžiamosios atsakomybės tikslai gali būti pasiekti ir be bausmės paskyrimo (Švedas, et. al., 2020, p. 18).

Šeštasis BK skyrius numato net septynias skirtingas situacijas, kuomet asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės. Čia atkreiptinas dėmesys į tai, jog šeši iš šių septynių BK įtvirtintų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės straipsnių turi įtvirtintą teismo diskreciją, t.y. šiuose straipsniuose nurodoma, jog asmuo „gali būti teismo atleistas

nuo baudžiamosios atsakomybės“. Tuo tarpu pačiame pirmame šio skyriaus straipsnyje numatyta, jog asmuo atleidžiamas, jeigu teismas pripažįsta, jog asmuo ar jo padaryta veika tapo nebe pavojingi.

Įstatymų leidėjas numato ir papildomus galimus atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindus, kurie nėra įtvirtinti minėtame BK skyriuje. Tokie pagrindai numatyti BK 114 straipsnio 3 dalyje, kai asmuo savo noru valstybės institucijai suteikia svarbią informaciją apie rengiamą valstybės perversmą, taip pat BK 227 straipsnio 6 dalis, kai asmuo, esant straipsnyje nurodytoms papildomoms aplinkybėms, savanoriškai praneša teisėsaugos institucijai apie kyšininkavimą. Taip pat papildomus galimus atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindus galime rasti ir 291 straipsnio 2 dalyje, kurioje numatoma, jog užsienietis, atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu jis nustatyta tvarka išsiunčiamas į valstybę, iš kurios teritorijos neteisėtai perėjo Lietuvos Respublikos valstybės sieną, arba į valstybę, kurios pilietis jis yra.

Analizuojant jau minėtą VI BK skyrių iš arčiau, galime aiškiai pastebėti ir recidyvo institutui reikšmingų nuostatų. BK 38 straipsnio 2 dalyje įstatymų leidėjas įtvirtino aiškų ribojimą atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu jis yra pripažintas pavojingu recidyvistu, arba jeigu asmuo jau anksčiau buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės kaip susitaikęs su nukentėjusiu asmeniu, jeigu nuo susitaikymo dienos iki naujos veikos padarymo praėjo mažiau nei ketveri metai.

Iki 2015 metų įstatymų leidėjas buvo numatęs tokį pat ribojimą tiek ir pavojingam tiek ir paprastam recidyvistui. Lyginant su dabar egzistuojančiu reglamentavimu, įstatymų leidėjas gerokai palengvino paprastojo recidyvisto statusą ir sudarė platesnes galimybes jam būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės ir pagal BK 38 straipsnį.

Tačiau reikėtų iš arčiau apžvelgti patį BK 38 straipsnį, kuris numato, jog asmuo, padaręs baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų tyčinį nusikaltimą, gali būti teismo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu yra išpildytos visos keturios straipsnyje numatytos sąlygos. BK numato tokias sąlygas asmeniui būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės pagal 38 straipsnį: 1) asmuo turi prisipažinti padaręs nusikalstamą veiką; 2) asmuo savu noru turi atlyginti arba pašalinti fiziniam ar juridiniam asmeniui padarytą žalą, arba susitarti dėl tokios žalos atlyginimo arba pašalinimo; 3) asmuo turi susitaikyti su nukentėjusiu asmeniu arba juridinio asmens ar valstybės institucijos atstovu; 4) turi būti pagrindas manyti, jog asmuo daugiau nedarys naujų nusikalstamų veikų. Turi būti visos straipsnio pirmoje dalyje išvardintos sąlygos, asmeniui siekiant būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės. Atkreiptinas dėmesys, jog atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės yra paliktas teismo diskrecijai, todėl ir vertindamas paskutinį

minėto straipsnio pirmos dalies punktą, teismas vertina ir paties kaltininko asmenybę. Įvertinus kaltinamojo asmens asmenybę, teismui turi susidaryti pagrindas manyti, jog asmuo nedarys naujų nusikalstamų veikų, tačiau vien faktas, jog asmuo yra recidyvistas apsunkina tokio pagrindo susidarymą, todėl teismui svarstant ar paprastą recidyvistą atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjusysis asmuo susitaiko, gali kilti sunkumų ir prireikti didesnio atidumo.

Dar vienas BK VI skyriuje įtvirtintas ribojimas susijęs su recidyvo institutu numatytas BK 39² straipsnio 2 dalyje. Čia taip pat įtvirtintas draudimas atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės pavojingą recidyvistą. T.y. asmuo negali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės kaip pranešėjas, net jeigu jis yra pripažintas pranešėju pagal Lietuvos Respublikos pranešėjų apsaugos įstatymą, prisipažino padaręs nusikalstamą veiką, aktyviai padėjo atskleisti kito asmens padarytą nusikalstamą veiką ir nusikalstama veika, kurią jis padėjo atskleisti, pagal savo pobūdį yra pavojingesnė negu jo paties padaryta nusikalstama veika. Būtent visos šios sąlygos turi būti, kad teismas galėtų svarstyti asmenį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės kaip pranešėją. Nepaisant keturių išvardintų sąlygų, asmuo taip pat turi būti padaręs baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį nusikaltimą.

BK 39 ir 40 straipsniai, kaip vieną iš būtinų sąlygų, kurios turi būti norint teismui svarstyti asmens atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės, numato, jog asmuo turi būti pirmą kartą padaręs nusikalstamą veiką. Būtent dėl šios priežasties tiek paprastas, tiek ir pavojingas recidyvistas negalėtų būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai yra lengvinančių aplinkybių ir pagal laidavimą. Čia atkreiptinas dėmesys į faktinį ir teisinį skirtumą tarp pirmą kartą padarytos nusikalstamos veikos. Faktiškai pirmą kartą padariusiu nusikalstamą veiką laikomas asmuo, anksčiau nepadaręs nusikalstamos veikos ir neteistas. Tačiau teisiškai pirmą kartą padariusiu nusikalstamą veiką gali būti pripažįstamas ir asmuo, kuris baudžiamąjį įstatymą buvo pažeidęs ir anksčiau, bet teisiniai santykiai dėl ankstesnės nusikalstamos veikos jau yra pasibaigę (Švedas, et. al., 2020, p. 41). LAT plenarinėje sesijoje yra pažymėjęs, jog „svarstant klausimą, ar asmuo nusikalto pirmą kartą, būtina turėti galvoje, jog ankstesnės nusikalstamos veikos padarymo faktas tam tikromis aplinkybėmis praranda savo teisinę reikšmę ir leidžia teigti, kad asmuo, vėliau padaręs kitą veiką, nusikalto pirmą kartą. Tokia išvada galima, kai dėl ankstesnės nusikalstamos veikos kilęs baudžiamasis teisinis santykis jau yra visiškai pasibaigęs, pvz.: nors asmuo padarė dvi pakartotines veikas, tačiau dėl pirmosios suėjo patraukimo baudžiamojon atsakomybėn senaties terminas; asmuo už anksčiau padarytą nusikaltimą buvo nuteistas, tačiau teistumas yra išnykęs ar panaikintas; asmuo anksčiau buvo nuteistas už baudžiamąjį nusižengimą

padarymą ir atliko paskirtą bausmę; asmuo anksčiau buvo nuteistas už nusikalstamą veiką ir nors bausmės neatliko, tačiau suėjo apkaltinamojo nuosprendžio vykdymo senaties terminas; asmuo atleistas nuo visos ankstesniu nuosprendžiu paskirtos ir neatliktos bausmės pritaikius jam amnestiją arba suteikus malonę; asmuo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės už ankstesnę veiką BK 36, 37, 39, 39¹, 93 straipsnių numatytais pagrindais; asmuo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės BK 38 straipsnio pagrindu ir nėra duomenų, kad jis per vienerius metus padarytų nusikalstamą veiką ar be pateisinamų priežasčių nevykdytų teismo patvirtinto susitarimo dėl žalos atlyginimo sąlygų bei tvarkos; asmuo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės BK 40 straipsnio pagrindu ir nėra duomenų, kad jis laidavimo metu būtų padaręs naują nusikalstamą veiką, ir pan.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. Gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-85).

Reikėtų paminėti ir tai, jog BK 39 straipsnis tarp būtinų sąlygų numato ir tai, jog neturi būti atsakomybę sunkinančių aplinkybių. Pagal BK 60 straipsnio 1 dalies 13 punktą, tai, jog asmuo yra recidyvistas, laikoma sunkinančia aplinkybe. Tai dar vienas straipsnio poziciją sustiprinantis ribojimas recidyvistą atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, kai yra lengvinančių aplinkybių.

Kitos minėtos BK numatytos atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės nuostatos, kurios nurodytos kituose BK skyriuose, nenumato jokio ribojimo atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės asmenį recidyvistą, ar pavojingą recidyvistą.

Išanalizavus visas BK numatytas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės galimybes, darytina išvada, jog recidyvo reikšmė atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės itin reikšminga. Nepaisant dviejų aiškiai įtvirtintų ribojimų atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės pavojingus recidyvistus, visais atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atvejais yra vertinama kaltininko asmenybė ir galimybė baudžiamosios atsakomybės tikslų pasiekti be bausmės skyrimo. Nors ir Lietuvos baudžiamojoje teisėkūroje ir praktikoje vis ryškėja depenalizacijos tendencija ir siekiama humaniškesnės baudžiamosios politikos, tačiau atsižvelgiant nacionalinį recidyvo reglamentavimą, pakartotinis asmens nusikaltimų darymas rodo didesnę asmens pavojingumą visuomenei ir tikimybę, jog atleidus asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, jis pakartotinai darys nusikaltimus.

Tuo tarpu Norvegijos Karalystėje nesant baudžiamajame įstatyme tiesiogiai įtvirtinto recidyvo instituto, reikia atidžiai išanalizuoti visas Norvegijos baudžiamajame įstatyme numatytas galimybes atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės ir pažiūrėti, ar pakartotinis nusikaltimų darymas yra įtvirtintas kaip ribojimas draudžiantis kaltininkui taikyti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutą.

Norvegijos baudžiamajame kodekse įtvirtintas tik vienas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutą reguliuojantis straipsnis. 81 Norvegijos baudžiamojo kodekso straipsnis numato aplinkybes, kurioms esant asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamojo persekiojimo (norv. straffritak). Verčiant norvegišką sąvoką tiesiogiai, ji reikštų atleidimą nuo bausmės, nes sąvoka susidaro iš žodžio bausmė (norv. straff) ir atleidimas/išimtis (norv. fritak).

Minėtasis straipsnis susidaro iš dviejų dalių. Pirmoje dalyje numatyta, jog teismas gali išteisinti asmenį, kuris nežinodamas, kad yra įtariamasis padaręs nusikalstamą veiką, už kurią baudžiama bauda, iš esmės užkirto kelią tolimesniems padariniams, juos atkūrė arba atlygino. Antroji dalis numato, jog teismas gali išteisinti asmenį, kuris viršijo būtinojo reikalingumo (norv. nødrett), savigynos (norv. nødverge) ar savireguliacijos (norv. selvtekt) ribas ir ypatingos priežastys pateisina išteisinimą. Daugiau Norvegijos baudžiamasis kodeksas nenumato kaltininko atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės galimybių. Tai sudaro įspūdį, jog Norvegija yra pasirinkusi visai kitokį atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės modelį, negu Lietuvos Respublika. Pavyzdžiui, Norvegija numato galimybę asmenį visiškai atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, net jeigu yra peržengtos tokio instituto kaip „būtinasis reikalingumas“ ribos ir tam yra papildomos aplinkybės leidžiančios tai padaryti, tuo tarpu mūsų nacionalinis reglamentavimas numato tik galimybę sušvelninti bausmę esant tokiam ribų peržengimui. Vienintelis panašumas, jog pirmoji Norvegijos baudžiamojo kodekso 81 straipsnyje numatyta aplinkybė primena mūsų atleidime nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko numatytą vieną iš aplinkybių, dėl žalos atlyginimo. Abiem atvejais, kaltininkas turi atlyginti padarytą žalą nukentėjusiajam, tačiau visos kitos aplinkybės reikalingos instituto taikymui visiškai skiriasi.

Giliau atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto ypatybių ir skirtumų neanalizuosime, tačiau galime daryti išvadą, jog Norvegijos baudžiamajame įstatyme recidyvas ir nusikaltimų pakartotinumai neturi įtakos atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės.

2.2. Reikšmė paskiriant bausmę kaltininkui

Bausmės skyrimas – tai procesas, kurio metu teismas pritaiko bausmės rūšį ir jos dydį asmeniui, pripažintam kaltu padarius nusikalstamą veiką (Švedas, et. al., 2020, p. 105). Bausmės skyrimas yra dar viena iš galimų atsakomybės įgyvendinimo formų, taip pat viena iš formų labiausiai galinti suvaržyti asmens teises ir laisves. Bausmės skyrimas yra pavestas teismui, kuris pagal Konstitucinę ir LAT jurisprudenciją, taip pat ir pagal baudžiamosios

teisės doktriną, privalo paskirti tokią bausmę, kuri būtų teisinga ir proporcinga. Tai reiškia, jog bausmės griežtumas turi atitikti padaryto nusikaltimo pavojingumo laipsnį bei pobūdį. Tuo tarpu, tai, jog bausmė turi būti teisinga, reiškia, jog teismas negali nustatyti už teisės pažeidimus tokių nuobaudų ir bausmių, kurios akivaizdžiai neproporcingos teisės pažeidimui ir siekiamam tikslui. Taip pat taikoma bausmė turi būti žmogiška, išsauganti žmogaus orumą, taip pat suderinta su bausmės tikslais atkurti nusikaltimu pažeistą tvarką, užtikrinti visuomenės saugumą ir resocializuoti patį nusikaltėlį. Tai pabrėžta ir Konstitucinėje jurisprudencijoje (Valstybės žinios, 1998, 2004, 2005, Nr. 109-3004, Nr. 15-465, Nr. 131-4743). LAT praktikoje minimas ir teisingumo terminas, kuris reiškia, jog „pripažintam kaltu asmeniui skiriama bausmė turi būti adekvati padarytai nusikalstamai veikai: bausmė už nusikalstamą veiką turi atitikti tos veikos pavojingumo pobūdį ir laipsnį, be to būtina atsižvelgti ir į nuteistojo asmenybės savybes, jo elgesį prieš nusikalstamos veikos apdarymą, nusikalstamos veikos darymo metu ir po jos, į nukentėjusiojo elgesį ar jo poziciją, bei visuomenės intereso reikšmę vykdant teisingumą“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-428/2009).

Įstatymų leidėjas BK VIII skyriuje tarp 14 bausmių skyrimo taisyklių ir nuostatų įtvirtino teismo pareigą arba teisę griežtinti arba švelninti asmeniui skiriamą bausmę. Kalbant apie bendruosius bausmės skyrimo pagrindus, pasak LAT, teisinga bausmė yra tokia, kuri atitinka BK 41 straipsnyje 2 dalyje nurodytą bausmės paskirtį ir BK 54 straipsnio 2 dalyje pateiktus bendruosius bausmių skyrimo pradmenis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. rugsėjo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-259/2011). Būtent BK 54 straipsnis numato bendruosius bausmės skyrimo pagrindus, ir visas aplinkybes į kurias teismas privalo atsižvelgti skirdamas ir individualizuodamas bausmę kaltininkui. Minėtojo straipsnio antroje dalyje numatytas štai toks sąrašas aplinkybių, į kurias teismas atsižvelgia skirdamas bausmę:

- 1) Padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnį;
- 2) Kaltės formą ir rūšį;
- 3) Padarytos nusikalstamos veikos motyvus ir tikslus;
- 4) Nusikalstamos veikos stadiją;
- 5) Kaltininko asmenybę;
- 6) Asmens kaip bendrininko dalyvavimo darant nusikalstamą veiką formą ir rūšį;
- 7) Atsakomybę lengvinančias ir sunkinančias aplinkybes;
- 8) Nusikalstama veika padarytą žalą (Baudžiamasis kodeksas, 2000, 54 straipsnio 2 dalis);

Taip pat visoms šioms išvardintoms aplinkybėms turi būti skiriama vienoda teisinė reikšmė, ir nei vienai negali būti suteikiama didesnė išskirtinė reikšmė vertinant ir individualizuojant bausmę (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-99-511/2018).

Atkreiptinas dėmesys, jog taip pat teismas skirdamas bausmę privalo remtis ne tik Lietuvos Respublikos įstatymais, bet ir vadovautis vienoda bausmių ir baudžiamojo poveikio priemonių skyrimo praktika. Minėtasis teisingumo principas taip pat suponuoja teismo pareigą ne akiai taikyti įstatymą, bet ir nustatyti, ar įstatyme įtvirtinti draudimai ar reikalavimai atitinka Lietuvos Respublikos Konstituciją, ar nepažeidžia prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių, ar BK įtvirtintos sankcijos sudaro galimybę teismui tinkamai individualizuoti bausmę kaltininkui (Drakšas, 2004, p.34).

Kadangi recidyvisto statusas rodo didesnė asmens pavojingumą visuomenei, Lietuvos įstatymų leidėjas yra pasirinkęs griežtesnių bausmių taikymo politiką asmenims recidyvistams ir pavojingiems recidyvistams. Analizuojant BK VIII skyriaus įstatymų leidėjo įtvirtintas bausmių skyrimo nuostatas, pastebima akivaizdi tiesioginė recidyvo reikšmė net dviejuose skyriaus straipsniuose.

Skiriant bausmę pavojingam recidyvistui už tyčinio nusikaltimo padarymą teismas įpareigotas taikyti BK 56 straipsnio nuostatą, kuri numato, jog pavojingam recidyvistui už tyčinį nusikaltimą skiriama griežtesnė negu straipsnio sankcijoje už padarytą nusikaltimą nustatytos laisvės atėmimo bausmės vidurkis bausmė. Šių taisyklių teismas gali nesilaikyti, tik esant BK 62 straipsnyje numatytais pagrindais, kuriems esant, įstatymų leidėjas numatė galimybę kaltininkui paskirti švelnesnę, negu įstatyme numatytą bausmę. Remiantis šiame straipsnyje numatyta bausmės skyrimo taisykle, jeigu už asmens padarytą nusikalstamą veiką BK sankcijoje būtų numatyta laisvės atėmimo bausmė nuo 2 iki 6 metų, pavojingam recidyvistui skiriant laisvės atėmimo bausmę minimali bausmės riba būtų 4 metai. Kadangi pavojingu recidyvistu asmuo pripažįstamas teismo motyvuotu sprendimu, tai reiškia, jog asmuo ir jo veiksmai jau yra įvertinti teismo ir tokiam asmeniui griežtesnių taisyklių taikymas skiriant bausmę yra tinkamai įtvirtinta įstatymo leidėjo nuostata (Pravilovaitė, 2022, p. 14).

Pavojingam recidyvistui įstatymų leidėjas, kaip jau minėta, yra numatęs griežtesnės bausmės taikymo politiką ir dėl šios priežasties būtent pavojingam recidyvistui numatyta didesnė minimalios bausmės riba. Tačiau LAT šia tema yra pabrėžęs, jog ne tik pavojingam recidyvistui gali būti taikoma bausmė, kuri viršija įstatymo numatytą sankcijos vidurkį, bet taip pat tokia bausmė „gali būti skiriama bet kuriam nuteistajam, atsižvelgus į BK 54 straipsnio 1 ir 2 dalyje numatytų sąlygų buvimą ir BK 61 straipsnio 2 dalies reikalavimus.“,

taip pat „Asmens pripažinimo pavojingu recidyvistu panaikinimas nėra būtina sąlyga švelninti bausmę, nes asmens padarytų nusikaltimų kiekis, jų rūšys, pavojingumas lieka tie patys“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-286-696/2016).

Šioje vietoje reikėtų pabrėžti, jog iki 2015 metų BK numatė specialią bausmės skyrimo taisyklę ir paprastam recidyvistui. Pagal tuo metu įtvirtintą nuostatą, recidyvistui paprastai turėjo būti skiriama laisvės atėmimo bausmė. Ši nuostata 2015 metais buvo panaikinta ir vietoje to, recidyvisto padaryta nusikalstama veika numatyta kaip baudžiamąją atsakomybę sunkinanti aplinkybė. Anksčiau galiojęs reglamentavimas susilaukdavo kritikos, dėl neteisingo recidyvo vertinimo. Asmuo recidyvistas, dabar vertinamas kaip asmenybės bruožas, tuo tarpu ankstesniame reglamentavime recidyvas buvo traktuojamas, kaip kvalifikuojantis nusikalstamos veikos požymis.

Būtent BK 60 straipsnis yra antrasis, aiškiai parodantis recidyvo reikšmę bausmės skyrimo etape. Šio straipsnio 1 dalies 13 punktas numato, jog veiką padarius recidyvistui, tai teismo vertintina kaip atsakomybę sunkinanti aplinkybė. Šioje vietoje mums aktualios ir BK 61 straipsnyje numatytos taisyklės, nes teismas skirdamas bausmę privalo atsižvelgti tiek į lengvinančias, tiek ir į sunkinančias aplinkybes, taip pat į aplinkybių kiekį, pobūdį ir tarpusavio santykį. Dėl šios priežasties, teismas, individualizuodamas bausmę recidyvistui, negali teikti prioriteto tik atsakomybę sunkinančios aplinkybės, tačiau privalo atsižvelgti ir į galimas byloje esančias atsakomybę lengvinančias aplinkybes.

Kiek įdomesnę situaciją turime Norvegijos Karalystėje. Nors nuolat visur kartojama, taip pat tai buvo paminėta ir šiame darbe, jog Norvegija turi kitokį požiūrį į nusikaltėlius ir kitokią bausmių taikymo politiką, pakartotinio nusikaltimo atveju, Norvegijos bausmių skyrimo taisyklės primena mūsų BK įtvirtintas nuostatas, ar net griežtesnes ir „skaudesnes“ pakartotinai padariusiam nusikaltimą asmeniui.

Norvegijos baudžiamasis kodeksas taip pat turi numatęs atskirą skyrių bendrosioms bausmių nustatymo taisyklėms įtvirtinti. 14 skyriuje numatyti 8 straipsniai, kurie iš pirmos pažiūros primena mūsų nacionalinį reglamentavimą. Skyriuje galime rasti atsakomybę sunkinančias ir atsakomybę lengvinančias aplinkybes, taip pat didesnės nei maksimali bausmė skyrimo taisyklės, mažesnės nei minimali bausmė arba švelnesnės bausmės skyrimo taisyklės ir t.t. Šiame skyriuje randame ir jau aptartas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygas.

Norvegijos baudžiamojo kodekso 77 straipsnio k) dalis numato, jog skiriant bausmę kaltininkui, yra ypač atsižvelgiama į aplinkybę, jog nusikalstamą veiką padarė asmuo, kuriam anksčiau buvo taikytos baudžiamosios sankcijos už panašias veikas arba kitas bylai

reikšmingas veikas. Čia matome, taip pat kaip ir mūsų nacionaliniame reguliavime, recidyvo institutą primenančią atsakomybę sunkinančią aplinkybę, tačiau čia matome ir numatytą skirtumą/ribojimą: tam, kad būtų pripažinta sunkinančia aplinkybe, asmens padaryta nusikalstama veika turi būti panaši į tą, kurią padarė anksčiau ir už ją buvo nuteistas. Mūsų nacionalinis reglamentavimas recidyvo institutui nenumato ribojimo, jog asmens padaryta nusikalstama veika, privalo būti panaši į naujai padarytą veiką. Todėl, nors Norvegija taip pat turi numačiusi aplinkybę sunkinančią atsakomybę už pakartotinių nusikalstamos veikos padarymą, tačiau ši aplinkybė iš esmės skiriasi nuo mūsų įtvirtintos recidyvo nuostatos Lietuvos Respublikos BK 60 straipsnyje.

Kita pakartotinio nusikalstamumo reikšmę įtvirtinanti Norvegijos baudžiamojo kodekso norma – 79 Norvegijos baudžiamojo kodekso straipsnis. Jau straipsnio pavadinime matoma, kam skirtos straipsnyje numatytos taisyklės: Didesnių nei ilgiausia bausmių nustatymas (daugybiniai nusikaltimai, pakartotiniai nusikaltimai, organizuotas nusikalstamumas) (norv. Fastsetting av straff ut over lengstestrafpen (flere lovbrudd, gjentakelse, organisert kriminalitet). Šis straipsnis numato, jog esant vienai ar kelioms straipsnio a-c punktuose nurodytoms situacijoms, laisvės atėmimo bausmė gali būti sugriežtinta iki dvigubai ilgesnės trukmės, bet jokių būdu ne daugiau kaip šešeriais metais, ir niekada neviršijant 21 metų, o asmenims, kurie veikos padarymo metu buvo jaunesni nei 18 metų – neviršijant 15 metų. Mums šiuo atveju aktuali tik b straipsnio dalis, kurioje numatyta, *jog laisvės atėmimo bausmė gali būti sugriežtinta iki dvigubai ilgesnės trukmės, kai anksčiau teistas asmuo vėl padaro tokio paties pobūdžio nusikalstamą veiką, už kurią anksčiau buvo nuteistas karalystėje arba užsienyje, jeigu pačioje baudžiamojoje nuostatoje nenumatyta kitaip. Didžiausios bausmės padidinimas pagal šį punktą yra aktualus tik atsižvelgiant į įstatymines nuostatas, kuriose numatyta, kad padidinta didžiausia bausmė turi teisinę galią.* Toje pačioje straipsnio b dalyje numatyta ir papildoma taisyklė, *jog šios punkto pirmoji dalis taikoma tik tada, kai nuteistasis ankstesnės nusikalstamos veikos padarymo metu buvo ne jaunesnis kaip 18 metų ir naują veiką padarė po to, kai bausmė už ankstesnę veiką buvo visiškai ar iš dalies įvykdyta.* Taip pat numatyta ir išimtis – *jei už naują nusikalstamą veiką numatyta ilgesnė nei vienerių metų bausmės trukmė, šio punkto pirmoji dalis netaikoma, jei nauja veika padaryta praėjus daugiau nei šešeriems metams po to, kai buvo visiškai įvykdyta ankstesnė bausmė, jeigu nenumatyta kitaip.* Tuo tarpu, *jeigu už naują nusikalstamą veiką numatyta vienerių metų ar trumpesnė bausmės riba, nuo ankstesnės bausmės įvykdymo pabaigos gali būti praėję ne daugiau kaip dveji metai.*

Matome Norvegijos baudžiamajame kodekse jau ne kartą aptartą ir pasikartojančią sąlygą, jog asmens pakartotas nusikaltimas turi būti to paties pobūdžio. Taip pat minėtoji

paskutinė bausmės skyrimo taisyklė leidžia teismui individualizuojant bausmę kaltininkui, išėiti už baudžiamojo kodekso nusikalstamą veiką reglamentuojančiame straipsnyje numatytų bausmės ribų ir laisvės atėmimo bausmę net padvigubinti. Magistro darbo autorės nuomone, įstatymų leidėjas siekdamas užtikrinti humanizmo ir/ar teisingumo principus, nustatė šiuos tokios ribojimus, kuomet ši bausmių skyrimo taisyklė negalėtų būti taikoma ir kokių terminų laisvės atėmimo bausmė negali viršyti.

Daugiau Norvegijos baudžiamasis kodeksas nenumato bausmės skyrimo taisyklių, kurios būtų aktualios asmenims, pakartotinai padariusiems nusikalstamą veiką. Lyginant Lietuvos Respublikos ir Norvegijos Karalystės baudžiamojo kodekso bausmių skyrimo taisykles asmenims pakartotinai padariusiems nusikalstamas veikas, matomi tiek panašumai, tiek ir skirtumai. Abiejuose baudžiamuosiuose kodeksuose įtvirtinta sunkinanti aplinkybė yra susijusi su recidyvo institutu. Tačiau matomas aiškus skirtumas lyginant kitas bausmių skyrimo teisės normas. Norvegija savo reglamentavime yra numačiusi galimybę teismui skirti žymiai didesnę laisvės atėmimo bausmę, negu sankcijoje numatyta ilgiausia bausmė, su tam tikromis išimtimis, tuo tarpu Lietuvoje tik pavojingam recidyvistui yra numatytas įpareigojimas skirti didesnę nei minimali bausmė, numatant mažiausios galimos laisvės atėmimo bausmės terminą.

2.3. Reikšmė atidedant bausmės vykdymą ir atleidžiant nuo bausmės

Lietuvos Respublikos BK numato dar du baudžiamąją kaltininko padėtį galinčius palengvinti institutus. Tai atleidimo nuo bausmės ir bausmės vykdymo atidėjimo institutai. Kiekvienas iš šių institutų turi savo specifiką, todėl pabandytume į juos pažvelgti iš šiek tiek arčiau.

Tam, kad susidaryti aiškesnį vaizdą dėl šių institutų taikymo Lietuvoje, galime trumpai apžvelgti paskutiniųjų dviejų metų statistiką: Informatikos ir ryšių departamento duomenimis, 2023 metais 68 asmenims buvo taikytas atidėtas bausmės vykdymas, 17 asmenų buvo taikomas lygtinis atleidimas nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą ir dviem asmenim buvo pritaikyta amnestija. Tuo tarpu 2022 metais, 96 asmenims buvo taikytas bausmės atidėjimo institutas, o 17 asmenų buvo lygtinai atleisti nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą.

X BK skyrius skirtas būtent šių dviejų minėtų institutų reglamentavimui. Šį skyrių sudaro tik 4 straipsniai, kurie bausmės vykdymo atidėjimą (BK 75 straipsnis), atleidimą nuo bausmės dėl ligos (BK 76 straipsnis), amnestiją (BK 78 straipsnis) ir malonę (BK 79 straipsnis).

Atleidimo nuo bausmės rūšių sistemą sudaro paskutiniai 3 minėti baudžiamojo kodekso straipsniai. Prie šio instituto priskiriami ir bausmės vykdymo atidėjimas nepilnamečiui, kuris įtvirtintas BK 92 straipsnyje, taip pat ir atleidimas nuo bausmės suėjus apkaltinamojo nuosprendžio vykdymo senačiai, BK 96 straipsnis, tačiau mūsų analizuojamai temai jie nebus aktualūs, todėl jų šiame darbe neaptarsime.

Atleidimą nuo bausmės reikėtų suprasti kaip teismo priimtą sprendimą arba Seimo ar Respublikos Prezidento priimtą ir viešai paskelbtą teisės aktą, kuriuo valstybė atsisako taikyti asmeniui, jau pripažintam kaltu padarius nusikalstamą veiką ir už tai nuteistam, paskirtą bausmę ar jos dalį. Šio instituto taikymas remiasi nuomone, jog dažnai pats baudžiamasis persekiojimas, ikiteisminis tyrimas, jo metu patirta procesinė prievarta ir stresas gali būti pakankamai sunkus išgyvenimas, vedantis prie paties kaltininko noro pakeisti savo moralės nuostatas ir požiūrį į baudžiamąjį įstatymą. Dėl šios priežasties, paskirtos bausmės realus atlikimas ir bausmės nulemtas teistumas ne visada gali būti tikslingos priemonės siekiant baudžiamosios teisės ir pačios bausmės paskirties tikslų. Taip pat instituto taikymas parodo humaniškesnį baudžiamojo įstatymo požiūrį ir atitinka konstitucinius ekonomijos, atsakomybės diferencijavimo ir individualizavimo principus (Švedas et. al., 2020, p. 219-221).

Reikėtų turėti omenyje, jog atleidimas nuo bausmės nėra baudžiamųjų teisinių santykių pabaigos momentas, o atleistas asmuo vis tiek įgyja teistumą ir laikomas nuteistu valstybės vardu. BK įtvirtina tiek galimybes asmenį atleisti nuo visos arba tik dalies bausmės. Taip pat numato sąlygines ir besąlygines atleidimo nuo bausmės galimybes. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog įstatymų leidėjas įtvirtinta ne tik teismo diskrecija, bet ir imperatyvius nurodymus, kuomet asmuo privalo būti atleidžiamas nuo bausmės.

Atleidimas nuo bausmės dėl ligos galėtų būti laikyti humaniškiausia atleidimo nuo bausmės rūšimi, nes šiam atleidimo nuo bausmės taikymui labiausiai atsižvelgiama į kaltinamojo fizinę ir psichologinę būklę. BK 76 straipsnyje įstatymų leidėjo įtvirtinta atleidimo nuo bausmės forma, taikoma asmenims, kurie suserga sunkia nepagydoma liga iki arba po teismo nuosprendžio priėmimo. Tačiau būtent šiame straipsnyje labiausiai galime kvestionuoti humaniškumo principo egzistavimą, nes abiem atvejais, teismas gali, tačiau neprivalo asmens atleisti nuo bausmės atlikimo. Dėl tokio sprendimo priėmimo teismas privalo atsižvelgti į padarytos nusikalstamos veikos sunkumą, nuteistojo asmenybę, ligos pobūdį, priklausomai nuo situacijos taip pat į jo elgesį proceso metu, atliktos bausmės laiką ir pan. Todėl, įmanomos situacijos, kai asmuo susirgęs nepagydoma liga nebūtų atleidžiamas nuo bausmės. Šioje vietoje turėtume nepamiršti Konstitucijos ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos ir joje numatytų nuostatų, nes

nežmoniškas ir kankinantis elgesys nėra priimtinas, todėl į tai taip pat privalo atsižvelgti teismas priimdamas sprendimą dėl asmens atleidimo nuo bausmės.

To paties straipsnio trečioje dalyje matome ir įstatymų leidėjo numatytą imperatyvą, jog teismas privalo atleisti asmenis nuo bausmės, kurių psichika sutriko po nusikalstamos veikos padarymo ar bausmės paskyrimo, ir dėl šios priežasties jis negali suvokti savo veiksmų esmės ar jų valdyti.

BK 76 straipsnyje numatyta atleidimo nuo bausmės forma gali būti taikoma nepriklausomai nuo nusikalstamos veikos kategorijos, sunkumo ar paskirtos bausmės. Todėl, darytina išvada, jog recidyvas šiai atleidimo nuo bausmės formai reikšmės neturi, ir teoriškai recidyvistas, ar net pavojingas recidyvistas galėtų būti atleistas nuo bausmės dėl ligos, teismui įvertinus visus anksčiau paminėtus straipsnio sąlygoje įtvirtintus kriterijus.

Galime aptarti ir papildomą, mūsų BK iki 2012 galiojusią atleidimo nuo bausmės rūšį– lygtinis atleidimas nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą ir neatliktos laisvės atėmimo bausmės dalies pakeitimas švelnesne bausme (BK 77 straipsnis). Šiam atleidimo nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą taikymui įstatymų leidėjas buvo numatęs visą eilę sąlygų BK 77 straipsnio 1 dalyje, ir visų jų egzistavimas buvo būtinas, jog teismas galėtų svarstyti tokią galimybę. Pirmosios straipsnio dalies pirmame punkte buvo numatyti mažiausi bausmės terminai, priklausomai nuo padaryto nusikaltimo sunkumo, kuriuos asmuo turėjo būti atlikęs, jog atleidimo nuo bausmės galimybė būtų buvusi iš vis svarstyтина. Mūsų temai aktuali būtent galiojusio straipsnio pirmojo punkto „c“ papunktyje numatyta sąlyga, jog asmuo turėjo būti atlikęs „ne mažiau kaip tris ketvirtadalius paskirtos bausmės už labai sunkų nusikaltimą, arba jeigu asmuo yra recidyvistas“ (Baudžiamasis kodeksas, 2000, 77 straipsnis 1 dalis 1 punktas). Tai reiškia, jog viena iš numatytų reikalaujamų sąlygų asmeniui recidyvistui, buvo ne mažiau kaip ketvirtadalio paskirtos bausmės atlikimas. Recidyvisto padėtis buvo prilyginama su asmens padariusio labai sunkų nusikaltimą padėtimi, siekiant atleidimo nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą, o tai galima vertinti, kaip pakankamai recidyvisto padėti varžantį lyginimą. Turint omenyje, jog asmuo recidyvistu tampa padaręs bet kokį tyčinį nusikaltimą, esant neišnykusiam teistumui už anksčiau įvykdytą tyčinį nusikaltimą, toks recidyvisto sulyginimas su asmeniu, padariusiu labai sunkų nusikaltimą gali labai prasilenkti su logika, jog recidyvisto padarytų nusikaltimų pavojingumas gali labai skirtis, nuo asmens padariusio labai sunkų nusikaltimą. Recidyvistu asmuo automatiškai pripažįstamas, už bet kokių, šiuo atveju pabrėžtina, ir galimai nesunkių, tačiau tyčinių nusikaltimų padarymą. Todėl šiai buvusiai įtvirtintai būtinai sąlygai ir šio reikalavimo iš recidyvisto kontekstui reikėtų atskiros

analizės ir skirti papildomo dėmesio, siekiant išsamiau aptarti įstatymų leidėjo buvusios suformuluotos sąlygos turinį.

Dar vienas aptarto BK 77 straipsnio punktas, kuris mums įdomus, ir kuriam privalome skirti dėmesio, tai BK 77 straipsnio 3 dalies 1 punkte buvo numatytas ribojimas, taikyti lygtinį atleidimą nuo bausmės prieš terminą ir neatliktos laisvės atėmimo bausmės dalies pakeitimą švelnesne bausme pavojingam recidyvistui. Šioje vietoje vertinant pavojingo recidyvisto pozicija, sutiktina su buvusia įstatymų leidėjo įtvirtinta nuomone, jog pavojingas recidyvistas neturėtų turėti galimybės pasinaudoti atleidimo nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą ir neatliktos laisvės atėmimo bausmės dalies pakeitimo švelnesne bausme institutu. Pavojingo recidyvisto turinys savaime rodo kaltinamo asmens atsainų požiūrį į baudžiamąjį įstatymą. Kadangi šis straipsnis nebėra galiojantis BK, tai rodo tinkamą įstatymų leidėjo pasirinkimą, ir paminėtos diskutuotinos minties dėl recidyvisto prilyginimo su asmeniu padariusiu labai sunkų nusikaltimą, patvirtinimą.

Kitas BK dešimtame skyriuje numatytas institutas – amnestija. Amnestiją kildinama iš Konstitucijoje numatytos atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekio ir turėtų būti suprantama kaip Seimo priimtas aktas, kuriuo individualiai neapibrėžta nusikalstamas veikas padariusių asmenų grupė besąlygiškai atleidžiama nuo visos ar dalies teismo paskirtos bausmės atlikimo. Įstatymų leidėjas amnestijų aktų preambulėse taip pat visada nurodo, jog šiais įstatymais siekiama santarvės visuomenėje, suderinant prieštarigus nuteistųjų ir valstybės, nuteistųjų ir nukentėjusiųjų interesus. Amnestijos akto priėmimu gali būti išsprendžiamos ir baudžiamosios politikos problemos. Trumpai tariant, amnestijos aktu nuo bausmės ar jos dalies atleidžiamos atskiros atitinkamo statuto nuteistųjų grupės ir amnestijos aktas nėra skirtas konkrečiam asmeniui (Švedas et al., 2020, p. 230-231). Amnestijos aktas atleidžia nuteistuosius nuo dalies neatliktos bausmės, arba jiems sumažina neatliktos bausmės dalį ir paprastai Seimas juos priima tam tikromis progomis, tokiomis kaip reikšmingi valstybės jubiliejai ir pan.

Amnestijos taikymo pagrindai nurodomi pačiuose amnestijos aktuose, tarp jų ir nusikalstamų veikų rūšys, už kurių padarymą asmeniui amnestija netaikoma. Taip pat tarp pagrindų gali būti nurodytos ir nuteistųjų grupės, kurioms amnestija taip pat netaikoma. Paprastai tarp šių įtraukiamų nuteistųjų grupių galime pastebėti ir recidyvistus ar pavojingus recidyvistus, o tai mums parodo dar vieną recidyvo instituto reikšmę ir galimą ribojimą asmenims recidyvistams ar asmenims pripažintiems pavojingais recidyvistais. Amnestijos aktu nuo bausmės atleidžiami tokie nuteistieji, kurie atitinka amnestijos akte išdėstytus reikalavimus. Recidyvo reikšmė taikant amnestijos aktą pasireikštų ne konkrečiai asmenybei, o kaip recidyvistų visumai taikomu aktu.

Dar vienas institutas, iš pirmos pažiūros galintis šiek tiek priminti amnestijos institutą, tai Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu suteikiama malonė. 79 BK straipsnyje reglamentuojamas institutas numato galimybę Respublikos Prezidentui, besąlygiškai atleisti konkretų nuteistąjį nuo bausmės ar jos dalies atlikimo. Ši Prezidento teisė numatyta Konstitucijos 84 straipsnio 23 punkte ir pagal BK 79 straipsnio 1 dalį, gali būti įgyvendinama nuteistajam pateikus prašymą, o Respublikos Prezidentui išleidus dekretą.

Atkreiptinas dėmesys, jog malonė yra besąlyginis atleidimas nuo paskirtos bausmės ar jos dalies ir gali būti suteikiama nepriklausomai nuo padarytos nusikalstamos veikos pobūdžio, sunkumo, paskirtos bausmės ir pan. Iš pirmos pažiūros, galima susidaryti išvadą, jog ir recidyvistui šis institutas būtų galimas taikyti, tačiau nepaisant to, jog institutas grindžiamas humaniško principu, nuteistieji, kuriems suteikta malonė, nėra išteisinami ar reabilituojami, o malonės prašymai svarstomi Malonės komisijos, kurią sudaro Respublikos Prezidentas dekretu. Vadinamoji Malonės komisija, tai patariamoji, visuomeniniais pagrindais veikianti institucija, kuri preliminariai svarsto nuteistųjų malonės prašymus ir teikia pasiūlymus Respublikos Prezidentui. Komisiją sudaro įvairių institucijų aukštas ir reikšmingas pareigas užimantys asmenys.

Svarbu paminėti, jog nors Komisijos teikiamos rekomendacijos Respublikos Prezidentui būna tik rekomendacinio pobūdžio, tačiau prieš jas teikdama, Komisija atsižvelgia į nuteistojo padarytos nusikalstamos veikos kategoriją, nusikaltimo pobūdį ir sunkumą, nuteistojo asmenybę, požiūrį į darbą, atliktos bausmės laiką ir pan. Atsižvelgiant į tai, Respublikos Prezidentas turi galimybę kiekvieną situaciją vertinti individualiai, reikia turėti omenyje, jog recidyvistu tampama įvykdžius daugiau nei vieną tyčinį nusikaltimą, todėl galime daryti išvadą, kad Respublikos Prezidento vertinimas tokių asmenų atvejų būtų daug griežtesnis.

Ypatingas dėmesys turėtų būti atkreiptas į tai, jog malonės ir amnestijos taikymas yra ne taisyklės, o išimtys iš jų, dažnas šių institutų taikymas prieštarautų teisingumo vykdymo principui.

Kitas įstatymų leidėjo įtvirtintas institutas galintis palengvinti nuteistojo padėtį, tai bausmės vykdymo atidėjimo institutas įtvirtintas BK 75 straipsnyje. Bausmės vykdymo atidėjimas, tai sąlyginė atleidimo nuo bausmės rūšis, kai asmeniui atidedamas bausmės vykdymas nustatant tam tikrą laikotarpį, kurio metu nuteistasis turi vykdyti teismo paskirtas baudžiamojo poveikio priemones ir atlikti kitas jam paskirtas pareigas (Švedas et al., 2020, p. 241).

LAT yra pasakęs, jog bausmės vykdymo atidėjimo institutas yra vienas veiksmingiausių racionalios baudžiamosios politikos instrumentų, kuris leidžia kontroliuoti nuteistojo elgesį jam esant laisvėje ir nėra suardomi socialiniai ir ekonominiai nusikaltimą padariusio asmens santykiai. Taip pat asmenys apsaugomi nuo neigiamos kalinių įtakos, tuo pat metu mažinama nusikaltimų recidyvo tikimybė (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2k-7-266-942/2015).

Reikėtų trumpai aptarti, jog Bausmės vykdymo atidėjimo įvardinimas, kaip atleidimo nuo bausmės rūšis, gana kritikuotinas. V. Piesliakas taip pat išskiria pagrindą, kodėl toks teiginys gali būti kritikuotinas: BK X skyrius pavadintas „Bausmės vykdymo atidėjimas ir atleidimas nuo bausmės“, o tokį pavadinimą suformulavęs įstatymų leidėjas savaime sudarę pagrindą teigti, jog bausmės vykdymo atidėjimas negali būti ir nėra atleidimo nuo bausmės rūšis.

BK 75 straipsnis buvo keistas ne vieną kartą ir dabar numato visišką bausmės vykdymo atidėjimą ir bausmės vykdymo atidėjimą iš dalies pilnamečiams asmenims. Čia reikėtų paminėti, jog BK atskirai numato bausmės vykdymo atidėjimo galimybę nepilnamečiams asmenims, šios nuostatos įtvirtintos BK 92 straipsnyje, bet mūsų nagrinėjamai temai, nepilnamečių bausmės vykdymo atidėjimo klausimai nėra aktualūs.

Baudžiamasis įstatymas (2024 m. kovo 27 d. redakcija) pilnamečiams kaltinamiesiems yra sudaręs galimybę bausmės vykdymą atidėti pilnai arba iš dalies. Kam šis institutas gali būti taikomas tiksliai apibrėžia BK 75 straipsnio 1, 2 ir 3 dalis. Straipsnio pirmoje dalyje numatyta, jog asmeniui, pirmą kartą nuteistam arešto bausme, teismas gali atidėti bausmės vykdymą nuo trijų mėnesių iki vienerių metų ir paskirti jam intensyvią priežiūrą elektroninio stebėjimo priemonėmis. Antroji dalis numato galimybę asmeniui nuteistam laisvės atėmimo bausme ne daugiau kaip šešeriems metams už dėl neatsargumo padarytus nusikaltimus arba asmeniui nuteistam laisvės atėmimo bausme ne daugiau kaip ketveriems metams už vieną ar kelis nesunkius ar apysunkius tyčinius nusikaltimus, paskirti bausmės vykdymo atidėjimą nuo vienerių iki trejų metų. Tuo tarpu trečioje dalyje, asmenims, kurie nuteisti laisvės atėmimu daugiau kaip šešeriems metams už dėl neatsargumo padarytus nusikaltimus, arba daugiau kaip ketveriems metams už vieną ar kelis nesunkius ar apysunkius tyčinius nusikaltimus, arba ne daugiau kaip penkeriems metams už sunkų nusikaltimą (išskyrus straipsnyje numatytus ribojimus), sudaryta galimybė būti iš dalies atleistiems nuo paskirtos bausmės vykdymo. Toje pačioje trečiojoje straipsnio dalyje numatyta, jog „iš dalies atidėdamas bausmės vykdymą, teismas nustato po teismo nuosprendžio įsiteisėjimo nedelsiant atliktinos laisvės atėmimo bausmės dalį, kuri negali būti trumpesnė kaip šeši mėnesiai ir ilgesnė kaip dveji metai, taip pat nuo

vienerių iki trejų metų likusios neatliktos bausmės vykdymo atidėjimo terminą.“ Bausmės vykdymas gali būti atidėtas visas, arba iš dalies, jeigu teismas nusprendžia, kad yra pakankamas pagrindas manyti, jog bausmės tikslai bus pasiekti be realaus bausmės atlikimo, arba asmeniui atlikus tik bausmės dalį. Teismas atidedamas bausmės vykdymą remdamasis antrąją ar trečiąją straipsnio dalimis, taip pat paskiria nuteistajam vieną ar kelias tarpusavyje suderintas baudžiamojo poveikio priemones, numatytas BK IX skyriuje, intensyvią priežiūrą ir/arba BK 75 straipsnio 5 dalyje numatytas pareigas.

Teismui atidedant nuteistajam bausmės vykdymą, pasireiškia galimybė nusikaltimą įvykdžiusiam asmeniui išsisukti nuo visos arba dalies realios laisvės atėmimo bausmės. Nors šiuo institutu užtikrinami humanizmo, bausmės ekonomijos ir bausmės individualizavimo principai, teismas privalo įvertinti, ar yra pakankamas pagrindas manyti, jog bausmės tikslai bus pasiekti be realaus bausmės atlikimo. Tai vertindamas teismas privalo atsižvelgti į BK 41 straipsnyje įtvirtintas bausmės paskirties nuostatas. Teismas taikydamas bausmės vykdymo atidėjimo institutą, turi nustatyti ar bausmės vykdymo atidėjimas bus: 1) pakankamai efektyvi poveikio priemonė siekiant sulaikyti asmenį nuo nusikalstamų veikų darymo; ar tokiu būdu nusikalstamą veiką padaręs 2) asmuo bus pakankamai nubaustas; ar tokiu būdu asmeniui 3) bus apribota galimybė daryti naujas nusikalstamas veikas; ar nusikalstamą veiką įvykdęs 4) asmuo laikysis įstatymų ir nebus nusikalstamas; ir ar tokiu būdu bus 5) užtikrintas teisingumo principo įgyvendinimas.

Reikėtų atkreipti dėmesį, jog teismas gali, tačiau neprivalo atidėti bausmės vykdymą ir tai yra palikta pilnai teismo diskrecijai. Taip pat, bausmės vykdymo atidėjimas yra sąlyginė atleidimo nuo bausmės rūšis, nes asmeniui nesilaikant tam tikru įpareigojimu, teismas gali priimti sprendimą panaikinti bausmės vykdymo atidėjimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7—266-942).

Analizuojant BK 75 straipsnyje įtvirtintas sąlygas bausmės vykdymo atidėjimo instituto taikymui, matome įvardintus nesunkius ar apysunkius tyčinius nusikaltimus, taip pat sunkius tyčinius nusikaltimus, išskyrus tuos, kurie numatyti BK XV, XVI, XVIII, XX, XXI, XXIII, XXXIII, XXXV, XXXVII, XLIV skyriuose. Tai automatiškai signalizuoja, jog įstatymų leidėjas nesudarė galimybės pilno bausmės vykdymo atidėjimo institutą taikyti pavojingiems recidyvistams, kurie pripažįstami tokiais padarę sunkius arba labai sunkius nusikaltimus. Trečioji straipsnio dalis numato galimybę tik dalinai atidėti paskirtos bausmės vykdymą, su tam tikrais ribojimais – paskirta bausmė už sunkų nusikaltimą negali būti ilgesnė nei 5 metai ir tai negali būti nusikaltimas numatytas BK tam tikruose skyriuose.

Nors BK 75 straipsnyje įtvirtintos nuostatos nenumato tiesioginio ribojimo taikyti bausmės vykdymo atidėjimo institutą paprastiesiems recidyvistams ar pavojingiems recidyvistams, teismas prieš skirdamas laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimą privalo įvertinti visas aplinkybes susijusias su įvykdyta nusikalstama veika bei nusikaltimą įvykdžiusio asmens asmenybe: padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnį, kaltės formą ir rūšį, padarytos nusikalstamos veikos motyvus ir tikslus, stadiją, kaltininko asmenybę bei nusikalstama veika padarytą žalą. Ypatingai svarbu įvertinti kaltininko asmenybę, nes tik taip būtų galima užtikrinti, jog bus pasiekti visi bausmės tikslai kurie įtvirtinti BK 41 straipsnyje (Baudžiamasis kodeksas, 2000, 54 straipsnis).

Įstatymų leidėjas nėra numatęs tiesiogiai įtvirtintų ribojimų, kurie užkirstų kelią recidyvistui taikyti bausmės vykdymo atidėjimą. Darytina išvada, jog teismas, įvertinęs visas reikšmingas aplinkybes susijusias su nusikalstama veika, bei įvertinęs kaltininko asmenybę, galėtų nuspręsti atidėti bausmės vykdymą recidyvistui ar pavojingam recidyvistui. Tačiau, buvimas recidyvistu, vertinamas kaip neigiamas asmens savybė, todėl, mažai tikėtina, jog susiklostytų tokia situacija ir tokios bylos aplinkybės, kuomet teismas galėtų pritaikyti šią nuteistojo padėtį gerinantį institutą recidyvistui (Pravilovaitė, 2022, p. 16).

Tuo tarpu Norvegija bausmės vykdymo atidėjimo institutą reguliuoja šiek tiek kitaip. Norvegijos baudžiamasis kodeksas numato tik laisvės atėmimo bausmės atidėjimą ir reglamentavimui įstatymų leidėjas yra paskyręs visą šeštąjį baudžiamojo kodekso straipsnį. Čia atkreiptinas dėmesys, jog Lietuvos baudžiamasis kodeksas šiuo metu numato galimybę asmeniui atidėti tiek arešto, tiek ir laisvės atėmimo bausmės vykdymą, todėl galime daryti išvadą, jog Lietuvos baudžiamasis kodeksas numato platesnes bausmės vykdymo atidėjimo galimybes.

Minėtasis šeštasis Norvegijos baudžiamojo kodekso skyrius pavadintas „Laisvės atėmimo bausmė“ ir numato ne tik laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo sąlygas, tačiau ir laisvės atėmimo bausmės nustatymo, bei bendrinimo su kitomis bausmėmis taisykles. Šiame baudžiamojo įstatymo skyriuje galime rasti ir įtvirtintus ribojimus laisvės atėmimo bausmės taikymui jauniems nusikaltėliams. Laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo reglamentavimui skirti baudžiamojo įstatymo 34-39 straipsniai.

Norvegijos baudžiamojo kodekso 34 straipsnis pavadintas „bausmės vykdymo atidėjimas (sąlyginis laisvės atėmimas)“ (norv. fullbyrdingsutsettelse (betinget bengsel)) ir numato pagrindines bausmės vykdymo atidėjimo sąlygas, kurios primena Lietuvos Respublikoje galiojusio instituto reglamentavimo sąlygas. Straipsnis numato, jog sprendime dėl laisvės atėmimo bausmės, teismas gali nuspręsti, kad bausmės vykdymas

visiškai arba iš dalies atidedamas bandomajam laikotarpiui. Norvegijoje bandomasis laikotarpis paprastai nustatomas 2 metams, tačiau jis gali būti ilgesnis, kai tenkinamos bausmės griežtinimo už pakartotinius nusikaltimus sąlygos ar kitais ypatingais atvejais. Tokiu atveju, bandomasis laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo laikotarpis gali būti pratęstas iki 5 metų. Pagrindinė šio instituto taikymo sąlyga, kad nuteistasis per bandomąjį laikotarpį nepadarys naujos nusikalstamos veikos, tačiau teismas gali numatyti papildomas 35-37 kodekso straipsnyje numatytas sąlygas. Kaltinamajam taip pat privalo būti suteikta galimybė pasisakyti ir pateikti pastabas dėl specialiųjų sąlygų nustatymo iki jų paskyrimo.

35 Norvegijos baudžiamojo kodekso straipsnis numato specialiąsias kompensavimo ir žalos atlyginimo sąlygas, 36 straipsnis numato specialiąsias sąlygas susijusias su kaltinamojo prievole prasinešti policijai tam tikru nurodytu laiku. 37 straipsnyje galime rasti papildomas 12 galimų numatyti sąlygų, kurios gali būti teismo paskirtos nuteistajam atidedant laisvės atėmimo bausmės vykdymą pilnai arba iš dalies. 38 ir 39 straipsniai numato papildomų sąlygų taikymo taisykles ir nuteistojo atsakomybę už jų pažeidimą.

Analizuojant būtent šį institutą ir turint omenyje Lietuvoje taikomas taisykles, jog teismas taikydamas bausmės vykdymo atidėjimo institutą privalo atsižvelgti į bausmės tikslus ir paskirtį, reikėtų trumpai aptarti, kaip bausmė įvardinama Norvegijos baudžiamuosiuose įstatymuose ir kokia bausmės paskirtis. Kitaip nei Lietuvos Respublikos BK, Norvegijos baudžiamasis kodeksas neturi atskiro straipsnio, kuriame būtų paaiškinta bausmės sąvoka ir apibrėžtos bausmės paskirtys. Oficialiai aptartą bausmės paskirtį galime rasti 2004 m. Liepos 2 d. Norvegijos Teisingumo ir policijos ministerijos rekomendacijoje, kuri tą pačią dieną buvo patvirtinta Valstybės Tarybos. Rekomendaciją sudaro 517 puslapių ir joje išsamiai aptartas visas tuo metų galiojusio baudžiamojo kodekso turinys ir pateiktos rekomendacijos pakeitimams. Turint omenyje, jog dabar galiojantis Norvegijos baudžiamasis kodeksas buvo paskelbtas 2005 m., o įsigaliojo tik 2008 m., galime daryti išvadą, jog ši rekomendacija turėjo itin didelės įtakos naujojo baudžiamojo kodekso formavimui ir galime pasitelkti joje paminėtomis įžvalgomis.

Ministerijos tuo metu paskelbtoje rekomendacijoje minima, jog bausmės tikslas turi būti kontroliuoti asmenų elgesį ateityje, taip prisidedant prie visuomenės gerovės ir sugyvenimo. Taigi bausmės institutas turi prevencinį tikslą, užkirsti kelią nepageidaujama žmonių elgesiui ir užkirsti kelią socialiniams neramumams po nepageidaujamo elgesio, kuris vis tiek gali pasireikšti. Prie prevencinio bausmės pobūdžio išskiriami individualios prevencijos, taip pat ir visuomeninės prevencijos tikslai, kurie atitinka Lietuvos Respublikos bausmės politikoje išskiriamus bausmės tikslus. Esminis

matomas skirtumas, jog Norvegijoje niekur nėra minima asmens nubaudo paskirtis, o apie tai pasisakoma ir minėtoje rekomendacijoje: „bausmės tikslas negali būti atpildas, nes bausmės tikslas turi būti elgesio kontrolė ateityje“. Tokią pat mintį randame ir 2005 m. Teisingumo komiteto rekomendacijoje, kuri atsispyrė nuo būtent minėtos ankstesnės rekomendacijos ir paminėjo, jog „daugumai žmonių, patyrusių tiesioginę nusikalstamą veiką prieš jų asmenį ar turta, kyla noras atsilyginti. Nors galima sakyti, kad kriminalizavimas ir baudžiamasis persekiojimas kyla iš keršto, vis dėlto jis turi į ateitį nukreiptą tikslą – juo siekiama sudaryti palankesnes sąlygas visuomenei, kuriai būdingas atvirumas ir saugumas“.

Taigi Norvegijos baudžiamasis kodeksas nenumato papildomų sąlygų, į ką turėtų atsižvelgti teismas skirdamas laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo institutą. Taip pat kaip ir Lietuvoje, teismui yra palikta diskrecija nuspręsti, kam institutas bus taikomas. Analogiškai teismui palikta ir teisė panaikinti bausmės vykdymo atidėjimą arba pakeisti paskirtas specialiąsias sąlygas esant jų pažeidimams arba naujam nusikaltimui. Skaitant Norvegijos baudžiamąjį kodeksą ir remiantis joje įtvirtintų normų vyraujančia dvasia, susidaro įspūdis, jog Norvegijos baudžiamoji politika yra šiek tiek atlaidesnė ir laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo institutą taiko dažniau negu Lietuva. Taip pat susidaro įspūdis, jog šio instituto taikymas asmenims, pakartotinai darantiems nusikaltimus gali sudaryti įtakos tik papildomų specialiųjų sąlygų kiekiui ir bandomojo laikotarpio termino prailginimui nuo įprastinio. Bet kokiu atveju, teismas vertindamas šio instituto taikymą privalės atsižvelgti į visas aktualias byloje esančias aplinkybes, o pakartotinis nusikaltimų darymas, nėra pozityviai asmenį apibūdinanti asmens būdo savybė ir gali teismui signalizuoti apie galimus šio instituto taikymo pagrindinės sąlygos pažeidimus – nusikaltimų nedarymą.

2.4. Reikšmė teistumo išnykimo terminams

Teistumas, tai asmens teisinės padėties ypatybė, kurią sukelia teismo paskirtosios bausmės atlikimas (Abramavičius et. al. , 2003, p. 466). Arba pasak V. Piesliako, asmens nuteisimą patvirtinantis ir teisinę reikšmę turintis faktas ir tam tikras laikotarpis priėmus nuosprendį ir jam įsiteisėjus (V. Piesliakas, 2008, p. 437). Tuo tarpu G. Švedas su bendraautoriais vėlgia teistumą 2020 metais apibrėžė, kaip teisinės padėties ypatybę, būdinga tam tikrą nustatytą terminą (Švedas et. al., 2020, p. 287). Nors ir baudžiamojoje doktrinoje kyla diskusijų dėl teistumo aiškinimo ir supratimo, tačiau pasikartojantis aiškinimas rodo nekintantį supratimą, jog teistumas yra teisinės padėties ypatybė.

Teistumo institutą aptarėme šio darbo pirmame skyriuje, tačiau svarbu aptarti ir termino išnykimo sąlygas ir terminus, bei recidyvo reikšmę šiame kontekste.

Remiantis BK nuostatomis, asmuo yra teistas nuo apkaltinamojo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos iki teistumo išnykimo ar panaikinimo dienos. Taigi terminas apima bausmės atlikimo laiką ir laiką po bausmės atlikimo, kurį nustato baudžiamasis įstatymas. Kadangi teistumas ir jo sukeltos teisinės pasekmės negali varžyti asmens teisių ir laisvių visą laiką, BK yra numatęs tikslius terminus, kuriems suėjus, asmens teistumas išnyksta, arba gali būti panaikintas teismo.

Teistumo išnykimui nėra reikalingas atskiras teismo sprendimas, o pačio teistumo trukmė priklauso nuo asmens padaryto nusikaltimo pavojingumo, kaltės formos ir bausmės vykdymo atidėjimo instituto taikymo. Taigi BK 97 straipsnio 3 dalis numato teistumo skirstymą į: 1) asmenis, kuriems bausmės vykdymas buvo atidėtas, ir 2) asmenis, nuteistus už neatsargius ar tyčinius nusikaltimus ir realiai atlikusius bausmę. Asmenims, kuriems bausmės vykdymas buvo atidėtas, teistumas galioja tokį terminą, kuriam buvo atidėtas bausmės vykdymas, tačiau asmenims, nuteistiems už neatsargius ar tyčinius nusikaltimus ir realiai atlikusius bausmę, teistumas galioja viso bausmės atlikimo laikotarpiu ir taip pat po bausmės atlikimo ar atleidimo nuo bausmės, BK 97 straipsnio 3 dalies 2 punkte numatyta laiką. Teistumą turinčiais asmenys laikomi dar trejus metus po bausmės atlikimo, jeigu jie nuteisti už nesunkų ar apysunkį nusikaltimą, penkerius metus po bausmės atlikimo, jeigu jie nuteisti už sunkų nusikaltimą, aštuonerius metus po bausmės atlikimo, jeigu nuteisti už labai sunkų nusikaltimą ir net dešimt metų po bausmės atlikimo, jeigu jie yra pavojingi recidyvistai.

Teistumas automatiškai išnyksta ir asmuo laikomas nuteistu suėjus terminui, jeigu jis per numatytą laikotarpį nepadarė naujos nusikalstamos veikos. Čia svarbu atkreipti dėmesį, jog sąvokos „teistas“ ir „turintis teistumą“ iš esmės skiriasi. Tuo tarpu jeigu asmuo padarė naują nusikalstamą veiką ar baudžiamąjį nusižengimą per numatytą terminą, teistumo skaičiavimo terminas nutrūksta ir pradedamas skaičiuoti iš naujo nuo bausmės už naują nusikalstamą veiką atlikimo pradžios, kartu su teistumu už naują nusikalstamą veiką. Asmuo laikomas teistu už kiekvieną nusikalstamą veiką tol, kol išnyksta teistumas už sunkiausią iš jų.

Recidyvo kontekste mums svarbi BK įtvirtinta teistumo sutrumpinimo arba panaikinimo sąlyga, kuri suteikia teismui galimybę, praėjus ne mažiau kaip pusei teistumo termino ir nuteistajam paprašius, sutrumpinti arba panaikinti asmens teistumą. Tai reiškia, jog įstatymų leidėjas paliko teorinę galimybę, nuteistajam pasikreipus ir paprašius teismo, kad jo recidyvisto ar pavojingo recidyvisto statusas būtų sutrumpintas arba panaikintas. Ši

išvada gali būti daroma iš recidyvo instituto tiesioginės sąsajos su teistumo institutu. Ši galimybė yra tik teorine, nes bet kokių atveju teismas vertindamas galimybę sutrumpinti ar panaikinti teistumą, vertina ir nuteistojo asmenybę, bei jo padarytų nusikalstamų veikų skaičių ir pavojingumą.

Kita reikšminga recidyvo institutui nuostata įtvirtinta tiesiogiai minėtame BK 97 straipsnio 3 dalies 2 punkto d papunktyje, kuriame įtvirtintas daug ilgesnis pavojingo recidyvisto teistumo terminas – dešimt metų. Šiuo atveju teistumo terminas nebėra siejamas su nusikaltimo pavojingumo laipsniu, tačiau su pačiu nusikaltimą atlikusiu asmeniu. Tai reiškia, jog pavojingam recidyvistui, padarius kad ir nesunkų tyčinį nusikaltimą, jam būtų taikomas dešimties metų teistumo terminas.

Apibendrinant, galime priminti, jog recidyvo institutas turi tiesioginį ryšį su teistumo institutu. Nors teistumo išnykimo terminams įstatymų leidėjas nėra numatęs ribojimų ar draudimų pavojingiems ar paprastais asmenims recidyvistams, tačiau neabejotina reikšmė matoma iš teismui paliktos diskrecijos sutrumpinti teistumo terminus, ar juos panaikinti. Taip pat gana didelė reikšmė matoma asmenims, pripažintiems pavojingais recidyvistais, nes jų teistumo termino nustatymui nėra sveriamas padaryto nusikaltimo pavojingumo laipsnis.

Kaip jau aptarta šio darbo pirmajame skyriuje, Norvegija neturi tiesiogiai įtvirtinto teistumo instituto, o jo užuomazgos matomos tik jau aptartame Norvegijos baudžiamojo kodekso 79 straipsnyje, kuris numato bausmės, viršijančios maksimalią bausmę skyrimo taisyklės. Šio straipsnio b punkto antroje dalyje numatyta, jog jeigu už asmens naują nusikalstamą veiką numatyta ilgesnė nei vienerių metų laisvės atėmimo bausmė, pirmoji straipsnio pastraipa netaikoma, jeigu nauja nusikalstama veika padaryta praėjus daugiau nei šešeriems metams nuo ankstesnės bausmės atlikimo. Tuo tarpu, jeigu už naują nusikalstamą veiką numatyta vienerių metų arba trumpesnė laisvės atėmimo bausmė, nuo ankstesnės bausmės atlikimo pabaigos gali būti praėję ne daugiau kaip dveji metai.

Taigi laisvės atėmimo bausmė, remiantis Norvegijos baudžiamojo kodekso 79 straipsnio b dalimi negali būti padvigubinta (su tam tikromis kitomis straipsnyje numatytomis išimtimis), jeigu praėjo daugiau nei šešeri metai nuo įvykdyto nusikaltimo bausmės atlikimo, ir už naują nusikalstamą veiką sankcijoje numatyta vienerių ar daugiau metų laisvės atėmimo bausmė. Taigi numatomas šešerių metų „teistumo“ terminas, kuriam praėjus, asmeniui, kuris padarė tokio paties pobūdžio nusikalstamą veiką, už kurią jau buvau anksčiau teistas, nebegali būti pritaikytas bausmės dvigubėjimo institutas, jeigu nauja veika yra sunki (preziumuojama iš laisvės atėmimo bausmės termino, kuris ilgesnis už vienerius metus). Analogiškai, jeigu nauja nusikalstama veika nėra sunki

(preziuruojama iš laisvės atėmimo bausmės termino, kuris yra lygus vieneriems metams, arba trumpesnis), numatomas dvejų metų „teistumo“ terminas, kuriam praėjus, nebepali būti taikomas bausmės, viršijančios maksimalią bausmę institutas.

Iš šio analizuojamo straipsnio matome ir „recidyvo“ reikšmę teistumo išnykimo terminams. Tai reiškia, jog pakartotinio nusikalstamumo reikšmė pasireiškia tik minėtojo bausmės, viršijančios maksimalią bausmę instituto taikyme, ir numato šešerių metų „teistumo“ terminą už sunkius nusikaltimus ir dvejų metų „teistumo“ terminą už nesunkius nusikaltimus. Daugiau panašaus ir aktualaus reglamentavimo susijusio su teistumu Norvegijos baudžiamasis kodeksas nenumato.

Apibendrinant galima teigti, jog Norvegijoje turimas minimalus „teistumo“ reglamentavimas vis tiek primena mūsų nacionalinį Lietuvos Respublikos teistumo reglamentavimą, kuriame terminas nustatomas pagal padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą. Tačiau Norvegijoje šie terminai numatyti tik galimybės apsunkinti pakartotinai tokio paties pobūdžio nusikalstamą veiką padariusio asmens padėti, ribojime.

3. RECIDYVO PREVENCIJA IR RECIDYVISTO RESOCIALIZACIJOS PRIEMONĖS

Norvegija yra pasirinkusi kiek kitokį požiūrį į asmenis nusikaltėlius. Norvegijos sistema labiau orientuota į nusikaltėlių rehabilitaciją ir kuo greitesnį asmenų grąžinimą į visuomenę. Asmens nubaudimas nėra pagrindinis tikslas baudžiamojoje politikoje, o to pasėkoje, Norvegija gali pasigirti jau aptartais žemiausiais recidyvinio nusikalstamumo skaičiais Europoje bei pasaulyje.

Norvegijoje propaguojamas požiūris, jog asmenį reikia „pagydyti“, o ne bausti, yra, mano galva, esminis tokių recidyvinio nusikalstamumo pasiektų sėkmingų skaičių. Nacionalinis Norvegijos reglamentavimas suprogramuotas ir orientuotas į būtent nuteistojo resocializaciją ir gydymą, o tokio proceso metu, dauguma nuteistųjų asmenų nebesijaučia atstumti visuomenės, turi didesnes galimybes susirasti darbą grįžus iš laisvės atėmimo vietų, ar net gali visiškai pakeisti prieš tai turėtą profesiją dėka laisvės atėmimo vietose organizuojamų kursų ir kvalifikacijos kėlimo programų. Tuo tarpu mūsų nacionalinis Lietuvos Respublikos požiūris iš esmės skiriasi nuo jau minėto Norvegijos – mūsų pagrindinis tikslas atgrasyti asmenį nuo pakartotinio nusikalstamų darymo, atitinkamai už didesnę nusikaltimą baudžiant kuo „skaudžiau“.

Tokių valstybių požiūrių skirtumą į asmenis recidyvistus ir recidyvinį nusikalstamumą galima susidaryti išanalizavus ir palyginus jau prieš tai aptartą egzistuojantį Lietuvos ir Norvegijos recidyvinio nusikalstamumo reglamentavimą. Tačiau šiai nuomonei tvirčiau pagrįsti, reikėtų bent trumpai aptarti ir palyginti abiejose šalyse visiems nusikalstamą veiką padariusiems asmenims (ne tik recidyvistams) BK numatytas galimas bausmes už tam tikrus nusikaltimus, taip pat recidyvistui taikomas bausmes. Tik tokiu būdu galime pamatyti esminius reglamentavimo skirtumus ir prieiti galutinių išvadų.

Siekiant susidaryti bendrą vaizdą apie šalyse vyraujančią bausmių politiką palyginimui pasitelkiame penkis skirtingus objektus turinčias nusikalstamas veikas ir už jas gresiančias bausmes. Nusikalstamų veikų bausmių palyginimui pasirinktos žmogžudystės, vagystės, prekybos žmonėmis, seksualinio prievartavimo ir sukčiavimo nusikalstamos veikos. Palyginimui pasitelksime visiškai grynas nusikalstamas veikas, tai reiškia, į vertinimą neįtrauksime kvalifikuojančių nusikalstamų veikų požymių, nes siekiant tokio smulkaus palyginimo, tam prireiktų atskiro mokslinio darbo. Taip pat neanalizuosime priežasties, kodėl šalyse taikomos vienokios ar kitokios bausmės ar jų dydis. Šios analizės tikslas tik paviršutiniškai palyginti taikomų bausmių dydį siekiant susidaryti bendrą bausmių sistemų vaizdą.

Lietuvos BK 150 straipsnis numato seksualinio prievartavimo nusikalstamos veikos požymius ir atsakomybę kaltininkui už tokios veikos padarymą. Pirmoji straipsnio dalis numato, jog asmuo baudžiamas areštu arba laisvės atėmimu iki šešerių metų, jeigu tenkino lytinę aistrą su žmogumi prieš jo valią analiniu, oraliniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu panaudodamas fizinį smurtą ar grasindamas tuoj pat jį panaudoti, ar kitaip atimdamas galimybę priešintis, ar pasinaudodamas bejėgiška nukentėjusio asmens būkle. Kitos straipsnio dalys numato kvalifikuojančius šios nusikalstamos veikos požymius, tuo tarpu Norvegijos baudžiamojo kodekso visas 291 straipsnis skirtas apibrėžti pagrindinę seksualinio prievartavimo veiką, tuo tarpu kiti kodekso straipsniai atskirai numato galimas sunkesnes šios nusikalstamos veikos situacijas ir atitinkamai sunkesnę atsakomybę ją padariusiam asmeniui. Minėtasis 291 straipsnis nustato, jog asmuo baudžiamas iki dešimties metų laisvės atėmimo bausme, jeigu jis 1) prievarta ar grasindamas įkalbinėja lytiškai santykiauti, 2) lytiškai santykiauja su asmeniu, kuris yra be sąmonės arba dėl kitų priežasčių negali pasipriešinti lytiniam aktui, arba 3) smurtaudamas ar grasindamas verčia ką nors lytiškai santykiausi su kitu asmeniu, arba atlikti veiksmus, atitinkančius lytinius santykius su savimi. Mums aktualios tik pirmosios dvi straipsnio dalys, nes jos labiausiai atitinką mūsų Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse numatytą seksualinio prievartavimo sudėtį. Atkreiptinas dėmesys, jog trečioji Norvegijos baudžiamojo kodekso 291 straipsnio dalis atitinka Lietuvos Respublikos BK 151 straipsnio 1 dalį, kurioje didžiausia galima atsakomybė numatyta tik 3 metai laisvės atėmimo, tuo tarpu Norvegijoje ši veika laikoma tokia pati pavojinga kaip ir seksualinis prievartavimas ir numato galimybę nustatyti iki dešimties metų laisvės atėmimo bausmę.

Lyginant baudžiamąją atsakomybę už seksualinį prievartavimą abiejose šalyse, matome numatytą gerokai didesnę galimą laisvės atėmimo bausmę Norvegijoje už šio nusikaltimo padarymą. Norvegija taip pat numato tik laisvės atėmimo bausmę asmens padarytai veikai atitikus 291 straipsnio požymius, kai Lietuvos Respublikos BK numato galimybę asmeniui taikyti ir arešto bausmę.

Vagystė reguliuojama Lietuvos Respublikos BK 178 straipsnyje, kurios 1 dalyje sakoma, jog asmuo, kuris pagrobė svetimą turtą, baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų. Norvegijos įstatymų leidėjas 321 straipsnyje įtvirtino, jog už vagystę baudžiamas asmuo, kuris paima kitam asmeniui priklausantį daiktą, turėdamas tikslą gauti nepagrįstą naudą sau ar kitiems asmenims jį parduodamas, vartodamas ar kitaip pasisavindamas. Už tokią nusikalstamą veiką numatyta bauda arba laisvės atėmimas iki dvejų metų.

Vagystės nusikalstamos veikos sudėtys šių šalių kodeksuose iš esmės nesiskiria, tačiau Lietuvoje taikoma didesnė galima bausmių įvairovė ir didesnė maksimali galima laisvės atėmimo bausmė, negu numatyta Norvegijos baudžiamajame kodekse.

Kita nusikalstama veika, kurią aktualu palyginti, tai nužudymas, kuris numatytas Lietuvos Respublikos BK 129 straipsnyje. Pirmoji straipsnio dalis numato laisvės atėmimo bausmę nuo penkerių iki penkiolikos metų asmeniui, kuris nužudė kitą žmogų. Tokią pačią sudėtį, tačiau visai kitokias bausmės ribas numato Norvegijos baudžiamasis kodeksas, kuris nužudymą įtvirtino 275 straipsnyje ir numatė galimą laisvės atėmimo bausmę nuo aštuonerių iki dvidešimt vienerių metų.

Bausmės rūšis šios nusikalstamos veikos atveju abiejose šalyse nesiskiria. Tačiau Norvegija savo baudžiamajame kodekse yra numačiusi, jog už nužudymą asmeniui gali taikyti didžiausią šalyje galimą laisvės atėmimo bausmę – dvidešimt vienerius metus, kai tuo tarpu Lietuvoje maksimalus bausmės dydis už šią nusikalstamą veiką yra net šešeriais metais mažesnis.

Nusikaltimams žmogaus laisvei priskiriamai prekybai žmonėmis Lietuvos Respublikos BK yra numatęs laisvės atėmimo bausmę iki aštuonerių metų. Šios nusikalstamos veikos požymius sudaro kito asmens pirkimas at kitoks perleidimas su tikslu gauti turtinės ar kitokios asmeninės naudos. Norvegijos baudžiamasis kodeksas daug detaliau apibrėžia prekybos žmonėmis nusikalstamos veikos požymius ir numato daug galimų situacijų, kuomet veiksmai laikytini prekyba žmonėmis. 257 Norvegijos baudžiamąjį kodeksą straipsnyje įtvirtintas smurtu, grasinimu, piktnaudžiavimu pažeidžiama padėtimi ar kitokiu netinkamu elgesiu vertimas, išnaudojimas ar asmens įkalbinėjimas verstis prostitucija, seksualinėmis paslaugomis, priverstiniu darbu ar priverstinėmis paslaugomis. Į šios veikos sudėtį taip pat įeina ir vertimas asmenį atlikti karinę tarnybą užsienio šalyje, įkalbinėjimas sutikti, kad asmeniui būtų pašalintas vienas iš vidaus organų ar išnaudojimas, verčiant asmenį elgetauti. Už tokios nusikalstamos veikos padarymą asmenims Norvegijoje numatyta laisvės atėmimo bausmė iki šešerių metų.

Vertinant minėtos prekybos žmonėmis nusikalstamos veikos reglamentavimą abiejose šalyse, matomas daug detalesnis Norvegijos įstatymų leidėjo įtvirtintas veikos požymių aprašymas, tačiau numatyta mažesnė galima maksimali bausmė. Atkreiptinas dėmesys, jog Norvegijoje įtvirtintas 257 straipsnis numato dar platesnį veikos požymių sąrašą į kurį įtraukiamas ir asmenų bendradarbiavimas atliekant prekybos žmonėmis nusikalstamą veiką, taip pat ir atsakomybė, jeigu veika padaryta prieš jaunesnį nei 18 metų asmenį.

Paskutinė į vertinimą įtraukiama nusikalstama veika yra sukčiavimas. Lietuvos įstatymų leidėjas, taip pat kaip ir Norvegijos įstatymų leidėjas, atsakomybę už sukčiavimą išskirstė pagal sukčiavimo mastą, tačiau Lietuvos BK sukčiavimas įtvirtintas viename BK 182 straipsnyje ir numato asmeniui, kuris apgaule ar kitų naudai įgijo svetimą turtą ar turtinę teisę, išvengė turtinės prievolės ar ją panaikino, atsakomybę, kuri gali būti viešieji darbai, arba laisvės apribojimas, arba areštas, arba laisvės atėmimas iki trejų metų. Tuo tarpu Norvegijoje už panašios nusikalstamos veikos padarymą, kuri taip pat baudžiamajame kodekse įvardinta kaip „sukčiavimas“ numatyta bauda arba laisvės atėmimas iki dvejų metų. Norvegijos baudžiamajame kodekse sukčiavimo nusikalstama veika pagal jos mastą išskirstyta į atskiras nusikalstamas veikas.

Vėlgi lyginant šių nusikalstamų veikų reguliavimą ir bausmės dydį abiejose šalyse, matomas aiškus skirtumas. Norvegija už sukčiavimo nusikalstamą veiką numato mažesnę laisvės atėmimo bausmę, tačiau numato ir mažiau galimų bausmės alternatyvų, negu Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas.

Apibendrinant už visas šias nusikalstamas veikas numatytas bausmes abiejose šalyse ir jas palyginus, negalima daryti išvados, jog kažkuri šalis tendencingai taiko didesnes ar mažesnes galimas maksimalias laisvės atėmimo bausmes, o ir Norvegijoje žinoma „gydyk“ o ne „bausk“ baudžiamojo kodekso nusikalstamų veikų reglamentavime aiškiai neatsispindi. Vienintelis iš šio atlikto vertinimo aiškiai matomas skirtumas, tai didesnė alternatyvių bausmių taikymo galimybė Lietuvos Respublikoje, kuri numato ne tik laisvės atėmimo bausmes, bet ir arešto, laisvės apribojimo ar viešųjų darbų bausmės galimybę.

Siekiant užkirsti kelią pakartotiniams nusikaltimams ir nuteistųjų asmenų resocializacijai Lietuvos laisvės atėmimo bausmės vietose yra vykdomos tam tikros elgesio pataisos programos, kuriomis nuteistieji motyvuojami keisti savo kriminalinį elgesį bei mąstymą, taip pat pakeisti prokriminalinius nuostatus ir vertybes ir įtvirtinti socialiai priimtina mąstymą ir elgesio būdus. Pagal 2012 m. birželio 25 dienos Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos direktoriaus įsakymą, Laisvės atėmimo vietose šiuo metu aprobuotos štai tokios elgesio pataisos programos:

- 1) „Tik tu ir aš“ (angl. One-to-one). Individuali kognityvinė biheavioristinė korekcinė programa skirta individualiam darbui su vidutinės ar aukštos nusikalstamo elgesio rizikos teisės pažeidėjais;
- 2) „Equip“. Grupinė kognityvinė biheavioristinė korekcinė programa skirta motyvuoti ir įgalinti jaunuolius teikti pagalbą vienas kitam;
- 3) „Elgesys – Pokalbis – Pasikeitimas“ (EPP);

- 4) Seksualiai nusikaltusių asmenų terapijos programa (SeNAT). Grupinė kognityvinė bihevioristinė seksualiai nusikaltusių asmenų terapijos programa. Programa nukreipta į tokių teisės pažeidėjų mąstymo ir elgesio keitimą, kurie įvykdė nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus nepilnamečio (ir ypač mažamečio) žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui;
- 5) Priklausomų nuo psichiką veikiančių medžiagų asmenų reabilitacijos programa (Vaičiūnienė, 2017, p. 32-43);

Tuo tarpu 2024 metų Norvegijos probacijos tarnybos duomenimis, Norvegija yra patvirtinusi net 32 programas, tarp kurių randame ir jau paminėtas Lietuvoje taikomas programas ir dar papildomai daug kitokių, kurių visų tikslas suteikti nuteistiems nusikaltėliams naujų žinių ir motyvacijos keistis, skatinti jų išteklius ir įgūdžius, kad jie galėtų įvaldyti gyvenimą be nusikaltimų. Programomis siekiama palengvinti nuteistojo gebėjimą pačiam dėti pastangas, kad būtų neutralizuotas nusikalstamo elgesio modelis. Priklausomai nuo įkalinimo įstaigos, probacijos tarnybos skirtingu mastu siūlo skirtingas resocializacijos programas.

Visi nuteistieji taip pat Norvegijoje turi tam tikros veiklos ar darbo įsipareigojimą, be kita ko Norvegijos probacijos tarnyba yra taip pat įpareigota organizuoti laisvalaikio užsiėmimus, pritaikytus kalinių poreikiams. Probacijos tarnybos duomenimis, darbas, mokymai, mokymasis ar dalyvavimas pokyčių programose atitinka nuteistojo veiklos ar darbo įsipareigojimą, o tai reiškia, jog nuteistieji, kurie nenori dalyvauti mokymuose, veiklose ar kitokuose užsiėmimuose kurie atitiktų nuteistųjų veiklos ar darbo įsipareigojimą, yra įpareigojami dalyvauti įkalinimo įstaigoje atliekamuose darbuose kurie pritaikomi asmeniškai nuteistajam.

Darbas kalėjime sudaro didžiausią Norvegijos kalėjimų ir probacijos tarnybos siūlomos veiklos dalį ir yra dažniausia kasdienė nuteistųjų veikla Norvegijos kalėjimuose. Darbą Norvegijos kalėjimuose sudaro įvairios medžio, metalo, tekstilės, keramikos ir amatų gamybos dirbtuvės. Kita veikla apima virtuvės, skalbimo, valymo darbus. Nuteistiesiems organizuojami ir tam tikros profesijos mokymai, kuriuos baigus nuteistieji gali gauti praktikos pažymėjimus, kompetencijos pažymėjimus ar profesinio mokymo pažymėjimus. Neskaitant čia išvardintų darbo laisvės atėmimo įstaigoje galimybių, nuteistiesiems privalo būti suteiktos sporto sąlygos ir kiek tai praktiška ir įmanoma saugumo požiūriu, kalėjimuose taip pat sudaromos palankios sąlygos įvairioms pomėgių veikloms, kas Norvegijos požiūriu turi būti neatsiejama bausmės vykdymo dalis, siekiant išvengti izoliacijos ir jos galimo žalingo poveikio. Nuteistiesiems taip pat suteikiama kalėjimo bibliotekos naudojimosi teisė, kurioje nuteistieji turi teisę skolintis visas juos

dominančias knygas. Neskaitant išvardintų priemonių taikomos ir kultūrinės veiklos, kurios gali skirtis priklausomai nuo laisvės atėmimo įstaigos. Literatūra, muzika, teatras, šokiai, amatai ir filmai yra keletas iš tokios taikomos papildomos kultūrinės veiklos pavyzdžių.

Analizuojant Norvegijos laisvės atėmimo įstaigose taikomas resocializacijos priemones aiškiai matomas siekis įgyvendinti normalumo principą, kurio esmę sudaro siekis, jog gyvenimas kalėjime būtų kuo panašesnis į gyvenimą laisvėje. Būtent šio principo taikymu siekiama sudaryti kuo pozityvesnį poveikį nuteistiesiems, kuris turėtų įtakos ir jų gyvenimui išėjus į laisvę. Pasak R. Vaičiūnienės, normalumo principas numato, jog gyvenimas įkalinimo įstaigoje neturi skirtis nuo gyvenimo už jos ribų, tai yra laisvės atėmimas laikomas pakankama bausme, netrukdančia užtikrinti kiekvieno piliečio teisių (Vaičiūnienė, 2017, p. 20).

Čia reikėtų trumpai atkreipti dėmesį, jog šiame darbe nėra aptariamos visos Lietuvos Respublikos ir Norvegijos laisvės atėmimo vietose taikomos resocializacijos priemonės, o tik dalis jų, siekiant susidaryti bendrą vaizdą ir preliminariai palyginti šalių akivaizdžiausius skirtumus.

Įvertinus ir palyginus galimų bausmių skirtumus, šalių laisvės atėmimo vietose taikomas nuteistųjų resocializacijos priemones ir siekiant dar geriau suprasti geresnių Norvegijos recidyvizmo skaičių kilmę dar galima būtų išskirti ir trumpai aptarti Norvegijoje labai įprastą, dažnai taikoma ir gerai žinomą, tuo tarpu Lietuvoje ne taip senai pradėtą taikyti priemonę - „apykoję“, kurią taip pat galėtume priskirti prie resocializacijos procesui didelę įtaką turinčių ir šį procesą gerokai lengvinančių priemonių.

Vienas tikriausiai didžiausių įkvėpimų Lietuvos reglamentavimui ir resocializacijos priemonių sistemos tobulinimui yra dažnesnis Norvegijos „apykojos“ naudojimas, pakeičiant laisvės atėmimo ar kitas bausmes. Šio prietaiso naudojimas ganėtinai dažnai taikoma kaip humaniškesnė nusikaltėliui priemonė Norvegijoje. Nors nuteistųjų stebėjimas elektroninėmis ryšio priemonėmis rašytinėje literatūroje buvo paminėtas net 1960 metais, dviem Harvardo universiteto studentams sukūrus elektroninio stebėjimo prietaisą (kulkšnies juostą), ir aprašius galimybę stebėti nuteistuosius elektroninių prietaisų pagalba, šis prietaisas daugelyje Europos valstybių pradėtas taikyti tik XXI a. pradžioje (Schwitzgebel, 1964, p. 45). 2008 m. lapkričio 27 d. priimtame Europos Sąjungos Tarybos pagrindų sprendime 2008/947/TVR dėl teismo sprendimų ir sprendimų dėl lygtinio nuteisimo tarpusavio pripažinimo principo taikymo siekiant užtikrinti lygtinio atleidimo priemonių ir alternatyvių sankcijų priežiūrą, numatyta galimybė valstybėms taikyti elektronines stebėjimo priemones, laikantis įstatymų nacionaliniu lygmeniu. Norvegijoje

šis elektroninis stebėjimas ryšio priemonėmis pradėtas taikyti 2008 metais. Tuo tarpu Lietuva šią priemonę pradėjo taikyti tik 2012 metais, nors Lietuvos Vyriausybė konstatavo per retą bausmės vykdymo atėjimo ir lygtinio paleidimo iš laisvės atėmimo vietų taikymą dar 2007 metais. To pasėkoje, nuteistųjų skaičius laisvės atėmimo vietose buvo didelis. Su tikslu mažinti nuteistųjų skaičių įkalinimo įstaigose ir skatinti asmenis pakartotinai nenusikalsti, taip pat remiantis kitų valstybių praktika buvo nuspręsta sukurti ir įgyvendinti bausmės vykdymo atidėjimo ir lygtinio paleidimo iš laisvės atėmimo įstaigos modelį. Siekiant nuteistųjų rehabilitacijos buvo pasitelkta būtent Skandinavijos ir kitų šalių probacijos sistemos naudos pavyzdys (Dunkel, 2018, p. 58-77).

Pasak S. Mesonienės, elektroninis monitoringas, tai teisės pažeidėjų priežiūros būdas, neizoliuojant jų nuo visuomenės ir taikant intensyvios skaitmeninės kontrolės priemones. Ši priemonė taikoma vykdant skirtingas išankstinio paleidimo iš pataisos įstaigų formas, tokias kaip lygtinis paleidimas, laisvės atėmimo bausmės keitimas į namų areštą ir pan. Ši priemonė naudojama ir nuteistųjų judėjimui stebėti pataisos įstaigose, bei bausmės vykdymo atidėjimo atvejais (Mesonienė, 2009, p. 197-216).

Pasak Teisingumo ministerijos, elektroninė nuteistųjų stebėseną padeda nuteistiesiems greičiau ir geriau integruotis į visuomenę, nes bausmė baigiama atlikti būnant šeimoje, savoje aplinkoje, kuri sudaro greitesnes sąlygas adaptuotis prie gyvenimo laisvėje ir sukelia daug mažiau streso. 2017 m. duomenimis, Lietuvoje buvo 125 apykojės su įranga, būtina elektroniniam stebėjimui vykdyti, kuri leido nuteistąjį stebėti visos Lietuvos teritorijoje. Stebėjimo įranga buvo įsigyta būtent Norvegijos finansinio mechanizmo programos „Pataisos, įskaitant bausmes be įkalinimo“ lėšomis. Teisingumo ministerija savo pranešime nurodė ir mananti, jog ši sistema leis valstybei sutaupyti net keletą kartų, lyginant su išlaidomis, kurios reikalingos laikant nuteistuosius įkalinimo įstaigose.

Atkreiptinas dėmesys, jog kaip ir minėta, Lietuva elektroninio stebėjimo sistemą įsidiegė dar 2012 metais, tačiau 2016 metais Lietuvos Respublikos Kalėjimo departamentui gavus būtent Norvegijos finansuojamą projekto „Elektroninio stebėjimo priemonių taikymas lygtinai paleistiems nuteistiesiems“ paramą, kurios dydis siekė net 950 tūkstančių eurų, buvo įdiegta daug inovatyvesnė sistema, turinti GPS funkciją ir leidžianti nuteistuosius stebėti 24 valandas per parą.

Lietuvoje nuteistojo stebėjimas elektroninio stebėjimo priemonėmis gali būti vykdomas teismui nusprendus nuteistajam paskirti laisvės apribojimo bausmę arba bausmės vykdymo atidėjimą pagal BK 75 straipsnį. Už nuteistųjų stebėseną nurodytomis priemonėmis atsako Probacijos tarnyba.

2024 m. sausio 10 dienos Lietuvos Probacijos tarnybos ataskaitos duomenimis, per visus 2023 metus naujų asmenų, kuriems elgesio kontrolės vykdymas stebimas elektroninėmis stebėjimo priemonėmis, skaičius buvo 793 nuteistieji. Tai rodo padažnęsį elektroninės stebėsenos prietaiso nuteistiesiems naudojimą ir padidėjusį Lietuvoje šių prietaisų skaičių, sudaranti galimybę dažniau šią priemonę taikyti nuteistiesiems.

Remiantis Norvegijos probacijos tarnybos direktorato pateiktu elektroninės stebėsenos aprašu, bausmių vykdymas taikant elektroninę stebėseną padeda padidinti Norvegijos probacijos tarnybų pajėgumus ir gerina bausmių vykdymo kontrolę, taip pat suteikia nuteistiesiems galimybę vykdyti savo socialinius ir finansinius įsipareigojimus bausmės atlikimo metu. Šios priemonės taikymas taip pat mažina pakartotinio nusikalstamumo riziką. Taikant elektroninę stebėseną, bausmę atliekantis nuteistasis yra atidžiai stebimas probacijos tarnybos. Reikėtų nepamiršti paminėti ir valstybės ekonomiško principo, keičiant laisvės atėmimo bausmę į nuteistojo stebėjimą elektroninėmis stebėsenos priemonėmis, ne tik suteikiama galimybė nuteistajam išlikti visuomenės dalimi ir neprarasti turimų socialinių ryšių ar įsipareigojimų, bet ir sudaromos geresnės sąlygos valstybės ekonomikai. Trumpai apžvelgiant kokią įtaką tai gali turėti ekonomikai, galima paminėti, kad Probacijos tarnybos duomenimis, Norvegijoje vidutiniškai nuteistasis valstybei kainuoja nuo 2 iki 3 tūkstančių kronų už dieną, taigi tokio nuteistojo laikymas laisvės atėmimo vietoje apie 6 mėnesius kainuotų net 450 tūkstančių kronų. Tuo tarpu elektroninė stebėjimo priemonė „apykojė“ kainuoja tik 300 tūkstančių kronų, o jos panaudojimas galimas ne vienam nuteistajam.

Nuo 2008 m., kai ši priemonė buvo pradėta taikyti Norvegijoje, beveik 53 tūkstančiai nuteistųjų pateikė prašymus atlikti laisvės atėmimo bausmę su elektronine apykoje. Daugiau kaip 32 tūkstančiai nuteistųjų būtent tokiu būdu atliko jiems paskirtą bausmę, o iš jų tik 1 457 buvo perkelti bausmės atlikti į kalėjimą, dėl elektroninės stebėsenos taikymo taisyklių pažeidimų. Tokie pažeidimai daugiausiai buvo susiję su alkoholio ar kitų narkotinių medžiagų vartojimu.

Šios priemonės taikymo tikslinė grupė, remiantis dabar galiojančiomis Norvegijos baudžiamojo kodekso nuostatomis yra nuteistieji, kuriems paskirta trumpesnė nei 6 mėnesių besąlyginė laisvės atėmimo bausmė, arba nuteistieji, kuriems iki numatomo paleidimo į laisvę liko iki 6 mėnesių ir jie jau yra atlikę trečdalį besąlyginės jiems paskirtos laisvės atėmimo bausmės. Elektroninio stebėjimo priemonė negali būti skiriama, jei tai prieštarautų bausmės paskirčiai ar saugumo sumetimams, arba būtų pagrindas manyti, jog nuteistasis vengs vykdyti jam paskirtą bausmę, arba tokia bausmė visai nebūtų tikslinga. Atkreiptinas dėmesys, jog asmenims iki 18 metų nėra taikomi ribojimai dėl paskirtos

bausmės ilgio, t.y. probacijos tarnyba visais atvejais įvertina, ar nepilnametis gali atlikti bausmę ne kalėjime, naudojantis elektroninio stebėjimo priemonėmis.

Taip pat neskaitant aukščiau aptartos informacijos, reikėtų nepamiršti paminėti būtent įkalinimo įstaigose taikomų ir sudarytų gyvenimo sąlygų kaliniams, kurios taip pat turi itin reikšmingą poveikį asmenų tobulėjimui ir vėlesnei asmenų resocializacijai visuomenėje. Lietuvoje taikomos kalinimo sąlygos buvo ne kartą nuteistųjų apskųstos Europos Žmogaus teisių teismui (toliau – EŽTT), o tokius skundus šis teismas ne kartą yra patenkinęs. Šioje vietoje kaip pavyzdį galima paminėti dar 2022 metais EŽTT priimtą nuteistojo skundą ir iš dalies nuteistojo reikalavimus tenkinantį sprendimą, kuriame teismas patvirtino, jog nuteistajam kalėjusiam 2018 metais nebuvo suteiktas pakankamas apšvietimas gyvenamosiose patalpose, taip pat nebuvo suteikta pakankamai asmeninio ploto (2022 m. sausio 18 d. EŽTT sprendimas byloje Lukošin prieš Lietuvą). Dėl asmeninio ploto trūkumo EŽTT teko svarstyti skundus ir bylose Tamašauskas ir Radzevičius prieš Lietuvą (peticijų Nr. 8797/16 ir 29486/17), taip pat Višniakovas prieš Lietuvą (peticijos Nr. 25988/16), kuriose skundai EŽTT sprendimu taip pat buvo tenkinami. Lietuvos kalinimo įstaigos ne kartą skųstos EŽTT ir dėl prasto šildymo, higienos reikalavimų neatitikimo, gryno oro ar apšvietimo nebūvimo, prastos ventiliacijos, privatumo nebuvimo naudojantis tualetu ir pan.

Tuo tarpu Norvegijos laisvės atėmimo įstaigos su tokiomis problemomis nesusiduria. Nors kaliniams sudarytas gyvenimo sąlygas du kartus buvo bandyta skųsti gerai žinomo Anders Behring Breivik (dabar Fjotolf Hansen), kuris 2011 m. įvykdė neregėto masto du teroristinius išpuolius, kuriais nužudė 77 žmonės ir sužeidė 42 žmones, o už tai 2012 m. rugpjūčio 24 d. Oslo apygardos teismo nuosprendžiu buvo nuteistas 21 metų laisvės atėmimo bausme, kuri gali būti pratęsta, jeigu asmuo kels pavojų visuomenei. F. Hansen (geriau žinomas kaip A. Breivik) dar 2017 metais kreipėsi į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą siekdamas užginčyti jo kalinimo sąlygas, įskaitant jo laikymą vienutėje, asmens kratas, susirašinėjimo kontrolę ir neatsižvelgimą į jo psichinį pažeidžiamumą, taip pažeidžiant Europos žmogaus teisių apsaugos konvencijos 3 ir 8 straipsnius (peticijos Nr. 48852/17). Šie straipsniai numato asmenų kankinimo draudimą ir teisės į privataus gyvenimo gerbimą, tačiau teismo sprendimu, besikreipiančio nuteistojo prašymas buvo akivaizdžiai nepagrįstas ir Norvegijos vidaus valdžios institucijos ir teismai veikė pagrįstai, siekdami suderinti visuomenės interesus ir nuteistojo teises.

Šių metų sausio mėnesį F. Hansen vėl padavė Norvegiją į teismą, teigdamas, kad jam nustatytos kalėjimo sąlygos pažeidžia jo žmogaus teises. Pasak F. Hansen advokatės, kalėjimo sąlygos jos klientui yra per griežtos ir prisidėjo prie tariamų kelių bandymų

nuteistojo savižudybių, tačiau prokuroro teigimu asmens izoliacija vienutėje yra būtina, nes nuteistasis vis dar didžiuojasi savo poelgiu. Reikėtų turėti omenyje, jog F. Hansen be vienutės turi dar tris įprastai įrengtas kalėjimo kameras, kuriose jam suteiktos sąlygos sportuoti, naudotis tualetu, dušu, šaldytuvu, vaizdo žaidimų pulteliu ir kitomis pramogomis.

Trumpai aptariant ir palyginant Norvegijos ir Lietuvos kalinimo sąlygas, galime teigti, jog Lietuvoje sudarytos kalinimo sąlygos yra daug prastesnės, nei Norvegijoje. Tokį įspūdį galime susidaryti vertindami EŽTT ne kartą patenkintus nuteistųjų skundus, kuriuose asmenims padariusiems daug paprastesnius nusikaltimus yra sudarytos daug prastesnės kalinimo sąlygos, negu Norvegijoje sudarytos sąlygos masiniam žudikui. Nors nusikaltimo sunkumas neturėtų būti vertinamasis kalinimo sąlygų kriterijus, tačiau tai parodo tam tikrą nelygybę ir neteisingumą, priklausantį tik nuo valstybėje vyraujančios politikos.

Kaip pozityvius pavyzdžius galima paminėti bent kelis Norvegijos kalėjimus. Norvegijos kalėjimai intensyviai ruošia nuteistuosius jų sugrįžimui į visuomenę ir siekia juos padaryti geresniais kaimynais. Neskaitant sudarytų įvairių „atostogų“ nuo kalėjimo, išvykimo iš kalėjimo teritorijos su palyda, ar leidimo dienos metu dirbti, mokytis ar dalyvauti kitose veiklose, kurios yra ne kalėjimo teritorijoje, nuteistieji turi galimybę gauti ir socialinės apsaugos išmokas atlikdami bausmę. Kalėjimų sistemą sudaro skirtingų saugumo lygių kalėjimai, o pavyzdiniais galime išskirti ir apžvelgti Bastøy ir Halden kalėjimus.

Bastøy kalėjimą sudaro visa atskira sala, kurią galime rasti Oslo įlankoje prie Horten miesto. Iš pirmos pažiūros kalėjimo nė iš tolo neprimenančioje saloje galime sutikti 125 nuteistuosius. Bastøy kalėjimas yra didžiausias Norvegijos žemo saugumo kalėjimų, kuriame visi nuteistieji yra tik vyrai. Šiame kalėjime laikomi kaliniai, kurie jau atliko dalį bausmės ir baiginėja atlikti ilgesnes bausmes. Iš esmės, nuteistajam norinčiam atlikti bausmę šioje saloje, turi būti praėjęs „atostogas“ suteikiantis kalėjimo terminas. Tai reiškia, kad nuteistasis turi būti atlikęs bent trečdalį jam paskirtos bausmės ir gavęs leidimą palaikyti ryšius su išoriniu pasauliu bausmės atlikimo metu. Norvegijos bausmių vykdymo įstatymas sudaro galimybę nuteistiesiems suteikti iki 18 dienų atostogų per metus, kurių metu nuteistieji išleidžiami iš kalėjimo. Kaliniui turinčiam vaikų, šis terminas gali būti pratęstas net iki 30 dienų.

Kalėjimą sudaro net 230 hektarų sala, kuri funkcionuoja kaip atskira vietos bendruomenė ir kurioje galime rasti apie 80 pastatų, paplūdimio zonas, futbolo aikštę, dirbamą žemę, mišką ir pan. Kalėjimas suteikia sąlygas nuteistiesiems dirbti daugelyje

įvairių sferų, tarp jų ir žemės ūkio srityje, jūrų skyriuje, bažnyčioje, mokykloje, prielaukoje ir t.t. Į salą per Oslo įlanką kelia atskirai tam skirtas keltas, kuris darbo dienomis į artimiausią miestą Horten plaukia net 11 kartų. Atvykstant į šį atviro tipo kalėjimą, kaliniams nėra numatyta ribojimų dėl atsivežamų daiktų, ir oficialaus kalėjimo puslapio duomenimis, nuteistasis gali atsivežti visus jam reikalingus daiktus, net ir nuosavą televizorių.

Kalėjimas numato plačią galimybę nuteistųjų tobulėjimui, tarp programų numatyta ir kompiuterių kursai, matematikos, istorijos, kalbų ar įvairių profesijų kursai. Kalėjimas sudaro galimybę ir savarankiško mokymosi aukštosiose mokyklose galimybes. Taip pat numato įvairių laisvalaikio užsiėmimų galimybę, tarp kurių paminėta ir galimybė žaisti kalėjimo futbolo komandoje. Kalėjimas vykdo įvairias aptartas asmenų socializacijos programas ir kursus, tarp jų net ir tėvystės programą.

Nepaisant to, kad nuteistieji būna išleidžiami iš kalėjimo „atostogoms“, čia nuteistieji gyvena atskiruose nameliuose grupelėmis ir yra patys atsakingi už savo buitį. Šiame kalėjime kaliniai patys gamina, tvarkosi ir visas kalėjimo konceptas primena paprastą gyvenimą mažame miestelyje. Čia kaliniai patys dirba žemę, turi bažnyčią, parduotuvę ir mokyklą. O tokia galimybė likusi bausmės laiką atlikti gyvenant mažoje bendruomenėje, kuri labiau primena namus, negu kalėjimą, sudaro puikiai sąlygas nuteistųjų rehabilitacijai ir paruošia juos sugrįžimui į visuomenę.

Kitas, jau minėtas Halden kalėjimas, yra vienas iš didžiausių Norvegijos kalėjimų ir priskiriamas aukšto saugumo kalėjimams. Oficialiais internetinėje kalėjimo svetainėje pateikiamais duomenimis, kalėjimas talpina daugiau nei du šimtus nuteistųjų, o iš pirmos pažiūros kambariai primena viešbučio kambarius, o ne kalėjimą. Atidarymo metu vadintas vienu moderniausių kalėjimų, šiuo metu vis dar visuomenėje laikomas kaip humaniškausias Norvegijos kalėjimas. Nuteistiesiems kalėjimas siūlo ne tik devynias skirtingas mokyklinės programas, kurias pabaigus suteikiami profesiniai ar mokslų baigimo atestatai, tačiau ir plačias darbo kalėjimo teritorijoje galimybes net šešiolikoje skirtingų vietų, tarp kurių randame ir keramikos, radijo, automobilių priežiūros ar spaustuvės darbus. Kalėjime per metus organizuojami 4-6 koncertai nuteistiesiems, taip pat suteikiamos fizinio lavinimo programos, kurių metu kineziterapeutų pagalba nuteistiesiems padedama išmokti traumų prevencijos ir rehabilitacijos žinių. Nuteistųjų laisvalaikio skyriaus darbuotojai skiria itin daug dėmesio nuteistųjų aktyvumui įkalinimo pradžioje, siekiant išvengti žalingų izoliacijos ar psichikos sveikatos padarinių.

Nepaisant to, jog kalėjimas priskiriamas aukšto saugumo kalėjimui, jame sudarytos kalėjimo sąlygos puikiai leidžia nuteistajam reabilituotis ir keisti savo požiūrį į nusikalstamas veikas.

Atkreiptinas dėmesys, jog visai Norvegijoje galiojančiai bausmių ir resocializacijos priemonių taikymo politikai neabejotinos įtakos turėjo ir Norvegijoje per ilgą laiką susiklosčiusi istorinė ir visuomenės raida. Visas visuomenės požiūris į būtent nusikaltėlių „gydymo“ politiką yra susiformavęs per labai ilgą laiko tarpą, todėl būtent Norvegijoje matomi geri nusikalstamumo ar recidyvinio nusikalstamumo skaičiai nėra tam tikrų staigių pokyčių ar kelių metų darbo rezultatas, o nuoseklus istoriškai susiklosčiusios visuomenės požiūrio ir istorijos raidos vaisius. Dėl šios priežasties, tiesioginis tam tikrų resocializacijos priemonių, reglamentavimo ar idėjų perėmimas turėtų būti gerai apsvarstytas ir pritaikytas būtent Lietuvoje vyraujančiai politikai. Totalinis reglamentavime vyraujančios „baudimo“ dvasios pakeitimas ar resocializacijos priemonių įvedimas Lietuvoje neveiktų ir neprivestų prie tokių pačių statistikos skaičių, kokius matome Norvegijoje. Pozityvių idėjų perėmimas Lietuvoje reikalautų ilgo ir nuoseklaus, detalios apgalvoto plano ir darbo šio siekio link.

Apibendrinant pateiktą informaciją, matomas ryškus reguliavimo, bei kaliniams sudarytų gyvenimo, bei resocializacijos sąlygų skirtumas abiejose šalyse. Nepaisant to, jog darbe nėra aptariama visa Lietuvos ir Norvegijos kalėjimų ar kalinių resocializacijos priemonių sistema, remiantis visais šiame ir kituose darbo skyriuose pateiktais duomenimis, statistika ir pavyzdžiais, galima teigti, jog Lietuva galėtų pasisemti idėjų ir remiantis pozityvia Norvegijos praktika atitinkamai modifikuoti ne tik dabartinį recidyvinio nusikalstamumo reglamentavimą, bet ir bent kažkiek pakeisti BK ir baudžiamojoje politikoje vyraujančią „baudimo“ ir „keršto“ toną, kuris bent panašia linkme būtų panašesnis į Norvegijoje taikomą „gydymo“ politiką. Taip pat Lietuva galėtų patobulinti ir praplėsti Lietuvoje taikomas resocializacijos priemones ir kalėjimo įstaigose sudarytas nuteistųjų gyvenimo sąlygas.

IŠVADOS

1. Recidyvo, bei recidyvisto samprata ir turinys nei kiek nesikeitė nuo pat BK įsigaliojimo. Nors recidyvinio nusikalstamumo institutą reglamentuojantys straipsniai buvo koreguojami ne vieną kartą, o dabar galiojantis reglamentavimas vis dar susilaukia kritikos, šiuo metu galiojantis reglamentavimas recidyvu įvardina situaciją, kai tas pats asmuo padaro ne mažiau kaip du tyčinius nusikaltimus, kai už pirmesnę iš jų nėra išnykęs ar įstatymų nepanaikintas teistumas. BK išskiria paprasto ir pavojingo recidyvisto rūšis, tuo tarpu teisės doktrinoje įvardinamos legalaus, faktinio, specialioji ir penitencinio recidyvo rūšys.
2. Recidyvinio nusikalstamumo reglamentavimo užuomazgos pastebimos net 1340 metų Pamedės teisyne, tačiau besivystant teisei, pakito ir recidyvinio nusikalstamumo turinys, bei samprata. Dabar galiojančių ir recidyvo institutą reguliuojančių teisės normų pamatu galėtume įvardinti 1961 metais Lietuvos teritorijoje galiojusį BK.
3. Nors Norvegija neturi tiesiogiai BK išreikšto recidyvinio nusikalstamumo instituto reglamentavimo, tačiau apie galiojančią institutą išduoda kitos Norvegijos BK įtvirtintos normos, kuriose minima pakartotinai nusikalstamą veiką padariusio asmens atsakomybė. Norvegijos baudžiamasis kodeksas naudoja tokias sąvokas, kaip atkrytis, pakartotinumasis ir anksčiau teistas asmuo, kas signalizuoja apie recidyvinio nusikalstamumo instituto egzistavimą. Naudojama sąvoka „atkrytis“ Norvegijos baudžiamajame kodekse skamba daug švelniau, ir tarsi nepriklausanti nuo nuteistojo valios, nors šios naudojamos sąvokos samprata tiesiogiai atitinka Lietuvoje reglamentuojamo recidyvo instituto sampratą. Pastebėta, jog Norvegijos baudžiamajame kodekse recidyvinio nusikalstamumo reikšmė tiesiogiai pasireiškia tik skiriant bausmę, nors įtvirtinama ne viename kodekso straipsnyje. Kai kuriuose iš jų, pakartotinumasis įvardinamas kaip kvalifikuojantis nusikalstamą veiką požymis. Svarbu, jog Norvegijos ir Lietuvos baudžiamojoje teisėje idealiai sutampa nusikaltimų sutapties suvokimas. O tuo tarpu teistumo institutas Norvegijoje, nors ir yra aptinkamos jo užuomazgos, taip pat nėra įtvirtintas tiesiogiai įtvirtintas Norvegijos baudžiamajame kodekse.
4. Recidyvo institutas turi didelės įtakos asmenį atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės. BK 38 ir 39² straipsniai aiškiai numato ribojimus atleisti pavojingus recidyvistus nuo baudžiamosios atsakomybės. BK 39 ir 40 straipsniai tiesioginio ribojimo neįtvirtina, tačiau jis aiškiai išplaukia iš būtino reikalavimo, jog asmuo būtų pirmą kartą padaręs nusikalstamą veiką ir nebūtų kitų atsakomybę sunkinančių

aplinkybių. Kitais asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atvejais yra vertinama kaltininko asmenybė ir tikimybė, jog jis nekartos nusikalstamų veikų. Kadangi atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas paliktas teismo diskrecijai, buvimas recidyvistu, ar pavojingu recidyvistu tikėtina, jog nebus teismo įvertintas pozityviai ir turės reikšmingos įtakos teismo sprendimui. Norvegijos reglamentavime recidyvas neturi įtakos atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutui.

5. Recidyvo reikšmė aiškiai matoma skiriant bausmę. Pagal BK 60 straipsnį, recidyvisto padaryta nusikalstama veika yra laikoma atsakomybę sunkinančia aplinkybe, tuo tarpu BK 56 straipsnis numato specialią bausmės skyrimo taisyklę pavojingam recidyvistui už tyčinio nusikaltimo padarymą, kuri įpareigoja teismą skirti griežtesnę negu straipsnio sankcijoje už padarytą nusikaltimą numatytos laisvės atėmimo bausmės vidurkio bausmę. Skiriant bausmę visuomet teismo yra vertinama kaltininko asmenybė, todėl vien tik buvimas recidyvistu, rodo didesnę pakartotinumą riziką ir padidina griežtesnės skiriamos bausmės tikimybę, o tai rodo itin didelę recidyvo instituto reikšmę bausmės skyrimo etape. Recidyvo reikšmė skiriant bausmę nusikaltėliui Norvegijoje taip pat didelė. Norvegijos baudžiamojo kodekso 77 straipsnis, pakartotinį nusikalstamos veikos padarymą įtvirtina kaip atsakomybę sunkinančią aplinkybę, o baudžiamojo kodekso 79 straipsnis numato galimybę kaltininkui numatyti dvigubai ilgesnę laisvės atėmimo bausmę, su tam tikrais ribojimais, jeigu asmuo anksčiau teistas padaro tokio paties pobūdžio nusikalstamą veiką. Esminis skirtumas nuo Lietuvoje taikomo reguliavimo, jog tiek 77, tiek ir 79 Norvegijos baudžiamojo kodekso taikymui, asmuo turi būti pakartotinai padaręs tokio paties pobūdžio nusikalstamą veiką.
6. Nors baudžiamasis įstatymas nenumato tiesioginio ribojimo atleidimo nuo bausmės instituto taikymui recidyvistams, tačiau malonės (BK 79 straipsnis) ar amnestijos (BK 78 straipsnis) atveju, toks atleidimas mažai tikėtinas. Malonės atveju yra asmeniškai įvertinama prašančiojo atleisti nuo bausmės padėtis ir asmenybės bruožai, tuo tarpu amnestijos suteikimas reikštų visumos recidyvistų, atitinkančių amnestijos pagrindus atleidimą nuo bausmės, todėl mažai tikėtina, jog įvertinus recidyvisto asmenybę, ir riziką visuomenei atleidžiant visą grupę recidyvistų nuo bausmės, jog šie du institutai būtų taikomi asmenims recidyvistams. Atleidimo nuo bausmės dėl ligos institutas taip pat teismui nusprendus gali būti taikomas recidyvistui, prieš tai įvertinus padarytos nusikalstamos veikos sunkumą, nuteistojo asmenybę ir ligos pobūdį. Tuo tarpu asmuo, kuriam sutrinka psichika po

nusikalstamos veikos padarymo ar bausmės paskyrimo, ir dėl to jis negali suvokti savo veiksmų esmės ar jų valdyti, privalo būti atleidžiamas nuo bausmės, nepriklausomai nuo nuteistojo asmenybės ir padarytos nusikalstamos veikos sunkumo, todėl šis institutas asmeniui taikomas nepriklausomai ir nuo to ar jis yra recidyvistas. Norvegija nėra įtvirtinusi panašaus atleidimo nuo bausmės instituto.

7. Bausmės vykdymo atidėjimo institutas (BK 75 straipsnis) gali būti taikomas asmenims recidyvistams ir pavojingiems recidyvistams su tam tikrais įstatyme numatytais ribojimais. Įstatymų leidėjas BK yra numatęs mažesnes instituto taikymo galimybes asmenims recidyvistams ar pavojingiems recidyvistams, lyginant su kitais nuteistaisiais asmenimis. Norvegijos baudžiamasis kodeksas nėra numatęs tiesioginio ribojimo taikyti bausmės vykdymo atidėjimo institutą pakartotinai nusikalstamą veiką padariusiems nuteistiesiems. Teismas atidedamas bausmės vykdymą privalo įvertinti asmens asmenybę, o pakartotinai nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui, mažai tikėtina, jog bus taikomas bausmės vykdymo atidėjimas.
8. Asmenims recidyvistams yra taikomi tokie patys teistumo išnykimo terminai, kaip visiems nuteistiesiems, o pavojingiems recidyvistams yra taikomas ilgiausias teistumo išnykimo terminas. Norvegijai neturint įtvirtinto teistumo instituto, recidyvisto reikšmė matoma keliuose kodekso straipsniuose, kuriuose taip pat randamos užuomazgos apie teistumo instituto egzistavimą.
9. Analizuojant Lietuvoje ir Norvegijos Karalystėje taikomas resocializacijos priemonės, matomas akivaizdus skirtumas. Laisvės atėmimo vietose taikomų programų kiekis ir pasirinkimas aiškiai skiriasi. Norvegija pasižymi skirtinga nuteistųjų resocializacijos programų gausa, taip pat palyginti puikomis laisvės atėmimo vietų gyvenimo sąlygomis nuteistiesiems. Norvegijoje pakartotinis asmens nusikaltimas rodo didesnio ir stipresnio gydymo ar resocializacijos priemonių taikymo poreikį. Nors Norvegijos baudžiamasis kodeksas leidžia taikyti didesnes ar ilgesnes bausmes pakartotinius nusikaltimus padariusiems asmenims, tačiau laisvės atėmimo vietose sudarytos resocializacijos priemonės tai paverčia ilgesniu nuteistųjų „gydymo“ ir pasiruošimo sugrįžti į visuomenę procesu.
10. Atliekant Norvegijoje ir Lietuvoje taikomų bausmių už skirtingas nusikalstamas veikas analizę, pastebėta įvairesnių bausmių taikymo galimybė Lietuvoje. Lyginant bausmių dydžius ar trukmę, reikšmingo skirtumo tarp šalių nepastebima.
11. Lietuvoje įtvirtintas recidyvo terminas galėtų būti keičiamas į švelnesnę sąvoką, pavyzdžiui „atkrytis“, kuri yra naudojama Norvegijoje. Tokios sąvokos vartojimas

galimai sušvelnintų visuomenės požiūrį į asmenis recidyvistus, kas galėtų turėti įtakos lengvesniam asmenų recidyvistų sveikimui, požiūrio į nusikalstamą pasaulį keitimui, sugrįžimui iš laisvės atėmimo vietų ir įsiliejimui į visuomenę.

12. Analizuojant Norvegijoje įtvirtinta pakartotinio nusikalstamumo, resocializacijos priemonių, laisvės atėmimo vietų sąlygas nuteistiesiems, bei bausmių sistemą ir siekiant teikti konkrečius reguliavimo tobulinimo pasiūlymus Lietuvai, reikėtų turėti omenyje, jog toks Norvegijos reglamentavimas susiklostė per ilgą laiką ir tam tikrą visuomenės požiūrį, todėl tam tikrų priemonių taikymas ne būtinai galėtų suveikti ir Lietuvoje. Bet kokio pozityvaus pavyzdžio pritaikymas Lietuvoje reikalautų išsamios mūsų visuomenės požiūrio analizės ir kruopštaus, bei reglamentavimus atitinkančio pritaikymo. Bet kokiems pakeitimams suveikti ir įvertinti, taip pat reikalingas pakankamas laiko tarpas.
13. Atsižvelgiant į pasikartojančius skundus, dėl Lietuvos laisvės atėmimo vietų gyvenimo sąlygų nuteistiesiems, rekomenduotina dar plačiau įvesti elektroninių stebėjimo priemonių taikymą Lietuvoje. Šios priemonės taikymas sudaro sąlygas nuteistiesiems asmenims neprarasti savo visuomeninių kontaktų ir įsipareigojimų, o tai gali turėti labai svarbios įtakos žmogaus psichologinei sveikatai, kuri įtakoja ir mažėjančią recidyvinio nusikaltimo riziką. Priemonės taikymas ilgainiui turėtų ir gerų ekonominių rezultatų, nes apykojes taikymas ilgainiui kainuoja daug mažiau, negu nuteistojo laikymas laisvės atėmimo vietoje.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). Valstybės žinios, 33-1014;
2. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, (1950) (Žin., 1995, Nr. 40-987).
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). Valstybės žinios, Nr. 89-2741;
4. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas, (2015), TAR, Nr. 11216;
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 27, 38, 39, 55, 56, 60, 62, 75, 179 ir 187 straipsnių pakeitimo įstatymas (2015), TAR, Nr. 4087;
6. Lov om straff (straffeloven), (2015). Justis- og beredskapsdepartementet [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28> [žiūrėta 2024 m. balandžio 18 d.].
7. Lov om behandling av opplysninger i politiet og påtalemyndigheten (politiregisterloven), (2010). Justis- og beredskapsdepartementet [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2010-05-28-16> [žiūrėta 2024 m. balandžio 18 d.].
8. Tarybos 2008 m. lapkričio 27 d. Pamatinis sprendimas Nr. 2008/947/TVR dėl teismo sprendimų ir sprendimų dėl lygtinio nuteisimo tarpusavio pripažinimo principo taikymo siekiant užtikrinti lygtinio atleidimo priemonių ir alternatyvių sankcijų priežiūrą (OL L 337/102) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32008F0947> [žiūrėta 2024 m. balandžio 18 d.].
9. Tarybos 2008 m. liepos 24 d. Pamatinis sprendimas Nr. 2008/675/TVR dėl atsižvelgimo į apkaltinamuosius nuosprendžius Europos Sąjungos valstybėse narėse naujose baudžiamosiose bylose (OJ L 220, 15.8.2008, p. 32–34) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A32008F0675> [žiūrėta 2024 m. balandžio 18 d.].
10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 220 „Dėl Probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos ir Probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2007, Nr. 27-989.
11. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2012 m. birželio 25 d. įsakymas Nr. V-211 "Dėl nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo metodikų ir elgesio pataisos programų aprobavimo Lietuvos

bausmių vykdymo sistemoje tvarkos aprašo patvirtinimo ir adaptuotų nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo metodikų ir elgesio pataisos programų aprobavimo“. Valstybės žinios, 2012-06-27, Nr. 72-3770.

12. Įstatymas apie palengvinimus kaliniams (1919). Valstybės žinios, Nr. 8;
13. Valstybės Tarybos Prezidiumo nutarimas (1919). Valstybės žinios, Nr. 2-3;
14. Lygtinio nuteisimo įstatymas (1928). Valstybės žinios, Nr. 284;
15. Lietuvos Tarybų socialistinės respublikos įstatymas (1961). Vyriausybės žinios 1961-01-01, Nr. 18-147.
16. Lietuvos Respublikos įstatymas, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, pataisos darbų ir baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo (Nr. I-551). Valstybės žinios, 1994, nr. 60-1182.

Specialioji literatūra:

1. Abramavičius, A., (2004). Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras: (1-98 straipsniai), Vilnius: Teisinės informacijos centras.
2. Andenæs, J. et al. (2004). Alminnelig strafferett, Universitetsforlaget.
3. Andersen, S. N., Skardhamar, T. (2014). Pick a number. Mapping recidivism measures and their consequences. Discussion Papers, No. 772, Statistics Norway, Research Department, Oslo.
4. Bluvšteinas, J., (1994). Kriminologija, Vilnius: Pradai.
5. Denny M., (2016). Norway's Prison System: Norway's Prison System: Investigating Recidivism and Reintegration [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://digitalcommons.coastal.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1032&context=bridges> [žiūrėta 2024 m. balandžio 18 d.].
6. Drakšas R., (2004). Bausmė: bendrosios teorinės problemos [interaktyvus]. Teisė. Nr. 52. Prieiga per internetą: <http://draksas.lt/wpcontent/uploads/2016/06/document4.pdf> [žiūrėta 2024 m. balandžio 18 d.].
7. Drakšas, R., (2008). Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos: monografija, Vilnius: Justitia.
8. Dünkel, F. (2018) “Electronic Monitoring in Europe – a Panacea for Reforming Criminal Sanctions Systems? A Critical Review”, Kriminologijos studijos, 6, pp. 58–77. doi:10.15388/CrimLithuan.2018.6.3.
9. Fazel, S., Wolf, A. (2015). A Systematic Review of Criminal Recidivism Rates Worldwide: Current Difficulties and Recommendations for Best Practice

- [interaktyvus]. PLoS ONE 10 (6): e0130390. Doi:10.1371/journal.pone.0130390. Prieiga per internetą: <https://scihub.se/https://doi.org/10.1371/journal.pone.0130390> [žiūrėta 2024 m. balandžio 18 d.].
10. Girdenis, T., (2009). Nusikalstamų veikų daugeto samprata: teorinės ir praktinės problemos, Socialinių mokslų studijos 4(4), p.141–157.
 11. Graunbøl, H.M., et al. (2010). Retur, En nordisk undersøgelse af recidiv blandt klienter i kriminalforsorgen [interaktyvus]. Oslo, Bjerch Trykkeri AS. Prieiga per internetą: <https://krus.brage.unit.no/krus-xmlui/bitstream/handle/11250/160672/retur.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [žiūrėta 2024 m. balandžio 18 d.].
 12. Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. <http://www.ird.lt/>
 13. Innstilling til Odelstinget fra justiskomiteen om lov om straff (straffeloven) Innst. O. nr. 72 (2004–2005) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.stortinget.no/Global/pdf/Innstillinger/Odelstinget/2004-2005/inno-200405-072.pdf> [žiūrėta 2024 m. balandžio 18 d.].
 14. Jablonskis, K. (1930). Baudžiamasis statutai, Literatūros knygyno leidinys, Kaunas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://biblioteka.lka.lt/data/Statutai/1931-1935/pilni/1931-baudziamasis%20statutas-su%20papildymais-IIIleidimas-privatus.pdf> [žiūrėta 2024 m. balandžio 18 d.].
 15. Jurgelaitienė, G. (2002). Antrinio (recidyvinio) nusikalstamumo prevencijos veiksmingumo prielaidos. Jurisprudencija, t. 34(26), p.51-57 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/ce69eb74-edf5-4b77-9b44-3ca96be4c600/content> [žiūrėta 2024 m. balandžio 18 d.].
 16. Jurginis, P. Kazimiero teisyne (1468 m.) (1967). Vilnius.
 17. Justickaja S., Gavėnaite A., (2009). Recidyvinis nusikalstamumas: tyrimo galimybės ir perspektyvos Lietuvoje. Teisės problemos, Nr. 3 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/2009-3-justickaja-gavenaite.pdf> [žiūrėta 2024 m. balandžio 18 d.].
 18. Kristoffersen, R., (2020). Recidivism among persons released from prison in Norway 2015-2018. University College of Norwegian Correctional Service (KRUS).
 19. Kristoffersen, R., (2024). Correctional Statistics of Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden 2018-2022. University College of Norwegian Correctional

- Service [interaktyvus]. Lillestrøm. Prieiga per internetą: <https://krus.brage.unit.no/krus-xmlui/bitstream/handle/11250/3113788/Correctional%20Statistics%20of%20RK.pdf?sequence=1&isAllo> [žiūrėta 2024 m. balandžio 18 d.].
20. Lietuvos Probacijos Tarnybos veiklos stebėsenos ir kontrolės skyriaus statistinė ataskaita (2024). Darbo su asmenimis, esančiais Lietuvos Probacijos Tarnybos priežiūroje Nr. VD-167 [interaktyvus], Vilnius. Prieiga per internetą: <https://probacija.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2024/1/zRkiKGAjktw.pdf> [žiūrėta 2024 m. balandžio 18 d.].
21. Lietuvos teisės istorijos chrestomatija (2012). Vilnius: Justitia.
22. Maksimaitis, M. (2001). Lietuvos Teisės šaltiniai 1918-1940 metais. Vilnius: Justitia.
23. Mesonienė, S., (2009). Penitencinės sistemos teisinės raidos perspektyvos Lietuvoje. Jurisprudencija. Nr. 3 (117).
24. Nevera A., (2003), Nusikalstamų veikų daugeto formos ir jų reikšmė skiriamai bausmei. Jurisprudencija, t. 45(37); 39–47.
25. Nevera A., (2006). Nusikalstamų veikų idealios bei realios sutapties atribojimo ir bausmių skyrimo problemos. Jurisprudencija.
26. Norvegijos Probacijos Tarnybos informacinis lapas (norv.Faktaark) (2022), STRAFFEGJENNOMFØRING MED ELEKTRONISK KONTROLL [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://img3.custompublish.com/getfile.php/4728776.823.wp7inqbaatsslw/Faktaark+k+EK+august+2020.pdf?return=kriminalomsorgen.custompublish.com> [žiūrėta 2024 m. balandžio 18 d.].
27. Norvegijos Probacijos Tarnybos skelbiami duomenys apie Bastøy kalėjimą [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.kriminalomsorgen.no/bastoe-y-fengsel.5018998-237612.html> [žiūrėta 2024 m. balandžio 18 d.].
28. Norvegijos Probacijos Tarnybos skelbiami duomenys apie Halden kalėjimą [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.kriminalomsorgen.no/halden-fengsel.5024512-242495.html> [žiūrėta 2024 m. balandžio 18 d.].
29. Pakarklis, P. (1948). Kryžiuočių valstybės santvarkos bruožai. Kaunas: Valstybės enciklopedijų, žodynų ir mokslo literatūros leidykla.
30. Pavilionis, V., Švedas, G., Abramavičius, A., Drakšienė, A., Nocius Juozapas, Z., Prapiestis, J. (2003). Baudžiamoji teisė : bendroji dalis : vadovėlis. 3-asis patais. ir papild. leid. Vilnius : Eugrimas. 503 p. ISBN 9955501057.

31. Pavilionis, V., Švedas, G., Abramavičius, A., Drakšienė, A.; Nocius Juozapas Z., Prapiestis, J. (2001). Baudžiamoji teisė : bendroji dalis. 3-asis patais. ir papild. leid. Vilnius: Eugrimas.
32. Piesliakas V., (1996). Nusikaltimų daugetas ir jo baudžiamojo teisinio vertinimo probleminiai klausimai. Kriminalinė justicija.
33. Piesliakas, V., (2008). Baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Aplinkybės, darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai. Vilnius: Justitia.
34. Piesliakas, V., (2008). Lietuvos baudžiamoji teisė, Vilnius: Justitia.
35. Prailovaitė S., (2022), Kursinis darbas, Recidyvas ir recidyvistas baudžiamojoje teisėje.
36. Schwitzgebel, R. (1964). Streetcorner Research: An Experimental Approach to the Juvenile Delinquent. Cambridge: Harvard University Press.
37. Skardhamar, T., Telle, K. (2012). Post-release employment and recidivism in Norway Vol. 28, No.4, Springer.
38. Soloveičikas, D. (2006) *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė: (lyginamieji aspektai): monografija*. Vilnius: Justitia.
39. Statistisk sentalbyrå, Statistics Norway, (2024) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.ssb.no/> [žiūrėta 2024 m. balandžio 18 d.].
40. Store Norske Leksikon, (2024) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://snl.no/> [žiūrėta 2024 m. balandžio 18 d.].
41. Švedas et al. (2019). Lietuvos Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis, I knyga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
42. Švedas, G., Abramavičius, A. ir Prapiestis, J., (2020). Lietuvos baudžiamoji teisė: bendroji dalis. 2 knyga, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
43. Švedas, G., Veršekys, P., Levon, J., Prapiestis, D., (2017). Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso bendrosios dalies vientisumo ir naujovių (su)derinamumo iššūkiai, Monografija [interaktyvus]. Vilniaus universiteto leidykla, Vilnius. Prieiga per internetą: https://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2016/07/LR_Baudziamojo_kodekso_bendrosios_dalies_vientisumo_ir_naujoviu_suderinimo_issukiai.pdf [žiūrėta 2024 m. balandžio 18 d.].
44. Teisingumo ministerijos pranešimas (2017), [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://epilietis.lrv.lt/lt/naujienos/apykoje-nepastebima-priemone-nuteistuju-stebejimui> [žiūrėta 2024 m. balandžio 18 d.].

45. The Norwegian Directorate of Immigrations (UDI), (2024) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.udi.no/en/word-definitions/waiting-times-for-permanent-residence-permits-for-convicted-persons-and-people-who-have-been-fined/> [žiūrėta 2024 m. balandžio 18 d.].
46. The Scottish Centre for Crime and Justice Research (2012), Reducing Reoffending: Review of Selected Countries. FINAL REPORT FOR AUDIT SCOTLAND [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://audit.scot/docs/central/2012/nr_121107_reducing_reoffending_supp_sccjr.pdf [žiūrėta 2024 m. balandžio 18 d.].
47. Tilråding fra Justis- og politidepartementet av 2. juli 2004, Om lov om straff (straffeloven). Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.regjeringen.no/contentassets/43d34ad472404159a827a3bf62e822f1/no/pdfs/otp200320040090000dddpdfs.pdf> [žiūrėta 2024 m. balandžio 18 d.].
48. Vaičiūnienė R., Viršilas, V., (2017). Laisvės atėmimo vietose taikomų socialinės reabilitacijos priemonių sistemos analizė, probleminiai taikymo aspektai [interaktyvus]. Lietuvos teisės institutas, Vilnius. Prieiga per internetą: <https://teise.org/wp-content/uploads/2018/01/Vai%C4%8Di%C5%ABnuien%C4%97-Vir%C5%A1ilas.pdf> [žiūrėta 2024 m. balandžio 18 d.].
49. Wartna, B.S.J., and Nijssen, L.T.J. (2006). National studies on recidivism, An inventory of large-scale recidivism research in 33 European countries [interaktyvus], Research and Documentation Centre (WODC). Prieiga per internetą: https://repository.wodc.nl/bitstream/handle/20.500.12832/309/FS06-11_volledige_tekst_tcm28-69326.pdf?sequence=1&isAllowed=y [žiūrėta 2024 m. balandžio 18 d.].
50. World Prison Brief, Institute for Crime & Justice Policy Research (2021), World Prison Population List, thirteenth edition by Helen Fair and Roy Walmsley [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/world_prison_population_list_13th_edition.pdf [žiūrėta 2024 m. balandžio 18 d.].

Teismų praktika:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas. Valstybės žinios. 1998, Nr. 109-3004

2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas. Valstybės žinios. 2004, Nr. 15-465.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 3 d. nutarimas. Valstybės žinios. 2005, Nr. 131-4743.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-322
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-85.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-428/2009.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. rugsėjo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-259/2011.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. spalio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-459
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-560/2014
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7—266-942.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-286-696/2016.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gegužės 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-85-303.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-99-511/2018.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-316-1073.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. sausio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-15-489
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-231-495.
17. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2018 m. gegužės 29 d. sprendimas byloje Hansen prieš Norvegiją. Peticijos Nr. 48852/17.
18. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2018 m. spalio 16 d. sprendimas byloje Tamašauskas ir Radzevičius prieš Lietuvą. Peticijos Nr. 8797/16 ir 29486/17.

19. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2018 m. gruodžio 18 d. sprendimas byloje Višniakovas prieš Lietuvą. Peticijos Nr. 25988/16.
20. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2022 m. sausio 18 d. sprendimas byloje Lukošin prieš Lietuvą. Peticijos Nr. 25059/20.

SANTRAUKA

Recidyvas ir recidyvistas baudžiamajoje teisėje

Simona Pravilovaitė

Magistro darbe analizuojama ir atskleidžiama recidyvo ir recidyvisto samprata, rūšys ir recidyvo institutą Lietuvos Respublikoje reglamentuojančių teisės normų raida. Darbe pagrindinis dėmesys skiriamas paprasto ir pavojingo recidyvo rūšių reglamentavimui Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. Darbe atskleidžiama institutą reglamentuojančių teisės normų raida nuo 1340 metais priimto Pamedės Teisyno iki pat Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, kuris įsigaliojo 2003 metais. Lietuvos Respublikoje galiojantis recidyvo instituto reglamentavimas lyginamas su Norvegijos Karalystėje galiojančiu reglamentavimu, siekiant atrasti panašumų ar skirtumų.

Didelė darbo dalis skirta recidyvo reikšmės analizei Lietuvos baudžiamajame kodekse, lyginant ją su į recidyvą panašaus instituto reikšme Norvegijos Karalystės baudžiamajame kodekse. Apžvelgiama recidyvo reikšmė atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, reikšmė paskiriant bausmę kaltininkui, reikšmė atidedant bausmės vykdymą ar atleidžiant nuo bausmės, taip pat reikšmė teistumo išnykimo terminams.

Paskutinėje šio darbo dalyje siekiama aptarti galimas recidyvinio nusikalstamumo mažinimo priemones, todėl trumpai apžvelgiamos laisvės atėmimo vietose taikomos nuteistųjų resocializacijos priemonės Lietuvoje ir Norvegijoje. Darbe taip pat skiriamas dėmesys šalyse įtvirtintų bausmių palyginimui už tam tikras skirtingas nusikalstamas veikas, taip pat aptariamos Lietuvoje ir Norvegijoje laisvės atėmimo vietose taikomos sąlygos nuteistiesiems.

SUMMARY

Recidivism and recidivist in criminal law

Simona Pravilovaitė

The Master's thesis analyses and reveals the concept of recidivism and recidivist, the types of recidivism and the development of the legal norms regulating the recidivism institute in the Republic of Lithuania. The work focuses on the regulation of the types of simple and dangerous recidivist in the Criminal Code of the Republic of Lithuania. The work reveals the development of the legal norms regulating the institute from Pamedes Teisynas, adopted in 1340, to the Criminal Code of the Republic of Lithuania, which entered into force in 2003. The regulation of recidivism in the Republic of Lithuania is compared with the regulation in the Kingdom of Norway in order to find similarities and differences.

A large part of the work is devoted to an analysis of the meaning of recidivism in the Lithuanian Criminal Code, comparing it with the meaning of a recidivism-like institute in the Criminal Code of Norway. The significance of recidivism for the purpose of exoneration from criminal liability, the significance for the imposition of a sentence on the perpetrator, the significance for the suspension of the execution of a sentence or for the exemption from the execution of a sentence, as well as the significance for the time limits for expiry of a criminal record are reviewed.

The last part of this paper aims to discuss possible measures to reduce recidivism, and provides a brief overview of the resocialization measures of prisoners in Lithuania and Norway. It also focuses on a comparison of the penalties for certain different offences in the countries, as well as on the conditions of detention places for prisoners in Lithuania and Norway.